

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

AİLE EĞİTİMİ VE DANIŞMANLIĞI ANABİLİM DALI
AİLE EĞİTİMİ VE DANIŞMANLIĞI PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

ERKEK EGEMEN TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİNİN
AKTARILMASINDA ANNENİN ROLÜ: NEDEN VE NASIL?

GÜLİSTAN DEMİR

İzmir
2022

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
AİLE EĞİTİMİ VE DANIŞMANLIĞI ANABİLİM DALI
AİLE EĞİTİMİ VE DANIŞMANLIĞI PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

ERKEK EGEMEN TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİNİN
AKTARILMASINDA ANNENİN ROLÜ: NEDEN VE NASIL?

GÜLİSTAN DEMİR

DANIŞMAN
Doç. Dr. Tolga GÜNVAR

İzmir
2022

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “Erkek Egemen Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Aktarılmasında Annenin Rolü: Neden ve Nasıl ?” adlı çalışmanın içerdiği fikri izinsiz başka bir yerden almadığımı; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarında ve bölümlerinin yazımında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada kullanılan her türlü kaynağa eksiksiz atıf yaptığımı ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi, ayrıca bu çalışmanın Dokuz Eylül Üniversitesi tarafından kullanılan bilimsel intihal tespit programıyla tarandığını ve *intihal içermediğini* beyan ederim. Herhangi bir zamanda aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonuca razı olduğumu bildiririm.

07/11/2022

Gülistan DEMİR

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS/DOKTORA TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

Tarih: 27/12/2022

Tez Başlığı: Erkek Egemen Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Aktarılmasında Annenin Rolü: Neden ve Nasıl?

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 100 sayfalık kısmına ilişkin, 27/12/2022 tarihinde tez danışmanım tarafından Dokuz Eylül Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı'nın sağladığı İntihal Tespit Programından (Turnitin-Tez İntihal Analiz Programı) aşağıda belirtilen filtreleme tiplerinden biri (uygun olanı işaretleyiniz) uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezin benzerlik oranı % 18 dir.

- <http://www.kutuphane.deu.edu.tr/tr/turnitin-tez-intihal-analiz-programi/> adresindeki Tez İntihal Analiz

Programı Kullanım Kılavuzunu okudum ☒

Filtreleme Tipi 1(Maksimum %15) ☐

Filtreleme Tipi 2(Maksimum %30) x

☐ Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç, ☐ Kaynakça hariç, ☐ Alıntılar dâhil, ☐ Altı (6) kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç.	☐ Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç, ☐ Kaynakça dâhil, ☐ Alıntılar dâhil.
EK 1- İntihal Tespit Programı Raporu İLK SAYFA Çıktısı. x	
EK 2- İntihal Tespit Programı Raporu (Tümü) Cd İçinde. ☐	

Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Uygulama Esasları'nı inceledim ve yukarıda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Adı Soyadı : Gülistan DEMİR
Öğrenci No : 2018950229
Anabilim Dalı : Aile Eğitimi ve Danışmanlığı
Programı : Aile Eğitimi ve Danışmanlığı Yüksek Lisans
Statüsü : Yüksek Lisans x Doktora ☐

ÖĞRENCİ

Gülistan DEMİR
27/12/2022

DANIŞMAN

Doç. Dr. Tolga GÜNDAR
27/12/2022

Açıklamalar

1: Bu formu teslim etmeden önce sizden istenen bilgileri uygun kutucuğu () işaretleyerek doldurunuz.

Kullanıcı şifre vb. konusunda sorun yaşanması durumunda Üniversitemiz Merkez Kütüphanesinde bulunan Turnitin yetkilisine (Prof. Dr. Tolga GÜNDAR) başvurunuz.

2: Yüksek Lisans/Doktora Tez Çalışması Orijinallik Raporu" formu tezin ciltlenmiş ve elektronik nüshalarının içerisinde ekler kısmında yer alır.

3: Tez savunmasında düzeltme alınması durumunda bu form güncellenerek yeniden hazırlanır.

4: Turnitin-Tez İntihal Analiz Programına yükleme yapılırken Dosya Başlığı (document title) olarak tez başlığının tamamı, Yazar Adı (author's first name) olarak öğrencinin adı, Yazar Soyadı (author's last name) olarak öğrencinin soyadı bilgisini yazınız.

TEŞEKKÜR

Yüksek lisans sürecinin zorlu ve sabır gerektiren bir iş olduğunu ikinci tezimle bir kez daha yineledim.

Bu sürecimde yer alan her bir insanın manevi olarak sunduğu destek paha biçilemez. Bu tez benim tarafından yazılmış gibi görünse de aslında birçok elin sevgiyle var olduğu kadınlar tarafından dile gelen cümlelerin öyküsü. Yürümeye başladığım bu yolun renklenmesine öyküsünü anlatarak samimiyet katan tüm kadınlar iyi ki varlar.

Sürecime destek olup yolumu aydınlatan, tezime dokunan, yoluma anlam katan, tezi bitirme inancımı güçlendiren tüm güzel insanlara yürekten ve sonsuz teşekkürler...

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iv
ABSTRACT.....	vi
BÖLÜM I.....	1
GİRİŞ	1
1.1. Problem Durumu.....	1
1.2. Amaç ve Önem.....	2
1.3. Problem Cümlesi / Alt Problem Cümleleri	2
1.4. Sınırlılıklar (Opsiyonel)	2
1.5. Varsayımlar (Opsiyonel).....	3
1.6. Tanımlar	3
BÖLÜM II	4
KURAMSAL ÇERÇEVE / KAVRAMSAL ÇERÇEVE / İLGİLİ ARAŞTIRMALAR	4
2.1.Anaerkil Toplumdan Ataerkil Topluma Geçiş	4
2.2.Toplumsal Cinsiyet.....	6
2.3.Toplumsal Cinsiyet Rollerini.....	7
2.4.Toplumsal Cinsiyetin Gelişimi	8
2.5.Toplumsal Cinsiyet Kuramları.....	11
2.5.1.Psikanalitik Kuram.....	11
2.5.2.Sosyal Öğrenme Kuramı.....	13
2.6.Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Aktarılmasında Annenin Rolü.....	15
2.6.1.Nancy Chodorow ve Annelik.....	18
2.7.İlgili Araştırmalar.....	20
BÖLÜM III	26
YÖNTEM	26
3.1. Araştırmanın Modeli / Deseni.....	26
3.2. Evren / Örneklem / Çalışma Grubu / Katılımcılar.....	27
3.3. Veri Toplama Süreci ve Araçları.....	27
3.4. Verilerin Analizi.....	27
3.5. Araştırmanın Geçerliliği ve Güvenirliği.....	28
3.6. Araştırmacının Rolü	28
BÖLÜM IV	30
BULGULAR.....	30
4.1. Kadınların Demografik Özellikleri.....	30

4.2.Yetiştirilme Ortamında Kadın Olma Süreci.....	32
4.3.Annelik.....	37
4.4.Annelerin Kız ve Erkek Çocuklarının Geleceğine Yönelik Beklentileri	48
4.5.Annelerin Kız ve Erkek Çocuklarına Karşı Sorumlulukları.....	52
4.6. Annelerin Kendi Annelerinden Anneliğe Sürdürdükleri Davranışları ve Sürdürmekten Vazgeçtikleri Tutumları.....	57
4.7.Erkek Egemen Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Aktarılmasında Annenin Rolü.....	62
BÖLÜM V	66
TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER.....	66
5.1. Tartışma.....	66
5.1.1.Yetiştirilme Ortamında Kadın Olma Sürecine İlişkin Tartışma.....	66
5.1.2. Anneliğe İlişkin Tartışma.....	70
5.1.3. Annelerin Kız ve Erkek Çocuklarının Geleceğine Yönelik Beklentilerine İlişkin Tartışma.....	72
5.1.4. Annelerin Kız ve Erkek Çocuklarına Karşı Sorumluluklarına İlişkin Tartışma	73
5.1.5.Annelerin Kendi Annelerinden Anneliğe Sürdürdükleri Davranışları ve Sürdürmekten Vazgeçtikleri Tutumları.....	73
5.1.6. Erkek Egemen Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Aktarılmasında Annenin Rolüne İlişkin Tartışma.....	75
5.1.6.1. Ev İçi İş bölümünün İçselleştirilmesine İlişkin Tartışma.....	75
5.1.6.2. Annelerden Annelik Rolünün Aktarımına İlişkin Tartışma.....	77
5.1.6.3. Ataerkil Yapının Annelik Rolü İnşasına İlişkin Tartışma.....	78
5.1.6.4. Annelerin Savunma Mekanizmalarına İlişkin Tartışma.....	78
5.2. Sonuç ve Öneriler.....	79
KAYNAKÇA	82
EK 1. Öğrencinin Akademik Özgeçmişi.....	89

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1 Katılımcıların Demografik Özellikleri	31
Tablo 2 Kadınların Yetiştirildiği Ortamın Genel Değerlendirilmesine İlişkin Analiz Sonuçları.....	33
Tablo 3: Anneliğe İlişkin İçerik Analizi Sonuçları.....	39
Tablo 4: Annelerin Kız ve Erkek Çocuklarının Geleceğe Yönelik Beklentilerine İlişkin İçerik Analizi Sonuçları.....	49
Tablo 5: Annelerin Kız ve Erkek Çocuklarına Karşı Sorumluluklarına İlişkin İçerik Analizi Sonuçları.....	53
Tablo 6: Annelerin Kendi Annelerinden Anneliğe Sürdürülen Davranışları ve Sürdürmekten Vazgeçtikleri Tutumları.....	58

ÖZET

ERKEK EGEMEN TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİNİN AKTARILMASINDA ANNENİN ROLÜ: NEDEN VE NASIL?

Bu araştırmanın amacı, çocuk yetiştiren merkezi bir unsur olan annenin toplumsal cinsiyet rollerinin aktarılmasında farkında olarak ya da olmayarak katkı sunup sunmadığı, katkısı varsa bunu neden ve nasıl yaptığını araştırılmasını ortaya koymaktır. Bu çalışma, yarı yapılandırılmış görüşme formunun kullanıldığı nitel bir araştırmadır. Araştırmanın örneklemini 6-25 yaş kız ve erkek çocuklara sahip, farklı sosyo-ekonomik ve eğitim düzeyine sahip 13 anne oluşturmaktadır. Nitel araştırma yöntemlerinden derinlemesine görüşme tekniği ile elde edilen araştırma bulguları göstermektedir ki anneler toplumsal cinsiyet rollerinin aktarılmasında rol model olarak farkında olmadan katkı sunmaktadır. Gündelik hayatta anneler tarafından içselleştirilen toplumsal cinsiyet rolleri özellikle ev içi iş bölümünde sosyal öğrenmenin etkisiyle anne ile özdeşim kuran kız çocuklarına aktarılmaktadır. Çocukluktan anneliğe geçiş sürecinde annelerin kendi annelerinden edindikleri yaşamsal pratikler özellikle ev içi sorumluluklarda sürdürülmektedir. Buna karşın anneler kendi çocukluk sürecinde yaşadıkları mal bölüşümü, kız çocuklarının okutulmaması gibi ayrımcılığa uğradıkları, mağdur oldukları konulara karşı duyarlı olup bu farklılıkları kız çocuklarına yaşatmak istememektedirler.

Anahtar Kelimeler: Erkek egemenliği, toplumsal cinsiyet, annelik, annenin rolü

ABSTRACT

ROLE OF THE MOTHER IN TRANSFERRING MALE-DOMINATED GENDER ROLES: WHY AND HOW?

The aim of this study is to investigate whether the mother, who is a central element in raising children, contributes to the transmission of gender roles consciously or unconsciously, and if so, why and how she does so. This study is a qualitative research using a semi-structured interview form. The sample of the study consisted of 13 mothers with boys and girls aged 6-25 with different socio-economic and educational levels. The research findings obtained through in-depth interviews, one of the qualitative research methods, show that mothers unwittingly contribute to the transmission of gender roles as role models. Gender roles internalized by mothers in daily life are transferred to daughters who identify with the mother, especially in the domestic division of labor, with the effect of social learning. In the process of transition from childhood to motherhood, the vital practices that mothers acquire from their own mothers are continued especially in domestic responsibilities. On the other hand, mothers are sensitive to the discrimination and victimization they experienced during their own childhood, such as the division of property and girls not being educated, and do not want to inflict these differences on their daughters.

Keywords: Male dominated, gender roles, motherhood, role of the mother.

BÖLÜM I

GİRİŞ

Bu bölümde; problem durumu, amaç ve önemi, alt problemler, sayıtlar, sınırlılık ve tanımlar açıklanmaktadır.

1.1 Problem Durumu

Aile kendi içine kapanmış bir topluluk değildir. Başka toplumsal hücrelerden ayrılığın ötesinde, onlarla iletişim halindedir (Beauvoir, 2021). Aile, çocuğun hayata gözlerini açtığı ilk andan itibaren çocuğa hayata hazırlayan en önemli unsurların başında gelir. Canlıların içinde tek eksik olarak doğan insan yavrusu bir bakım verene ihtiyaç duyar.

Çocuklara doğdukları an itibari ile ilk bakım veren genellikle annedir. Bunun için çocuk anneye daha çok temas halinde bulunur. Bebeğin zihinsel ve ruhsal varlığı annesine bağlıdır ve bebek böyle olduğunu hissetmeye başlar. Bu süreçle başlayan etkileşim olumlu ya da olumsuz bir şekilde ömür boyu devam eder. Çocuk açısından anneye ilişki, çocuğun toplumsal bir deneyimidir ve psikolojik ve fiziksel gelişimini garanti etmektedir (Chodorow, 2021). Anneyle başlayan bu ilk süreçte çocuk yetişkinliğe doğru yol alır. Yetişkin bir bireyin davranışlarını etkileyen en önemli etkenlerden biri, kişinin çocukluktan getirdiği algılayış, duyuş ve davranış alışkanlıklarıdır. Toplumu oluşturan bireylerin davranışlarını anlayabilmek için, onların hangi tür bir aile ortamında ne gibi bir çocukluk yaşamı geçirdiklerini bilmemiz gerekir. İster eğitim görmüş, isterse görmemiş olsun, her birey için geçirmiş olduğu çocukluk yaşamı önemlidir (Cüceloğlu, 1991). Nitekim Chodorow çocuğun ilk toplumsal dünyasının bu dünyanın odağında anne çocuk ilişkisinin rol oynadığını belirtir.

Toplumsal dünyanın inşa edilmesinde aile bireyleri ile yoğun etkileşimde bulunan çocuk etrafındaki değerleri benimsemesi ve bu süreçteki değişim alanlarında hızlı bir değişim göstermesi sebebiyle ona iyi bir rol model olacak bir kılavuza ihtiyaç duymaktadır (Ünlü, 2012). Cinsiyetler arasında davranış ve özellik farklılıkları konusunda insanların kalıplaşmış algılayış biçimleri vardır. Bu kalıplaşmış algılamaların gerçekte hiçbir ilişkisi olmayabilir ancak insanlar kalıp yargılara sanki gerçekmiş gibi inanır. Annenin çocuk açısından önemi göz önüne alındığında davranış kalıplarının oluşturulduğu bu kılavuzluk sürecinde anne önemli bir rol oynar. Annenin kılavuzluk ettiği bu süreçte toplumsal cinsiyet rolleri inşa edilir. Toplumsal cinsiyet rolleri, toplumda kadın ve erkek olmaya uygun davranış, tutum, hak ve yükümlülükler olarak tanımlanabilir (Bee ve Boyd, 2009).

Bu durum toplumsal cinsiyet rol kalıplarının oluşturulmasında ya da oluşturulmak istenmemesinde ve bu rollerin aktarılmasında ya da aktarılmak istenmemesinde ailenin temel bir bileşimi olan annenin rolünü ön plana çıkarır.

Tüm bunları birlikte düşündüğümüzde çocuklarına kılavuz olan annelerin erkek egemen toplumsal cinsiyet rollerini aktarmada nasıl bir rolü olduğu merak edilmektedir. Eğer bu aktarım varsa annelerin bunu neden ve nasıl yaptıkları araştırılmak istenmektedir. Ayrıca annelerin şu an sahip olduğu toplumsal cinsiyet rollerini inşa edilmesinde kendi annelerinin etkisinin olup olmadığının merak edilmesi araştırmanın problem durumunu oluşturmaktadır.

1.2. Amaç ve Önem

Araştırmanın temel amacı, kız ve erkek çocuk yetiştiren annelerin toplumsal cinsiyet rollerinin aktarılmasında rolünün olup olmadığı ve bu rollerin oluşturulmasına anneler katkı sunuyorlarsa (olumlu ya da olumsuz) bunu neden ve nasıl yaptıklarını ortaya koymaktır.

Toplumsal cinsiyet rollerinin oluşumuna etki eden faktörler farklı disiplinler tarafından Türkiye’de araştırılmıştır. Yurtiçi çalışmalar ve ilgili literatür tarandığında toplumsal cinsiyet rollerinin kadınlar tarafından nasıl algılandığı, toplumsal cinsiyet rollerinin oluşturulmasında ailenin etkisi gibi araştırma başlıkları varken kız ve erkek çocuk yetiştiren annelerin toplumsal cinsiyet rollerinin aktarılmasında rolünü ortaya koyan araştırma bulunmamıştır. Bu yüzden araştırma, alan yazında annenin rolünün irdelenmesi bağlamında yapılmış ilk derinlemesine çalışma olması bakımından önemlidir. Araştırma, toplumsal cinsiyet rollerinin aktarılmasında annenin rolünü irdelemenin önünü açarak yapılacak çalışmalara kaynak teşkil edeceği düşünülmektedir.

1.3. Problem Cümlesi / Alt Problem Cümleleri

Erkek Egemen Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Aktarılmasında Annenin Rolü: Neden ve Nasıl?

1. Çocukluk deneyimlerinizin çocuk yetiştirme tarzınıza nasıl bir katkı sunduğunu düşünüyorsunuz?
2. Erkek ve kız çocuğunuza hangi açılardan farklı davranıyorsunuz? Neden?
3. Kız ve erkek çocuğunuzu büyütürken geleceğe dair kaygılarınız arasında iki cinsiyeti göz önüne aldığımızda bir benzerlik ya da farklılık olduğunu düşünüyor musunuz?

4. Toplumsal cinsiyet rollerinin oluşturulmasında anne olarak nasıl bir rolünüz olduğunu söyleyebilirsiniz?

1.4. Sınırlılıklar

Araştırma grubu İzmir ilinde yaşayan, 6-25 yaşında kız ve erkek çocuğa sahip anneler ile sınırlıdır.

Araştırmanın sonuçları görüşmecilerin kişisel bilgi formuna ve yarı yapılandırılmış görüşme formuna verdikleri cevaplar ile sınırlıdır.

1.5. Varsayımlar

Araştırma sürecinde görüşmecilerin yarı yapılandırılmış görüşme formundaki soruları içtenlikle ve samimi bir şekilde cevapladıkları varsayılmaktadır.

Yapılan araştırmada kullanılan yarı yapılandırılmış görüşme formu ile araştırılmak istenen konunun doğru bir şekilde değerlendirildiği varsayılmaktadır. Kişisel Bilgi Formu çalışma grubunun çeşitli demografik özelliklerini; yarı yapılandırılmış görüşme formu ise erkek egemen toplumsal cinsiyet rollerinin aktarılmasında annenin rolünün olup olmadığını belirlemeye yönelik uygun görüşme sorularını içerdiği varsayılmaktadır.

Araştırma kapsamındaki çalışma grubundan elde edilen sonuçların genellenebileceği varsayılmaktadır.

1.6. Tanımlar

Erkek Egemenliği: Erkek egemenliğine dayanan bir tür toplumsal örgütlenmedir. ([Http://www.turkcesözlükler.com](http://www.turkcesözlükler.com))

Cinsiyet: Biyolojik olarak erkek ve dişiye birbirinden ayıran özelliktir. (Taşcı,2017)

Toplumsal Cinsiyet: Toplumun ve kültürün, kadın ve erkeğin biyolojik özelliğine de bağlı bulunarak yüklediği anlam ve beklentileri ifade eder. Erkeklerin saldırgan, kadınların uysal olarak kabul edilmesi gibi (Dökmen, 2009).

Annenin Rolü: Annenin etkisi.

BÖLÜM II

KURAMSAL ÇERÇEVE / KAVRAMSAL ÇERÇEVE / İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Çalışmanın bu bölümünde, konu ile ilgili kuramsal çerçeve, kavramlar ve konu ile ilgili yurt içinde ve yurt dışında yapılmış olan araştırmalar hakkında bilgilere yer verilmiştir.

2.1. Anaerkil Toplumdan Ataerkil Toplum

İnsanlık tarihinin ne zaman ve nerede başladığı bilim insanları tarafından merak edilmiştir. 2 milyon yıl önce başlayan Yontma Taş Devri insanların karakteristik özelliklerine ve kültürlerine dair bilgiye ulaştığımız çağdır. Bu dönemde yapılan süs eşyaları ve heykeller o dönem hakkında kadınlara dair bilgi verir. Kadınların doğurganlıkların vurgulandığı bu heykellerde kadın doğurganlık, verimlilik, hayatın ve bereketin sembolüdür.

Mitolojik zamanların anlatılarında, yaratılışta kadının etkinliği açıkça görülür. Evrene ve insanlığa dair yaratılış öykülerinin anlatıldığı mitler, nereden geldiğimizi ve nasıl geliştiğimizi anlamamız açısından önemlidir. Mitler sözlü geleneğin ürünleri olduğundan insanı odak noktasına koyarak insanın zihinsel süreçlerindeki psikolojik süreci aktarırlar. Yaratılış mitlerinde evrenin var oluşu ile kadının doğurganlığı ve yeni hayatın başlangıcında kadının aracı oluşu, kadına kutsiyet kazandırarak kadını etkin rolde biçimlendirir. Anaerkil toplumdan erkek egemen toplum yapısına geçişle beraber mitlerin yönü de erkeğin üstünlüğünü ve yüceliğini anlatan biçimlere dönüşür. Bu da bir kırıma noktası oluşturur

Anaerkil toplumdan ataerkil topluma giden süreçte yerleşik hayata geçişle beraber ideolojilerin yarattığı değişim ve dönüşüm toplum yapısını değiştirerek kadın ve erkeğe farklı roller atfetmiştir. Kadın imajları tarihsel süreç bağlamında farklı şekillerde kendini gösterir. "Matriarka" olarak ifade edilen ve dilimize Fransızcadan anaerkil olarak çevrilen terimin anlamı kadının aktif ve yönetici olduğu bir gruplaşma düzenidir.

Doğurgan olan ve çocuklara doğal yapısı gereği daha yakın olan kadın, anaerkil toplumda aile yaşamında etkin bir roldedir. Anaerkil toplumda çocuklar annenin klanında olduğundan sadece ana akrabalıktadır Kadın ailenin beslenme, barınma ve temel ihtiyaçlarını karşılar. Bununla beraber kadın, dışsal ortamdan korunma görevini de gerçekleştirir. Kadının egemenliği iş buyurganlığı üzerinde de etkilidir. Hatta erkek kadın tarafından verilen sorumlulukları yerine getirmese aileden kovulup son derece güçsüz kalabilir (Bebel, 1980). Bu durum ataerkil toplumum ters yüz edilmiş hali olan anaerkil

toplumda kadının rolünü gösterir. Anaerkil ailelerde ki çok eşlilik ana ailesinin bölünmüş durumunu işaret eder. Bu aynı zamanda ananın eşinin baba olmamasını ve babanın çocuklar üzerinde söz hakkına sahip olmadığını açıklar. Bu durumda bir baba kimliği oluşmaz. Doğurganlıklarından soyu sürdüren kadın olduğu için soyun atası kabul edilir (Demirhan Serinken, 2016). Bütün bunları birlikte düşündüğümüzde James Demeo anaerkil toplulukları “demokratik, eşitlikçi, cinsel açıdan özgürlükçü ve yetişkinler arasında şiddetin nadir görüldüğü” topluluklar, kültürlerini ise “anacıl” olarak ifade etmektedir (Çakıcı, 2019). “İnsanların ana yanlı kavramlardan baba yanlı kavramlara geçişi, cinsler arası ilişkiler tarihinin en önemli dönüm noktasını oluşturur.” (Bachofen, 2013).

Ataerkil dönüşümün değişim sinyalleri kadına has olan "doğurganlık" özelliğinin eril bir prensip tarafından yerine getirilemediğinden bu durum olimpik tanrıların en üstünü olan Zeus'un Athena'yı başından, Dionysos'u ise baldırından doğurması ile verilir. Abendroth'a göre cinsiyet dönüşümü bağlamındaki yöntemlerin işe yaramaması ya da hemen kabul görmemesi nedeni ile ana tanrıça baba tanrının eşi haline getirilir ve artık o olmadan çok güçsüzdür. Bu tek eşlilik evlilik yapısını da beraberinde getirir. Artık tanrıçalar sahip olduğu bereket, sevginin sağlayıcısı gibi özelliklerini kaybederek kıskanç, öfkeli olma özelliklerine bürünür. Nitekim bu dönüşümün kolay olmayacağı bilindiğinden buna karşı koyan evlenmek istemeyen tanrıçalar ya kaçırılır ya da tecavüze uğrar.

Tek eşlilikle beraber ataerkil yapının temeli sağlamlaşır. Kadının rolü, statüsü belirgin hale getirilir. Kadına has olan doğurganlık özelliği anatomik yapıdan dolayı erkeğe atfedilemez. Bu durum kadını annelik olgusu üzerinden sınırlar ve kadının konumu belirlenir. Bu bağlamda soyun devamlılığını sağlamak üzere baskı altında kalan kadın erkek çocuk doğurma zorunluluğuna tabi tutulur. Bu da ataerkil toplum yapısının dinamiklerini oluşturur.

Ataerkil kavramı kelimesinin anlamı, Antik Yunanca da “patriarkhês” kökünden gelip bir soyun reisine karşılık gelir. Ataerkil kavramı yalnızca bu tanımlama ile çerçevelenmemiş olup aynı zamanda toprak sahibi ve kilisenin lideri anlamlarında da kullanılmıştır (Bozok, 2018). Ataerkilliğin geniş ailesinde, kadın, genç erkekler, çocuklar köleler, ev hizmetçilerinin hepsi bu erkek egemenliği altında bulunur. Şimdilerde ise, daha çok “erkek egemenliğine işaret etmek, erkeğin kadına egemen olduğu ilişki biçimini, kendisi vasıtasıyla kadınların ikincilleştirildiği sistemi karakterize etmek için kullanılmaktadır (Sultana ve Altay, 2019). Mitchell, ataerkillik kelimesini, erkeklerin kadınları değiştirdiği benzer sistemlere işaret etmek için kullanır.

(Mitchell, 1971). Walby, “ataerkilliği, erkeklerin kadınlara hükmettiği, baskı yaptığı ve istismar ettiği pratik ve sosyal yapı olarak” tanımlar (Walby 1990).

Ataerkillikte ailenin reisi erkektir. Bu durum kadınların ve çocukların hangi davranışları yapıp hangilerini yapmaması gerektiği sınırını belirler. Erkeğin üstünlüğü söz konusu olduğundan kadının hangi kıyafetleri giyip giymeyeceği, kimlerle görüşüp görüşmeyeceği erkek tarafından belirlenir. Kadının rolü ise eşinin kurallarına uyması, evi evirip çevirmesi çocuklarına iyi bir anne olmasıdır (Hasanoğlu, 2017).

Kandiyoti (1977) “ataerkil” kavramına farklı bir bakış açısı sunarak “ataerkil pazarlıklar” kavramından bahseder. Kandiyoti ’ye göre ataerkil ağ, içerisinde çeşitli uzlaşmazlıklardan doğan çatışmalarla, pazarlıklarla beraber alışverişlerin olduğu bir alandır. Bu uzlaşmazlıklar da kadınlar ve erkekler arasında zaman zaman uzlaşmalar sağlanabilirken kimi zaman da karşı koyulan, zamanla yeniden gözden geçirilip değiştirilebilen bir pazarlık süreci söz konusudur. Ataerkil pazarlıklar günümüz sürecinde değişen ve dönüşen toplumsal yapıyla beraber ataerkilliği farklı şekillerde yeniden üretilir. Kandiyoti ’ye göre ataerkil pazarlıklar bir razı gelişle beraber zaman zaman karşı koyulabilen ve yeniden tanımlanabilen bir ilişki ağıdır. Bu pazarlıklar toplumdan topluma değişim göstermektedir. Zaman içerisinde mitolojiler nasıl değişip dönüşüyorsa ataerkil ağda sürekli dönüşen yapıdadır. Bu dönüşümlerde bazı şeyler ağdan çıkarılır bazı şeyler ağa dâhil edilerek ataerkil sistem baki kalır.

Anaerkillikten ataerkilliğe geçiş sürecinde ataerkillik, kadına ailenin içinde annelik rolü atfeder. Annelik rolü ile ön planda olan kadın erkek tarafından sınırlandırmalara tabi olur. Erkeğin rolü ve kadının rolü belirginleşir. Bu sınırlamaların önemli eksenini ev içi oluşturur. Kadın, ev içi iş bölümünde ve çocuğa bakım veren olarak ev içinde etkin konuma getirilir. Bu durum cinsiyetin toplumla ilişkisini ortaya koyan toplumsal cinsiyet kavramına işaret eder.

2.2. Toplumsal Cinsiyet

Toplumsal cinsiyet kavramının anlaşılabilmesi için “cinsiyet” kavramının ne olduğunu anlamaya ihtiyaç vardır. Biyolojik açıdan cinsiyet kavramı, bireyin kromozomlarıyla belirlenmesinde kadın ya da erkek olarak ayırım sağlanmasına yardımcı olan genetik, biyolojik ve fizyolojik farklılıklara verilen adlandırmalar olarak karşımıza çıkmaktadır. (Şenol ve Erdem, 2019). Türk Dil Kurumu’na (TDK) göre cinsiyet, “Bireye, üreme işinde ayrı bir rol veren ve erkekle dişiği ayırt ettiren yaradılış özelliği” olarak tanımlanmaktadır. Cinsiyet (sex) kavramı, kadın ya da erkek olmanın biyolojik yönünü

tanımlamaktadır. Bu bağlamda cinsiyet, bireyin biyolojik cinsiyetinden kaynaklanan demografik özelliklerin yansımasıdır (Topuz ve Erkanlı, 2016).

Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramı 20. yüzyılın sonlarına doğru ayrılır. Scott biyolojik cinsiyetlerden doğmuş gibi gösterilen toplumsal cinsiyeti yeniden tanımlar. Amerikalı feministler toplumsal cinsiyetin en güncel tanımını ve ilk kullanım alanını ayrımların toplumsal olduğuna vurgu yaparak tanımlar. 2. dalga feminist hareketlerde kadınlık algısı reddedilerek toplumsal alandaki roller sorgulanır. 1990'ların başında 3. dalga feminist hareketler cinsiyet, sınıf, ırk, cinsellik, milliyetçilik gibi konuları ele alarak toplumsal cinsiyet kavramının ortaya çıkmasında etkili olur (Taş, 2016).

Bu anlamda toplumsal cinsiyet, cinsiyetçi ideolojilere karşı feministlerin teori kaynağını oluşturur. Toplumsal cinsiyet kavramı toplumsal ilişki biçimi ve toplumsal düzeni işaret eder. Cinsiyet bireyin biyolojisine göre belirlenirken, toplumsal cinsiyet kadın ve erkek olmaya yönelik toplumun veya yaşadığı kültürün yüklediği anlamları ve beklentileri ifade etmektedir (Ersoy, 2019). Dökmen'e göre ise toplumsal cinsiyet, toplumun kadın ve erkeğe atfettiği rollere biyolojik özelliklerin eklenmesiyle psikolojik özellikleri şekillendirir.

Toplumsal cinsiyet erkeğe ayrı kadına ayrı davranış, tutum ve durumu tarif eder. Bu davranış ve durum kıyafet tarzı, dil farklılığı, kadından ve erkeğe değişen yürüme biçimi, jesti, mimiği kapsar. (Sabuncuoğlu, 2006). Bu göstermektedir ki toplumsal cinsiyet, içinde yaşanılan kültüre göre değişiklik gösterebilen, bir topluluğun süreç içerisinde inşa ettiği, ataerkil yapının temelini sağlamlaştırır. Günlük yaşamımızın (iş, ev, sosyal ortam) her alanına telkin yoluyla da sirayet eden toplumsal cinsiyet toplumsal cinsiyet rollerini beraberinde getirir.

2.3. Toplumsal Cinsiyet Roller

Toplumsal cinsiyet rolleri, kadınlık erkeklik rollerinin sosyal ortamlarda kendini gösterme biçimidir. Toplum tarafından inşa edilen toplumsal cinsiyet rolleri doğumdan itibaren sosyalleşme sürecinde öğrenilmektedir (Seçkin, 2012). Yavuzer'e (2019a) göre, anne ve baba çocuklarında göstermelerini bekledikleri davranış ve tutumda çocuklarına uygun bir model olmada önemli bir etkiye sahiptir. Çocuklar sıklıkla anne ve babalarından gördükleri davranışları model alıp uygular. Aile yaşamında çocuğun uyumlu, özgür, tutarlı ve sağlıklı aldığı pekiştiren, geri bildirim ve farklı öğrenme yaşantıları çocuğun benliğini şekillendirir.

Toplumsal cinsiyet, toplumda var olan kadın ve erkek cinsiyetinin toplumun yapısına uygun hale getirilmesiyle toplumun kadın ve erkeklerden beklediği tutum ve davranışları gösterme biçimiyle oluşur. Buna göre toplumsal cinsiyet rolleri erkekliği ve kadınlığı

toplumsal alanda var ederek ve bunu birer davranış tarzı olarak sunan bir sosyal oluşum ağının merkezi bir unsuru olarak var olur. Aynı zamanda toplumun tanımladığı ve bireylerin yerine getirmelerini beklenen görev ve sorumlulukların cinsiyetle ilişkili olarak tanımlandığı bir alan da ortaya koymaktadır. Bu nedenle toplumsal cinsiyet, cinsiyet kalıp yargıları ya da toplumun belirlediği cinsiyet farklılıklarını içerir (akt. İpek, 2022).

Cinsiyet rollerinin oluşturulması etkileşim içinde olduğumuz insanlar tarafından, topluma ait değerlerle şekillenir. Bununla beraber bu rollerin aktarımı çocuğun etkileşim halinde olduğu bir diğer ötekiler dünyası tarafından şekillendirilir. Bu ötekiler anne-baba, okul, akran grupları, kardeş, öğretmen gibi farklı sosyal çevrelerdeki bireylerden oluşur (Seçkin ve Tural, 2011).

Dökmen (2004)' göre toplumsal cinsiyete rollerine atfedilen anlam, toplum tarafından belirlenir ve bu rollerin nasıl yerine getirileceği doğallığın bir uzantısı gibi yansıtılarak öğrenilmiş davranışların tümü toplumsal cinsiyet rollerini oluşturur.

Yaşamın içinde kız ya da erkek olmak en temel düzeyde biyolojik farklılıklardan çok daha fazla şey ifade eder. Erkek ve kadına atfedilen anlamlar, sosyal yaşamdaki rollerin içinde sıkışıp kalır ve artık bundan sonra cinsiyetin yerini toplumda çok daha önemli bir yer olan toplumsal cinsiyete bırakır (Çelik, 2008). Toplumsal cinsiyet rollerini kavrayabilmemiz için toplumsal cinsiyetin nasıl bir gelişim gösterdiğini anlamaya ihtiyacımız vardır.

2.4. Toplumsal Cinsiyetin Gelişimi

Toplumsal cinsiyetin gelişimini etkileyen önemli faktörlerden birisi avcı toplayıcılıktan yerleşik hayata geçmek olmuştur. Avcı toplayıcı toplumlarda cinsiyete dayalı iş bölümü olsa da kadınlar her bakımdan üstün bir konuma sahiptir. Ancak bu durum yerleşik düzene geçişle beraber değişmeye başlar (TİSK, 2002).

Yerleşik yaşama geçiş toplumlarında bir takım ekonomik gelişmeleri doğurur. Yeni iş kollarının oluşmasıyla birlikte erkeğin daha çok bedensel güç gerektiren işlerde kadınların ise ev içi görevlerde yer alması toplumsal cinsiyet rolleri arasındaki ayrım derinleştirmiştir. Bu beraberinde ataerkil bir düzeni de getirir (TİSK, 2002). Bu durum erkeği ön plana çıkararak kadını ikincil planda bırakır.

Bakırın, demirin ve diğer madenlerin bulunmasıyla gücün sembolü olan savaşlar erkeğin üstünlüğünü pekiştirir. Özel mülkiyetin yayılması da bu süreci destekler. Tek tanrılı dinler kadını ikincil plana alarak kadın bedenini tahakküm altına alır. Bunların dışında sanayi

devrimi, kentleşme, modernlik, teknolojinin gelişimi gibi süreçlerde kadına yüklenen anlam ve rol değişmeye başlar.

Tüm bunlarla beraber bu süreçte kadına annelik rolü atfedilir. Her kadının anne olmasına ilişkin toplumda genel bir yargının söz konusudur. Forcey' e göre annelik sosyal olarak inşa edilmiş beslenme ve bakımı da içeren bir dizi faaliyetlerdir. Çocuk bakımına annenin merkez unsuru olarak yerleştirilmesi kadınların ev içi ile sınırlandırılmasına yol açar ve bu rol her defasında yeniden üretilir. Chodorow da toplumsal cinsiyetin temel bir belirleyici olduğunu, sistematik olarak değişen toplum koşullarıyla beraber yeniden üretildiğini söyler. Nitekim toplum çocuk sahibi olmak istemeyen kadınlar üzerine baskı kurar.

Geçmişten günümüze anaerkil toplum yapısından ataerkil toplum yapısına evrilen süreci sağlamlaştıran yerleşik yaşama geçme “özel mülkiyeti” geliştirir. Bu durum insanları yeni ganimetler elde etmeye iterek, savaşın ana unsuru olan erkeğin yüceltilir. Kadın ikincil planda kalır. Sanayi devrimi ile beraber ham madde arayışı ve sömürgeleştirme hız kazanır ve kapitalist sisteme geçiş sağlanır. Tüm bunların içerisinde kadın ev içi yaşamın merkezinde çocuk yetiştiren bir konuma yerleştirilir. Günümüzde kadınların ve erkeklerin rolleri medya, diziler, sinema aracılığı ile Chodorow' un dediği gibi yeniden renk değiştirerek, Kandiyotti'nin vurguladığı gibi ataerkil pazarlıklar ile yeniden üretilir.

Toplumsal cinsiyetin gelişimini daha iyi anlayabilmemiz için toplumsal cinsiyet kuramlarını anlamaya ihtiyacımız vardır.

2.5. Toplumsal Cinsiyet Kuramları

Toplumsal cinsiyetin oluşumunu ve aktarımını açıklayan çeşitli kuramlar vardır. Bu kısımda psikanalitik kuram ve sosyal öğrenme kuramından bahsedilecektir.

2.5.1. Psikanalitik Kuram

Toplumsal cinsiyet kimliğini açıklayan farklı kuramlar vardır. Sigmund Freud'un fikirlerine dayalı olan psikoanalitik kuram, toplumsal cinsiyetin oluşumuna yönelik meydana gelen ilk teorik açıklamalardandır (Butler, 2008). Freud'un geliştirmiş olduğu psikanalitik kuram bireylerin kadınlık ve erkeklik rollerini nasıl kazandığını açıklar. Freud'a göre yeni doğan bir bebek farklı evrelerden geçerek kişiliğini oluşturur. Bu evreler bedenin belirli bir duyu organı ile tanımlandığı psikoseksüel gelişim aşamalarından oluşur.

Çocuğun doğumdan iki yaşına kadar geçen aşama oral (ağız) aşamasıdır. Bu aşamada zevkin dışavurumu olan davranış emme ve yemektir. Bu zevki gerçekleştiren araç bedeninin parçası olan ağızdır. İkinci aşama çocuğun iki ve dört yaşlarını kapsayan emmekten daha çok dışkılamayla anal uyarımdan zevk aldığı dönemdir. Bu dönem anal olarak adlandırılır. Bunu takip eden üçüncü aşama ise çocuğun dört yaş civarına denk gelen fallik dönemdir. Bu dönemde toplumsal cinsiyet kimliği gelişir. Fallik dönemi takip eden dördüncü aşama ise latenttir (gizil). Bu aşamada çocuğun cinsel dürtüsü gizlidir. Çocuk cinsiyetle ilgili konulardan hoşlanmaz ve kendini daha çok oyuna verir. Ergenlikle beraber gerçekleşen beşinci aşama genitaldir. Birey cinsel organı ve dünyası arasında bir bağ olduğunu fark etmeye başlar ve karşıt cinsler arasında romantik ilişkiler doğar (Cüceloğlu, 1991).

Freud'un geliştirmiş olduğu psikanalitik kuram bireylerin kadınlık ve erkeklik rollerinin nasıl kazanıldığına dair görüşler öne sürer. Koruyucu tutuma maruz kalan çocuklar kendilerini korumayı öğrenememekte ve bundan kaynaklı olarak hemen uyum sağlayan, daha savunmasız, utangaç bir kişiliğe veya aksi yönde daha sorumsuz, şımarık bir kişiliğe sahip olmaktadır. Aynı zamanda korumacı tutumla yetişen bireylerin problem çözme davranışlarında bir olumsuzluk söz konusudur (Dursun, 2010). Ebeveynlerin koruyucu tutuma sahip olmalarının bazı nedenleri olabilir. Örneğin, vefat eden bir çocuktan sonra doğmuş olma, çocuğun tehlikeli bir rahatsızlık yaşamış olması, anne ya da babanın yetiştirilirken otoriter veya ilgisiz bir tutumla büyümüş olması ile kendi çocuğuna karşı bu denli alakadar olmasına bir sebep olmuş olabilir (Şendil, 2003).

Freud'a göre bahsedilen beş dönemin üçü toplumsal cinsiyetin oluşumu üzerinde etkilidir (Fast, 1993). Çocuklara yönelik cinsiyet farklılıklarının bilincinde olmadıkları dönem, farklılıkları fark etmeye başladıkları dönem ve ödipal dönem. Birinci dönemde (oral ve anal) çocukların cinsiyet deneyimleri farklılık göstermez. *“Erkek çocuklar, yaşama erkek anatomisine sahip olarak başlarlar, libidoları penisle bağlantılı olarak erkektir. Kız çocukları anatomik olarak iki cinsiyetlidir; dişilik organı olarak vajinaları, erkeklik organı olarak da klitorisleri vardır”* (Dökmen, 2015). Freud bu dönem için her iki farklı cinsten çocuğunda erkek cinsiyete sahip olduğunu vurgulamıştır. Yani kız ve oğlan çocuklarının toplumsal cinsiyetleri erkeksidir. Aynı zamanda oral döneme denk gelen bu dönem özelliklerinde anne ile bağılılık devam ettiği için annenin bir parçası olma hissi aktiftir. İkinci dönemse anal dönemdir. Bu dönemde çocuğun tuvalet eğitimi başladığı için çocuk anne ve baba arasında yeni bir çatışma yaşar ve anal kontrolden hoşlanarak bu çatışmayı çözer (Dökmen, 2015). Çocuk anneye birdir. Kendisini anneden ayrı düşünmez. İkinci dönem yaklaşık on sekiz, yirmi dört aydan itibaren başlamaktadır. Bu dönemde

cinsiyetler arasındaki farklılıklar anlaşılmaya başlanmıştır. Bu dönemde sevgi nesnesi yine annedir dolayısıyla erkek merkezli bir cinsel kimlik devam etmektedir. Bu görüş çocukların bu dönemde sadece bir cinsiyet belirtisi üzerinden cinsel kimlik farklılıklarını öğrendiklerini savunmaktadır. “Çocukların anlayışına göre, cinsiyet farkı penise sahip olmak ya da olmamak sorunudur” (Dökmen, 2015). Cinsiyet ayrımlarının anlaşılmaya başlandığı ikinci dönem fallik döneme denk gelir. Burada ortaya çıkan temel kavram penis kıskançlığıdır. Erkeklerin kastrasyon olma korkusunun temelinde kız çocuklarında olmayan penisin kendilerinde olması yatmaktadır. Bu dönem erkek çocukları için babanın güç ve otoritesinin anneye yönelttiği ilginin söndürmeye yetecek kadar güçlü olduğunu öğrendiği dönemi kapsamaktadır. Fakat kız çocukları için bu durum penise sahip olmadıkları için daha karmaşıktır. Bu durum eksiklik hissi yaratacağı için kıskançlık duygusuna dönüşecektir. Çocuk kadın ve erkek arasındaki farklılıkları algılayarak 5 yaşında cinsel kimliğini kazanır. Aynı zamanda anne-baba çocuk uzlaşmazlığı başlar (Dökmen, 2009). Bu dönem toplumsal cinsiyet kimliğinin şekillendiği dönemdir. Özellikle erkek çocuk için kastrasyon korkusuyla geçen bu dönem, annelerine besledikleri cinsel yönelimlerden de uzaklaştıkları zaman dilimidir. Erkeklerin bu uzaklaşma serüveni babaya yakınlıkla ve kendini baba ile özdeşleştirmeyle son bulur. Dolayısıyla daha geniş sosyal dünyada erkek ve erkeksi olarak yerlerini almaya başlarlar. Aynı zamanda ödipal çatışma süpereo yani üst benliği de geliştirmektedir (Dökmen, 2015). Üçüncü ödipal dönemde ise erkek çocuklar anneleri için babaları ile rekabete girmekten vazgeçer babalarıyla özdeşleşir. Babanın rol model alınmasıyla toplumsal cinsiyet rollerine uygun davranışlar sergilenir. Kız çocukları için bu durum tam tersidir. Bir taraftan penisi olmadıkları için anneye karşı olumsuz bir tavır geliştirirken bir yandan babayı elde etmek için ise anneleri gibi olma sürecindedirler (Fast, 1990).

Psikanalitik kuramda geçmiş deneyimler, bilinçdışı, erken çocuklukta yaşananlar kişiliğin gelişimi üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Bu dönemlerde herhangi bir psikososyal gelişim aşamasında yaşanan eksiklikler ve abartı çocuğun ileriki yaşamını olumsuz yönde etkiler. Oral dönemin uzun sürmesi ya da kısa sürmesi çocuğun ilerleyen zamanlardaki yaşamını şekillendirir. İlerde sigara içme davranışı oral dönemin dengeli bir biçimde atlatılmadığını gösterir. Aynı şekilde anal dönemde tuvalet eğitiminin beklenildiği gibi gitmemesi çocuğun cimri olmasına neden olabilir.

Erken çocuklukta çocuğun en çok temas halinde olduğu anne ile kurulan iletişim ve etkileşim çocuğun kişiliğinin şekillenmesinde etkilidir. Freud libido ile ilişkinin önemli olduğunu söyler. Libidoyu biyolojik temeli olan cinsel enerji olarak açıklar. Bu bize

gösteriyor ki birey yeterli derecede bir denge halinde doyuma ulaşırsa sonraki gelişim döneminde saplantı yaşamadan devam edebilir (Pehlivanoğlu, 2017).

Freud insan kişiliğinin oluşumunu id, ego ve süperegö kavramları ile açıklar. İnsanların en kaba, en ilkel, kalıtsal dürtü ve arzularını içeren birimi iddir. İd zevk ilkesine göre işler. Kişiliğin bu bölümü hiç beklemek istemez. Freud rüyaları idin emrinde ve onun isteklerini doyurma aracı olarak kullanır. İd'i denetim altında tutmaya çalışan kişilik birimi egodur. Ego gerçeklik ilkesine uyarak işler. Bu mantıklı ve gerçekçi düşünce türüdür. Ego'nun asıl görevi idin arzu ve ilkelerini mümkün olduğu kadar yerine getirmektir. Freud toplumun inandığı doğru ve yanlışları tespit eden kısma süperegö adını verir. İd ve ego gibi süperegönün büyük bir kısmı da bilinçdışıdır. Bir toplumun vicdanı o toplumun bireylerinin süperegösünde yer alır ve süperegö bireyin davranışlarını sürekli gözden geçirerek bireye yaptığı doğru ya da yanlış olduğunu kendisinden utanıp utanmaması gerektiğine yönelik mesajlar verir (Cüceloğlu, 1991). Bizim açıımızdan da Freud'un süperegö kavramı toplumsal cinsiyet rollerinin çocuğun benine yerleşmesi bakımından önemlidir. Çünkü çocuk burada neyin doğru neyin yanlış olduğunu aile içerisindeki yaşantıların toplamında içselleştirir. Süper-ego yani üst benlik, toplumsal buyruk ve yasaklamaların içselleştirilmesini ve davranışsal olarak kişiye kazanılmasını temsil eden bir kavramdır (Akyıldız, 2006:4).

Freud'un kuramı günümüzde hala tartışılmaktadır. Beauvoir Freud'un kuramını tekrardan yorumlar. Simon da Beauvoir' a ise toplumsal cinsiyet rollerini edinme sürecini şu şekilde açıklar. İlk üç dört yıl süresince kızlarla erkeklerin davranışları arasında bir fark yoktur. Bununla beraber ilerleyen yıllarda yetiştirilme tarzında farklılıklar görünmeye başlanmasıyla beraber kültürün erkeğe attığı ayrıcalıklı role sahip olma isteğinden batı kültüründe kadınlar erkeğin güç, statü, başarı, cesaret, özgürlük gibi niteliklere sahip olmasıyla toplumsal cinsiyet rolleri geliştirir. Bu Freud'un penis kıskançlığına yaptığı vurguyu yeniden yorumlatır.

2.5.2. Sosyal Öğrenme Kuramı

Cinsiyet rollerinin gelişimini yorumlayan kuramlardan biri de sosyal öğrenme kuramıdır. İnsan yavrusu doğduğu ilk andan itibaren bir diğeri ile etkileşim halindedir. Bu da insanın sosyal bir varlık olduğunun kanıtıdır. Bu yaşam yolculuğunda insanın gözlemleri, farklı bireylerle yaşadığı deneyimleri kişiliğini olumlu ya da olumsuz etkiler. İnsan yavrusunda dilsel beceriler gelişmeden önce görme eylemi vardır. Bebek etrafında olup

bitenleri dile gelmeden önce gözlemler. Bu açıdan bakıldığında sosyal öğrenme kuramı kişiliğin ve cinsiyet rollerinin nasıl oluştuğunu anlamamıza yardımcı olacak olan bir kuramdır. Sosyal öğrenme kuramının şekillenmesinde önemli katkılar sunan Bandura model alma ve gözlemleyerek öğrenmeden bahsederek insanın sosyal bir varlık olarak nasıl geliştiğini açıklar.

Sosyal öğrenme kuramı kadın ve erkek arasındaki farklılıkların sonradan kazanılan toplumsal cinsiyet rollerinin merkezinde her iki cinsin de farklı sosyal roller üstlenmesinden kaynaklandığını savunur (Wood ve Eagly, 2006). Schmitt'e göre erkekler ve kadınlar doğuştan cinsiyet rollerine sahip değildir. Cinsiyete özgü toplumsal roller farklı sosyal deneyimlerin neden olduğu sosyal davranışlarda cinsiyet farklılıklarının oluşmasında doğuştan getirdikleri ve zamanla yaşadıkları süreçlerin toplamıdır.

Burada kimin devamlı ve süreklilik içinde ne yaptığı önemlidir. Söz gelimi bir anne evde sürekli temizlik yapan kişiye bunu gözlemleyen çocuk o işin yetkin kişisini anne olarak kodlar. Aynı şekilde baba yemekleri yapmıyor evdeki tamir işleri ile ilgileniyorsa çocuk bunun babanın yetkinliğinde olduğunu yerleştirir ve bir süre sonra bütün bu cinsiyetten farklı davranışları içselleştirir. Bu yüzden farklı aileler de görülen farklı davranış kalıplarından kaynaklı her çocuğun toplumsal cinsiyete atfettiği rol farklılaşabilir (Dökmen, 2004).

Bütün bu süreç bir özdeşleşmeyi de beraberinde getirir. Özdeşleşme sürecini sosyal öğrenme kuramı iki kavram üzerinden açıklar. Bunlardan biri edimsel koşullanma diğeri ise model alma ve taklittir. Edimsel koşullanma içerisinde ödül ve cezayı barındırır. Bulaşıkları yıkayan bir kız çocuğu annesi ve babası tarafından aferin diyerek pekiştirilirse kız çocuğunun bu davranışı tekrarlaması onay almak istediğinden önemli bir nokta da olur. Aynı şekilde erkek bir çocuk ağladığında baba ya da anne erkek çocuk ağlamaz dediğinde çocuk bunu yapmaması gerektiğine inanır ve böylelikle ailelerin kendiliğinden kaynaklanan toplumsal cinsiyet rollerini çocuklarına da aktararak çocuğunda toplumsal cinsiyet rollerini öğrenmesine vesile olunur. Nitekim erkek çocuk kendini anneye ulaşamayacağını anladığı nokta da gücün ve otoritenin sembolü olan babayla özdeşleştirirken, babasının takdirini annesinin yaptıkları davranışları tekrar ederek kazanmaya çalışan kız çocuğu ise anneye özdeşleştirir. Bu aktarım böyle devam eder. Yogev'in Durkin'in 1995 yılında yayımlanan "Gelişimsel Sosyal Psikoloji" kitabından aktardıkları da bunu doğrular niteliktedir. Burada iki durumdan söz edilir. Bunlardan ilki toplumun ve anne babaların kız ve erkek çocuklarına farklı davrandıkları, ikincisi ise kendi cinsiyetlerindeki bireyleri rol model aldıklarıdır. Günümüzde gelişen ve değişen teknolojinin etkisiyle çeşitlenmenin olduğu çizgi filmler,

izlenilen dizilerde kadınların ve erkeklerin toplumsal cinsiyet rolleriyle yer almaları, dinlenen müziklerde erkekliği yücelten şarkı sözleri, okunan çocuk kitaplarda kadınların ve erkeklerin rol paylaşımı, atasözleri, eril dil, öğretmenlerin toplumsal cinsiyet rollerine göre sınıfta davranma şekilleri, çocukların sosyal çemberini oluşturan akrabalar toplumsal cinsiyet rollerinin oluşturulmasında çocuğu etkiler.

Sosyal öğrenme kuramında Bandura ise kuramın bilişsel sürecinin üzerinde durur. Bandura bireylerin zihninin aktif olduğunu ifade eder. Çocuk bu aktifliği dışarda olan biteni gözlemlemekle gerçekleştirir. Bunların ardından taklit etme gerçekleşir. Taklide geçmeden önce çocuk kendi değer ve yargılarıyla da bunu özdeşleştirerek kişiliğini oluşturur ve bu şekilde toplumsal cinsiyet kalıpları oluşur (Dökmen, 2002).

Pek çok toplumda maddi olarak bir güç olarak bir rol model olan erkek, evin içi ile ilgili olan rol model ise kadındır. Genel olarak kadınlar erkeklere göre toplumsal değişimlerin bir sonucu olarak daha az güce ve statüye sahiptir. Bu sosyal yapılanma hiyerarşiyi de beraberinde getirir (Eagly ve Wood, 1999). Sosyal öğrenme kuramına farklı bir bakış açısı getiren sosyal rol kuramına göre, kadınlara daha çok evsel beceriler öğretilir ki bu becerilerin büyük çoğunluğu ebeveynlerin ve çevrenin gözlemlenmesi sonucu olarak rol model olarak öğrenilir. Erkekler ekonomik anlamda kullanılabilecek becerilerin bir sonucu olarak dışarıya açılan rollerle donatılır. Kadın toplumsal olarak çocuk ve bireylere yönelik fiziksel ve duygusal bakım gerektiren işlerle bağdaştırılırken, erkekler bağımsız davranışlar sergileyebilecekleri mesleklere yönlendirilir (Güldü ve Kart, 2009). Bu durumu hepimiz hayatımızın bir yerinde deneyimlemiş ya da bu durumu yaşayan farklı bireylerin yaşantılarına şahit olmuşuzdur. Dilsel anlamda toplumsal cinsiyet rolleri meslekleri de kategorilere ayırır. “Öğretmenlik tam bayanlara uygun bir meslek hem ailene vakit ayırırsın hem çocuğuna bakarsın”, “Kadın yurt dışında çalışırsa eviyle ilgilenmez”, “Erkekten hemşire mi olurmuş” “Erkekten okul öncesi öğretmeni mi olur?” gibi söylemler toplumsallaştığımız çevre tarafından dile pelesenk olur.

Sosyal öğrenme kuramına dayandığı toplumsal cinsiyet ile ilgili varsayımlarda bulunan Nielsen’e göre ebeveynler ve sosyal çevre iki farklı cinsiyete karşı farklı tutumlar içerisinde olur. Bunlardan etkilenen çocuklar kendi cinsiyetlerinden olan anne ve babalarına benzer şekilde bir tutum geliştirir. Tüm bunların sonucunda her çocuk kendi cinsiyetlerinden olan kişileri rol model olarak davranışlar ve toplumsal cinsiyet algısı oluşturur (Nielsen, 1990).

Bütün bu varsayımların hepsi kız ve erkek çocuk yetiştiren annelerin çocuk yetiştirme tarzının toplumsal cinsiyet algısı ve rolleri oluşturmasının da belirleyici olduğu

fikrini güçlendirmektedir. Bandura'ya göre erken çocukluk döneminde daha çok model alınanın anne olması annelerin toplumsal cinsiyet rollerinin oluşumundaki etkisini ortaya koyar.

2.6. Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Aktarılmasında Annenin Rolü

Var olma şeklimiz, sahip olduğumuz rollerle yakından ilişkilidir. Toplum ve varoluş düzeyimiz arasında varlığımızı şekillendiren önemli bir uyumsuzluk vardır. Toplum varoluşumuza omuz verip desteklerken bir yandan da varoluş düzeyimizi baltalar. Bunun baltalanan kısmı doğallığımızın engellemesi ile önümüze rutin yaşantılar çıkararak anı yaşamamızın güçleştirilmesidir. Kişiler bu rollerin esiri olabilir, bu rollere kayıtsız kalabilir ki bu iki rol benimseme şekli sağlıklıdır. Bu rollerin esiri olan kişilerde roller kaybolduğunda yaşama tutunmak için sadece bir ben rolüne yani bir öz varlığa ihtiyaç olur. Bu rollere kayıtsız kalan insanlarda ise toplumsal rollerden soyutlanma çabası vardır. Bunun bir sonucu olan toplumsal uyumsuzluk bireyin kendisini yalnız hissetmesine ve izole olmasına neden olur. Bir diğer üçüncü olan var oluş durumu kişinin rollerden yararlanarak varoluş düzeyini yükseltmesidir. Bu insan rolleri, toplumun kendisine empoze ettiği şekilde değil kendine özgü bir yaşama üslubuyla sergileyebilir yani kısacası yaşama can katan yönünü geliştirir. Bu var olma şeklimize olumlu katkı yapan bir süreçtir (Dökmen,2009). Bu sürece olumlu ya da olumsuz katkı sunan ev insanın hayatında merkezi yerdedir.

Başlangıç noktası, evdir. Biz yaşlandıkça

Dünya daha da yabancılaşır, daha da çetrefilleşir örüntüsü

Ölünün ve canlının. Soyutlanan,

Öncesiz ve sonrasız o yoğun an değil,

Ama her an yanan bir ömürdür. (Eliot, 2018)

Her doğumun bir travma olduğunu söyleyen Rank'tan, Campbell'in kahramanının sonsuz yolculuğuna uzanan süreçte hayata gözlerini açan insan yavrusu nefes aldığı ilk anla birlikte bir maceraya davet edilir. Bu gidilecek uzun bir yoldur. Ne yaşanılacağı bilinmeyen bu yolun başlangıcında ilk temas anne ile kurulur.

Başlangıç noktamız olan ev her çocuğun yaşamında tartışılmaz büyük öneme sahiptir. Dünyaya açılan kapının anahtarıdır. Ebeveynlerinin bakımına muhtaç olan çocuğun yaşam serüveninin başladığı, hayatı anlamaya çalıştığı yerdir. Ebeveynleri ile etkileşim halinde olan çocuk ilk bakım verenin anne olması sebebiyle anneye daha çok zaman geçirir. Bu da çocuğun hayatında annenin önemini sorgulamamıza neden olur. Psikoloji ve psikiyatri alanında çalışma yapan kuramcıların ortak noktası, annenin çocuğun yaşamında önemli bir

role sahip olduğuna yaptıkları vurgudur. Her kuramcı, kendi kuramı doğrultusunda anneye çocuk arasında kurulan bağın önemine dikkat çeker.

Herkes kalıtsal olgunlaşma eğilimleriyle doğar ama bu eğilimlerin etkili olması için yeterince iyi kolaylaştırılan çevre bulunmalıdır. Bu, insanın başlangıçta duyarlı adaptasyonu demektir. Bu insan bir kadın, genellikle annedir. Kadınlar kadınla ilişkilerinin üstesinden gelmek için bunu içlerinde taşırlar. Her kadın için üç kadın vardır: Kız bebek, anne, annenin annesi (Winnicott, 2014).

Erikson yaşamı sekiz gelişim dönemine ayırır. İlk oral uyum döneminde annenin önemine vurgu yapar. Bu önemin olumlu boyutu temel güven duygusunu oluşturmaktır. Bu duygu annelikle sağlanır. Anne bebeğin zaman zaman bozulan dengesini onu besleyerek ve bakımını sağlayarak korumaya çalışır. Anne gülümser bebek karşılık verir ve sıcak ilişki sürdürülür, güven duygusu gelişir. Erikson'un burada dikkat çeken yorumu şudur ki her ne kadar anne bebeğin ihtiyaçlarını kendi inançlarına göre karşılarsa da içinde yaşadığı toplumun değerlerini farkında olmaksızın bebeğe geçirir. Annenin içinde bulunduğu koşullar ve dolaylı olarak toplumun geçirdiği dönemin özellikleri de bu ilişkiyi etkiler (Geçtan, 2018).

Çocuk ilk aylarda ilk yıllarda en yakından annesine bağlıdır. Doğumdan önce iki ayrı varlık olsalar bile anne ile çocuk bir aradadır. Çocuk günden güne bağımsızlaşır, yürümeyi, konuşmayı, dünyayı kendi başına tanımayı öğrenir. Anne sevgisi koşula bağlı olmayan sevgidir. Anne içinden çıktığımız yuvadır, doğadır, topraktır, okyanustur. Anne yaşama güven duymalıdır. Annelik yaşamının yarısını çocuğun bağımsız olması, sonunda kendinden ayrılma isteği doldurmalıdır. Anne çocuğa yaşama sevinci aşılar. Annenin yaşam sevgisi de tıpkı huzursuzluğu gibi bulaşıcıdır. Her iki tutumda çocuğun kişiliğini derinden etkiler (Fromm, 1991).

Bağ kurma, anne ile çocuk arasında göz ve ten teması ile kurulur. Aynı zamanda anne ile çocuk arasında ki bağ doğal ve ideal haliyle döllenme sırasında var olur. Bebek annenin karnındayken birbirine ait olma, bir ve bütün olma duygusu gelişmesi gerekir. Bu duygu çocuğa annesine güven duymasını için gerekli emniyeti ve esenliği yaratır. Anneye de annelik öz güvenini kazandırır. Bu bağı iyi kuran anne çocuğuna kötü davranmaya daha az meyilli olur. Annelerin kendi anneleriyle olan etkileşim sürecinde bu bağı kuramayan anneler vardır. Bir çocuk kullanabileceği, onu yansıtan yani verici olabilen çocuğuna gelişme işlevinde kendisinden olabildiğince yararlanması için fırsat veren anne ile büyüme şansına sahip olursa çocuk sağlıklı bir benlik duygusu oluşturabilir. Bu aynı zamanda öz saygıyı da

beraberinde getirir. Bu neyi istediğini ve istemediğini bilen bireyi ortaya koyar (Miller, 2022).

Mitolojik evrensel anne figürü, kozmosa besleyen ve koruyan ilk varlığın dışıl yanlarını yüklemektedir. Küçük bir çocuğun annesine yaklaşımıyla yetişkinin çevresindeki maddi dünyaya yaklaşımı arasında yakın ve karşılıklılık bulunmaktadır. (Campell, 2017).

Winnicott'a göre hayata ilk inandığımız kişi annedir. Bebek anne tarafından ihtiyaçlarının fark edilmesine bağımlıdır ve anne bebeğin ihtiyaçlarına karşı duyarsızsa bebek annenin sınırlarına fark edilme becerisine göre kendisini ayarlar. Annenin onu gereksindiği biçime girmeye çalışır. Çocuk annesi ondan ne istemesini istiyorsa onu ister. Çocuk kendisinde fark edilene ne şekilde görünüyorsa ona itaat etmek zorunda kalacaktır. Anne çocuğa “Elma suyum portakal suyu mu istersin?” diye sorduğunda uyumlu çocuk bunlardan birini seçer. Bu çocuk için düşünmek, annenin belirlediği koşullarla sınırlı kalır. Bu da beraberinde ya elma suyu ya da portakal suyu seven çocuğu yaratır. Bu tür bir insan profili ortaya çıkar. Çocuk ona sunulan bu hayata razı gelir, itaat eder. Bu itaatin devam ettiği süreç dilde de kendini gösterir. Annenin kelime dağarcığı tarafından çevrelenen çocuk sonunda onun içinde hapsolür. Bu itaat kelime dağarcığına taşınır (Philips, 2017).

Çocuk süperego çekirdeğini anne babanın değer yargılarını içselleştirerek geliştirir. Anne babadan sürekli bir biçimde aldığı değerler giderek gelişmekte olduğu kişiliğinin parçası haline gelir. Bir süre sonra bunun pekiştirilmesine gerek kalmaz. Suçlayıcı bir anne ile babanın yaratımı olan katı bir süperego kişiyi her türlü gelişimden alıkoyar (Geçtan, 2017).

Anneyle kızın ilişkisinin ne kadar karmaşık olduğunu vurgulayan Beauvoir annenin kızı için hem kendisinin sureti hem de başkası olduğunu ifade eder. Annenin candan çocuğunu sevdiğini ve aynı zamanda annenin çocuğuna kendi yazgısını dayattığını söyler. Çocuklar annelerinin yaşamında en büyük yeri yirmi yaşına gelene kadar tutar (Beauvoir, 2020).

Bireyin duygusal gelişiminde aynanın ön biçimi annenin yüzüdür. İnsan yavrusunun duygusal gelişiminin ilk evrelerinde bebeğin henüz kendisinin ayırmadığı çevre önemli rol oynar. Zamanla bebek ben olmayana ben ‘den ayırır. Bunun hızı bebeğe ve çevreye göre değişir. Annenin nesnel olarak algılanan bir çevre özelliği olarak ayrılması sırasında çok önemli değişkenler ortaya çıkar (Winnicott, 2019). Bebeğin doğduğu andan itibaren annenin rolü çocuk için çok önemlidir.

Çocuğun ilk nesne ilişkisi annenin memesi ve anneyle kurulan ilişkidir. Klein annenin çocuğun yaşamındaki önemine farklı bir açıdan bakar. Klein'e göre ilksel nesne

(annenin memesi) ben'de yeterince güvenli bir biçimde kök salabilirse olumlu gelişiminin temelleri atılır. Buna göre meme içgüdüsel bir biçimde besin kaynağı ve yaşamın kaynağıdır (Klein, 2018).

Rank ise çocukla annenin ilişkisinde dünyaya gelen çocuğun sahip olduğu kaygı ya da korkunun doğum kaygısını kısmen aşmaya tekabül ettiğini, her kaygı ya da korkunun temelinde doğum kaygısının yatması gibi her haz da son kertede rahim içindeki ilksel hazzı yeniden oluşturmaya yönelik olduğunu ifade eder. (Rank, 2009). Annenin çocuk üzerindeki etkisi ne denli büyütülürse büyütülsün abartılmış sayılmaz (Fromm, 1991).

Tüm bu kuramlara baktığımızda ortak düşünce çocuk için annenin ne anlam ifade ettiği ve çocuğu hayata hazırlayan annenin rolünün çocuk için ne denli önemli olduğuna yapılan vurgudur. Anne doğumdan önce, doğumda ve doğumdan sonraki süreçte çocuğun beninin oluşmasında etkilidir. Toplumsal cinsiyet rollerinin öğrenilen davranışlar olduğunu göz önünde bulundurursak anneyi gözlemleyen bir çocuğun bu rolleri içselleştirmesi mümkündür.

2.7. Chodorow ve Annelik

Kadınların bebeğin ilk döneminde yaptıkları annelikleri çocuklarda belirli bilinçli ve bilinçdışı tutumlar ve beklentiler yaratmaktadır. Kız ve erkek çocukları, kadınların fedakârlık, bakım ve annelik için eşsiz kapasitelerinin olduğunu varsaymaktadır. Bu durum çocuklarda bir beklentiye yol açmaktadır. Kız ve erkek çocuklar kadınları kendi gerileme ve güçsüzlüklerine ilişkin korkuları ile ilişkilendirmektedirler. Erkekler hakkında daha çok fantezi kurmakta ve onları idealleştirilmiş özellikler ve gelişme ile ilişkilendirmektedirler. (Chodorow, 2021) Chodorow'a göre kız ve erkek çocuğun cinsiyet kimliği gelişiminde erken bebeklik döneminde anneye yaşanan farklı yaşantısal deneyimlerin rolü vardı.

Kız ve erkek çocuğun anneye yaşamış olduğu farklı deneyimler ve bu deneyimlerin bir sonucu olarak farklı benlik duygularının gelişmiş olması kadınlık ve erkeklik özelliklerini farklılaştırmasında başat rol oynar. Chodorow' un tespitiyle, erkek ya da kadın olarak deneyimlerimiz; derinlerden, geçmişimizden, bilinçsiz anlamların en derindeki yapılarından ve gündelik yaşantılarımızın oluşmasına yardımcı olan en duygusal ilişkilerden meydana gelir. Kadınların benliği, diğer bireylerle ilişkisel deneyimlerine bağlı olup, ötekilerin benlikleriyle birleşmesi ve ayrılması ile ilgilidir. Erkeklerin benliği ise katı sınırları ile ötekilerin benliğinden daha uzaktadır ve başkalarının benliğinin yadsınmasına dayanmaktadır.

Çocuğun ebeveyn ile ilişkisinde ve aile dinamiğinin oluşumunda Chodorow ailedeki iş bölümü ve örgütlenme biçiminin önemli olduğunu söyler. Rubin'e göre akrabalık ve aile organizasyonu toplumun cinsiyet temelini odağıdır ve bunlar yeniden üretilir. "*Annelik rolü kadınların yaşantısı, kadın ideolojisi, erkeklik ve cinsel eşitsizliğin yeniden üretilmesi ve işgücünün belli türlerinin üretilmesini belirleyen bileşenleri içerir. Anne olarak kadınlar, sosyal yeniden üretim alanında önemli paya sahiptirler*" (Chodorow, 2021).

Bir kadın tarafından ebeveynlik edilmesinin bir sonucu olarak kadınların anne olmaya çalışmaları, annelik ilişkisinden doyum elde etmeleri ve anneliğe yönelik psikolojik ve ilişkisel kapasitelere sahip olmaları erkeklere göre daha olasıdır. (Chodorow, 2021).

Bundan dolayı kadının ilişkisel süreçte babayı idealleştirmesi erkek egemen davranış örüntülerinin sürdürülmesi sürecinde kadının yaptığı rolün katkısının göstergesidir. Bu idealleştirmenin bir sonucu kadının bunu bilinçli ya da bilinçsiz yapmasından bağımsız olarak erkek egemen toplumsal cinsiyet rolleri ve buna bağlı olarak ataerkilliğin yapılandırılması ve aktarılması sürecinde asimetrik pozisyonuna rağmen bir ataerkil ortaklık sürecini de beraberinde getirdiği ve bu sürece kadının doğrudan katılımının söz konusu olduğunu söyleyebiliriz.

Özdeşleşmenin ilk aşamasında kadın ilk olarak kız çocuğu rolündeyken ikinci aşamada ise bir kız çocuğuna sahip anne rolündedir. Kadınlar sevgi ve empati yoluyla çocuklarıyla ilk özdeşleşmeyi gerçekleştirir. Anne özdeşleşmesinin yanında kadınlarda çocuklarının bakımını sağlamaya yönelik ego kapasitesi ve sorumluluk duygusu vardır. Bununla beraber kendisi de bir anne olan kadınlar kendi annelerinin eksik kalan yönlerinin kendi annelik deneyimlerinde tamamlamaya yönelik olarak (ya da ondan öç almak için) anneliğe yatırım yaparlar. Bununla beraber gelişimleri boyunca kadınlar içselleştirilmiş başlıca anne-çocuk ilişkisinin üzerine anneleriyle özdeşleşme aşamaları inşa ederler (Chodorow, 1978).

Chodorow ev içi rollerinde kadınların fiziksel, psikolojik ve duygusal olarak erkekleri ve çocukları yeniden ürettiğini söylemektedir. Ev içi rollerde kadınlar günlük akışta fiziksel ve psikolojik olarak yeniden yapılandırır ve kendilerini gelecek nesilde anneler olarak duygusal ve fiziksel olarak yeniden üretir. Böylelikle kendi toplumsal rollerinin ve konumların devamlılığına katkıda bulunurlar. Tüm bunlara baktığımızda Chodorow ve anneliğe bakış açısını kendi cümleleri ile şu şekilde özetleyebiliriz.

"Kendilerine kadınlar tarafından annelik yapılmış olan kız çocukları, kadın olduklarında annelik yaparlar" (Chodorow, 2021).

2.8. Yapılan Araştırmalar

Eclles (1993) “Annelerin Tekrarlayan Cinsiyet Rolü İnançlarının Çocukların Yetenek Algılarına Etkisi” 11-12 yaşında çocuğu olan 1500 anne ile yaptığı çalışmasında annelerin toplumsal cinsiyet kalıp yargıları, çocuklarının yeteneklerine ilişkin algıları ve çocuklarının benlik algıları arasındaki 3 etkinlik alanı arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Anneler çocukların matematik, spor ve sosyal alanlardaki yetenekleriyle ilgili soruları yanıtlamıştır. Annelerin çocuklarına ilişkin inançlarının, genel olarak kadın ve erkeklerin yeteneklerine ilişkin toplumsal cinsiyet kalıp yargıları tarafından yumuşatılacağı öngörülmüştür. Tahmin edildiği gibi, yol analizleri, annelerin cinsiyet kalıp yargılarına ilişkin inançlarının, çocuğun yeteneklerine ilişkin algılarını etkileyerek çocuğun cinsiyeti ile etkileşime girdiğini sonucunu ortaya çıkarmıştır. Annelerin algıları, sırayla, her alanda çocukların kendilik algıları üzerindeki geçmiş performansın etkisine aracılık edildiği sonucuna ulaşılmıştır.

Moen, Erickson, McClain (1997) “Annelerinin Kızları Değişen Roller Dünyasında Toplumsal Cinsiyet Tutumlarının Kuşaklararası Aktarımı” isimli çalışması iki toplumsal cinsiyet tutumunun (cinsiyet rolü ideolojisi ve iş rolü kimliği) nesiller arası aktarımını incelemiştir. Kızların tutumları ile annelerin tutumları ve istihdam deneyimleri ile kızların kendi yaşam deneyimleri arasındaki ilişkileri değerlendirmek için bir yaşam seyri perspektifinden ve annelere ilişkin panel verilerinden yararlanılmıştır. 1950'lerde annelerin toplumsal cinsiyet rolü ideolojisinin, 1988'de yetişkin olduklarında kızlarının cinsiyet rolü ideolojisi ile olumlu bir şekilde ilişkili olduğu ve bu 30 yıllık dönemdeki sosyal değişimin, cinsiyet rolü ideolojisi ve iş rolü kimliğinde anne-kız uyumuna 1980'lere kadar daha fazla katkıda bulunduğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte, kızların kendi statüleri, iş rol kimliklerini tahmin etme önemli bir işleve sahiptir. Bu nesiller arası aktarım süreçlerinin yumuşatılmasında davranış ve geniş tarihsel değişiklikler etkili olmuştur.

Hanna, Karen (2007) “Türk-Alman göçmen ailelerde toplumsal cinsiyet rolü değerlerinin aktarımı: Toplumsal cinsiyetin rolü, kuşaklar arası ve kültürler arası ilişkiler” isimli çalışmasında Türk-Alman ergenlerin cinsiyet rolü kavramlarının hem kuşaklar arası hem de kültürler arası ilişkiler tarafından nasıl şekillendiğini incelemiştir. Almanya'daki göçmen ailelere yönelik daha geniş bir anketin parçası olarak aynı cinsiyetten ebeveyn-çocuk ikilileri (N=405) cinsiyet rolü kavramları, sosyalleşme hedefleri ve ebeveyn-çocuk ilişkilerinde ebeveynlik stilleri hakkında birbirlerinden ayrılmıştır. Nesil farkı cinsiyete göre farklılık göstermiş olup kız çocukları eşitlikçi değerlere doğru önemli bir baskı yaşarken, erkek çocuklar babaları kadar muhafazakâr olduğu tespit edilmiştir. Sonuç olarak annenin

kültürün doğrudan aracısı olduğu, ancak babanın dini otoriteye normatif referans yoluyla etki uyguladığı cinsiyete özgü bir aktarım modeli olduğunu ortaya koyulmuştur. En önemlisi, gergin kültürlerarası ilişkiler, Türk göçmenlerin oğulları arasındaki muhafazakâr cinsiyet rolleriyle ilişkilidir.

Tomasetto, Romana (2011) "Tekrarlanan davranışlar altında kızların matematik performansı: annelerin cinsiyet rolü kalıplarının düzenleyici rolü" isimli çalışmada ebeveynlerin matematikle ilgili toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının onaylaması kızların matematik konusundaki duyarlılığını azalttığı sonucuna ulaşılmıştır. Cinsiyet kalıp yargılarının tekrarlanmasına yönelik davranışlar kız çocuklarında matematiğe yönelik bir tehdit oluşturup kızların matematik görevlerindeki performansını (anaokulundan 2. sınıfa kadar öğrenciler) bozduğu tespit edilmiştir. Annelerin inançlarındaki toplumsal cinsiyet rollerinin olumsuz kalıpları kızların matematik gelişimdeki rolüne etki ettiği sonucuna ulaşılmıştır.

Topal (2012) "Toplumsal Cinsiyetin İnşası: 7-12 yaş grubu örneği" isimli çalışmasında Türkiye'deki ilkokullarda okutulan kitaplar doğrultusunda, toplumsal cinsiyetin getirdiği ayırım ve de ayrımcılığın kitaplarda varlığını devam ettirdiği sonucuna ulaşılmıştır. Bununla beraber birtakım değişikliklerin söz konusu olduğu tespit edilmiştir. Türk toplum yapısında erkek başat unsurdur. Dolayısıyla toplumsal yaşantının merkezinde yer alır. Kadının ise başlıca rolleri eş ve anne olmaktır.

Farré, Vella (2012) "Toplumsal Cinsiyet Rolü Tutumlarının Kuşaklararası Aktarımı ve Kadın İşgücüne Katılımına Etkileri" isimli çalışmasında 1979 Ulusal Boylamsal Gençlik Araştırması'nda bir anne-çocuk çifti örneğini kullanarak, kadınların rollerine ilişkin kültürel aktarımın ekonomisini incelemişlerdir. Bir annenin tutumlarının, çocuklarının tutumları üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi olduğunu bulmuşlardır. Ayrıca, erkek çocukların gençliklerindeki tutumları ile eşlerinin yetişkin olarak işgücü arzı arasında güçlü bir ilişki bulmuşlardır. Kız çocukları için, kendi tutumları ile yetişkin iş sonuçları arasındaki ilişki daha zayıf olup ve eğitim kanalıyla işliyor gibi görünmüştür. Bulguları kültürel aktarımın kadınların işgücü arzındaki heterojenliğe katkıda bulunduğunu göstermiştir.

Gök (2013) "Evli Kadın ve Erkeklerin Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlgili Algılarının Aile İşlevlerine Yansıması" isimli araştırmasında, sosyo-demografik ve aile özelliklerin çoğunlukla aile işlevlerini etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Kök ailelerinde gerçekleştirilen toplumsal cinsiyet rolleriyle kıyaslandığında kendi ailelerindeki var olan durumun daha olumlu ve pozitif yönde olduğu görülmektedir. Toplumsal cinsiyet rolleri açısından her üç durumun (kök ailedeki, kendi ailelerindeki, ideal olarak gördükleri)

sonuçları değerlendirildiğinde, özellikle ev içi rollerin diğer rollere göre değişime daha kapalı ve direngen olduğu tespit edilmiştir. Kadın ve erkeklerin kendi aileleri ile kök ailelerindeki toplumsal cinsiyet rollerine ve kendi ailelerindeki toplumsal cinsiyet rolleri ile ideal olarak gördükleri toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin çatışma (fark) durumları incelendiğinde, değişen toplumsal dinamiklerle beraber rollerin eşit dağıtımı konusunda kendi ailelerinden daha olumlu durumda oldukları görülmektedir. Toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin kendi ailelerinde yerine getirilen rollerle ideal olarak gördükleri durum arasında da olumsuz yönde bir çatışma durumunun ortaya çıktığı görülmüştür. Evli kadın ve erkeklerin genel olarak aile işlevlerindeki duruma ilişkin sonuçlar değerlendirildiğinde, davranış kontrolü ve gereken ilgiyi gösterme alt ölçeklerindeki sağlıksızlık eğiliminin daha fazla olduğu tespit edilmiştir.

Halpern ve Jenkins (2016) "Çocukların cinsiyet rolü tutumlarının belirleyicisi olarak ebeveynlerin cinsiyet ideolojisi ve cinsiyete dayalı davranışı: Boylamsal bir keşif" çalışmasında kuzeydoğu Amerika Birleşik Devletleri'nde yaşayan 109 kazanan, işçi sınıfı çifti ve 6 yaşındaki çocuklarından oluşan bir örneklemden elde edilen boylamsal, öz bildirim verilerini kullanmıştır. Araştırma soruları, çocukların cinsiyet rolü tutumlarının gelişimini öngörmeye ebeveynlerin cinsiyet ideolojisi ve cinsiyete dayalı davranışlarının rollerini ele almıştır. Ebeveynlerin davranışlarının, çocuklarının cinsiyet rollerine ilişkin tutumlarının gelişiminde ideolojilerinden daha etkili olacağı varsayılmıştır. Ebeveynler, kadınların ve erkeklerin toplumdaki "haklı" rolleri, anneler için iş tercihleri, ev ve çocuk bakımı görevlerinin bölünmesi, ücretli çalışma saatlerinin bölünmesi ve işin gelenekselliği hakkındaki küresel inançlarını değerlendiren anketteki sorulara yanıt verilmiştir. Veriler ebeveynliğin ilk yılı boyunca ve 6 yıllık bir takip sırasında birden fazla zaman diliminde çocukların, cinsiyet rolü tutumlarını değerlendiren etkileşimli bir ölçüm olan Cinsiyet Rollerini Öğrenme Envanterini tamamlayarak toplanmıştır. Genel olarak, annelerin ve babaların davranışları, ebeveynlerin ideolojisinden ziyade çocukların cinsiyet rolü tutumlarının daha iyi belirleyicisidir. Ayrıca anne ve babalar, oğullarının ve kızlarının toplumsal cinsiyet kalıp yargıları hakkında bilgi edinmelerinde benzersiz roller oynamışlardır. Mevcut çalışmadan elde edilen bulgular, aile bağlamında çocukların toplumsal cinsiyet gelişimine ilişkin literatürdeki boşlukları doldurmuş olup özellikle babaların çocukların cinsiyet klişelerine ilişkin bilgi edinmedeki rolü incelenmiştir.

Kızıldağ (2017) " Evli Kadınlarda Çalışmanın Toplumsal Cinsiyet Algılarına ve Aile İşlevselliklerine Etkisi" isimli çalışmasında, çalışma yaşamında yer alan kadının evin içindeki iş bölümüne bağlı rollerdeki değişimin ne denli olup olmadığı, çalışan bir kadının

erkeklerde nasıl bir anlam ifade ettiği, kadının çalışmasıyla birlikte aile içindeki konumu ve kararlardaki yer almadaki belirleyiciliği ortaya konulmuştur

Asan (2018) "Toplumsal cinsiyet Rollerini zerinden Aile ve Günümüz Sanatına Yansımaları" başlıklı yüksek lisans çalışmasında, sanatçının gözünden toplumsal cinsiyet rollerinin nerelerde konumlandığı, eserlere konumlanan aile kurumu ilişkisinin eserlerde nasıl yansıtıldığı incelenmiş ve kişisel uygulamalar ile aile kavramına subjektif bir bakış açısı getirilmiştir.

Bahar (2019) "Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Kadının Annelik Rolü: Elisabeth Badinter ve Eleştirel Annelik Teorisi " isimli çalışmada Elisabeth Badinter'in Annelik Sevgisi ve Kadınlık mı, Annelik mi? kitapları çerçevesinde anneliğin doğuştan gelmediği ve bu yüzden de annelik içgüdüsünün olmadığı, anneliğin zamanla inşa edilmesinde belirleyici rol oynayan tarihin dilini ve toplumsal sürecin buna katkı sunduğunu tespit etmiştir. Ayrıca kadınlık ve annelik kavramlarının birbirleri ile eş anlamda olmadığı bunların anlam olarak ayrımlaşması gerektiğini ortaya koymuştur. Çalışma sırasında elde edilen sonuçlara Badinter'in iki kitabının teorik bağlamda karşılaştırmalı okuma yapılarak ulaşılmıştır.

Karasu (2019) "Kadınlara Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğine İlişkin Bakış Açılarının Belirlenmesi" isimli çalışma kadınların toplumsal cinsiyet eşitsizliğine dair bakış açılarını ortaya koymak amacıyla yapılmıştır. Çalışma İzmir ilinde bulunan anaokulları bünyesinde gerçekleştirilmiştir. Tanıtıcı bilgi formu ve Toplumsal Cinsiyet Algısı leği (TCA) kullanılmıştır. Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre TCA puan ortalaması 102.65 ± 15.62 (min. 36-max. 125)'dir. Bu bağlamda kadınların toplumsal cinsiyet algıları olumlu yöndedir. TCA puan ortalaması ile ocuk durumu, ocuk sayısı ve ocuk cinsiyeti değişkenleri arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır. TCA puan ortalaması ile yaş, medeni durum, eğitim durumu, en çok yaşanılan yer ve kadınların yetiştirildikleri aile yapısı değişkenleri arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu ortaya konulmuştur.

Menekşe (2019) "3-6 Yaş Arası Okul ncesi ocukların Oyuncak Tercihleri ve Cinsiyet Kalıp Yargıları ile Ebeveynlerinin Toplumsal Cinsiyet Algıları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi " isimli çalışmada 3-6 yaş arası okul öncesi çocukların oyuncak tercihleri ve cinsiyet kalıp yargıları ile ebeveynlerinin toplumsal cinsiyet algıları arasındaki ilişkileri çözümlleme amaçlanmıştır. Araştırmanın sonucunda, araştırmaya katılan anne ve babaların toplumsal cinsiyet algılarının çocukları üzerinde bir etkisi olduğu ortaya konulmuştur. Bununla beraber anne ve babaların çocukların oynadıkları oyuncaklar üzerinde etkisinin olmadığı ortaya konulmuştur. Araştırmaya katılan annelerin ve babaların toplumsal cinsiyet algılarının çocuklarının cinsiyet kalıp yargıları üzerinde etkili olduğu fakat çocuklarının

oynadıkları oyuncakları üzerinde etkili olmadığı sonucuna varılmıştır. Ayrıca kız çocukların kadın cinsiyet kalıp yargıları yüksek iken, erkek çocukların ise erkek kalıp yargısal durumları daha yüksektir. Cinsiyet kalıp yargılarının durumları çocukların özel okul ya da devlet okulunda okuyup okumama durumuna göre farklılık göstermemiştir.

İpek (2020) "İlkokul Öğrencilerinin Toplumsal Cinsiyet Rollerini Öğrenmede Ailenin Rolü" isimli çalışmasında ebeveyn tutumlarının eşitlikçi düzeyde yoğunlaşmasına rağmen ataerkil düzeyde kalan çocuklar için anne ve babanın etkileşiminin yetersiz kaldığını bulmuştur. Eşitlikçi düzeye sahip çocuklarda ise sunulan aile içi örnekler ve sergiledikleri aktif davranışların bir sonucu olarak ailedeki yoğun etkileşim, yüksek düzeyde anne, baba ve çocuk uyumunu ortaya çıkarmıştır.

Çete (2021) "36-72 Aylık Okul Öncesi Eğitim Alan Çocukların Anne ve Babaya Yüklediği Toplumsal Cinsiyet Kalıp Yargılarının Belirlenmesi" isimli yüksek lisans çalışmasında çocukların ilk izlenim tepkilerinde babanın anneden daha fazla tepki gördüğünü gözlemlenmiş ve babaya yönelik tepkiler sırasıyla 'uzun ve sarı saç' ve 'kıyafet' şeklinde olurken; anneye yönelik tepkiler sırasıyla 'kıyafet' ve 'kısa saç' şeklinde olmuştur. Araştırmada elde edilen bir diğer bulgu ise; her iki aile için annenin ev içinde en çok 'temizlik' yaptığı, birinci ailedeki babanın en çok 'ev dışındaki işler' yaptığı ifade edilmiş ikinci ailedeki babanın en çok 'temizlik işi' yaptığı sonucuna ulaşılmıştır.

Yonca (2021) "Ev-eksenli Çalışan Kadının Toplumsal Cinsiyet Algısı: Balıkesir Hanımeli Pazarı Örneği " isimli yüksek lisans çalışmasında ev-eksenli çalışan kadınların geleneksel rol ve sorumluluklarının farkında olduğu sonucuna ulaşmıştır. Ev eksenli çalışan kadınların toplumsal cinsiyete yönelik konularda bilinçli olduğu bununla beraber ev-eksenli çalışmanın toplumsal cinsiyet rol ve iş bölümünün devamını sağlamaya yönelik bir çalışma olması toplumsal cinsiyete ilişkin konularda dönüştürücü etkisinin olmadığı ortaya konulmuş olup farkındalıkları arttıran bir çalışma yapılmıştır.

Aygün (2021) "Kadınların Toplumsal Cinsiyet Algılarının Çeşitli Faktörlere Göre İncelenmesi" isimli çalışmada Toplumsal Cinsiyet Algısı Ölçeğinden alınan ortalama puan $99,40 \pm 13,94$ olarak bulmuştur. Eğitim durumu ve kadınların çalışma durumu bakımından ölçek puan ortalamaları arasındaki fark önemli bulunmuştur.

Beki (2022) "Türk Toplumundaki Üç Kuşak Annelerin Doğum Öncesi Doğum Anı ve Doğum Sonrası Çocuk Gelişimi ve Yetiştirilmesine İlişkin Gelenek, Görenek ve İnançlarının İncelenmesi" isimli yüksek lisans çalışmasında doğum öncesi, doğum anı ve doğum sonrası çocuk gelişimi ve yetiştirilmesiyle ilgili gelenek, görenek ve inançların üç kuşak arasında büyük bir fark olmadığını ortaya koymuştur. Bunun dışında geleneksel

yöntemlerin nesilden nesile aktarma istekliliğinde nesiller arasında farklılıklar olduğu birtakım sebeplerden sonraki nesillerin bu davranış örüntülerini benimsemede giderek daha isteksizleştiği, kültürden kaynaklı zorunlu aktarıldığı ya da aktarımdan vazgeçildiği ortaya koymuştur.

.

BÖLÜM III

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, örnekleme, verilerin toplanma süreci ve araçları, son olarak araştırmanın analizine yer verilmektedir.

Araştırmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırma “gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma” olarak tanımlanmaktadır (Yıldırım ve Şimşek 2016). Nitel araştırmada bireylerin algı ve bakış açılarını anlamak ve derinlemesine betimlemeler yapmak amaçlanmaktadır (Yıldırım ve Şimşek 2016). Yapılan araştırma da erkek egemen toplumsal cinsiyet rollerinin belirlenmesinde annenin rolünün ne olduğu ve bunu nasıl yaptığını dair duygu, düşünceleri ve bakış açısını derinlemesine ortaya koyabilmek için nitel araştırma yöntemi tercih edilmiştir. Ayrıca nitel araştırma, araştırmacıya görüşme esnasında konunun içeriğine uygun sorular ekleyebilmesine olanak verdiği için esneklik sağlamaktadır.

3.1. Araştırmanın Modeli / Deseni

Araştırma da nitel araştırma desenlerinden olgubilim (fenomenoloji) kullanılmıştır. Olgubilim (fenomenoloji) deseni, farkında olduğumuz ancak derinlemesine ve ayrıntılı bir anlayışa sahip olmadığımız olgulara odaklanmaktadır. Olgular yaşadığımız dünya da olaylar, deneyimler, algılar, yönelimler, kavramlar ve durumlar gibi çeşitli biçimlerde karşımıza çıkabilmektedir. Bu olgularla günlük yaşantımızda çeşitli biçimlerde karşılaşabiliriz. Bize tümüyle yabancı olmayan ama aynı zamanda tam olarak anlayamadığımız olguları araştırmayı amaçlayan çalışmalar için olgubilim uygun bir araştırma zemini oluşturur (Yıldırım ve Şimşek 2008). Olgubilim deseninde araştırmacı katılımcının görüşlerini, tecrübelerini ve yaşadıkları olaylara verdikleri anlamları incelemektedir. Amaç genelleme yapmaktan ziyade olguları tanımlamaktır (Akturan ve Esen 2008). Toplumsal cinsiyet olgusu günlük yaşantımızda çeşitli şekillerde karşımıza çıkmaktadır. Ancak bu olgunun hem kız hem de erkek yetiştiren annelerin bakış açısından irdelenmesi annelerin deneyimlerinden yola çıkarak toplumsal cinsiyet olgusuna verdikleri anlamı ortaya çıkararak farklı yaklaşımın ortaya konulmasını sağlayacaktır. Bu yüzden toplumsal cinsiyet rollerinin oluşturulmasında hem kız hem erkek çocuğa sahip annelerin günlük yaşam deneyimlerinden yararlanılarak annenin rolünün bu duruma etkisinin olup olmadığına yönelik farklı bakış açısını derinlemesine ve ayrıntılı ortaya koymak için olgubilim desenini kullanmak uygun araştırma zemini sağlayacaktır.

3.2. Evren / Örneklem / Çalışma Grubu / Katılımcılar

Olgubilim araştırmalarında veri kaynakları araştırmanın odaklandığı olguyu yaşayan ve bu olguyu dışa vurabilecek veya yansıtabilecek bireyler ya da gruplardır (Yıldırım ve Şimşek, 2008). Bu tür çalışmalarda uzun görüşmeler, hatta birden fazla seans gerektiren görüşmeler söz konusu olacağından örnekleme dahil edilecek birey sayısı 10'u geçmemelidir (Yıldırım ve Şimşek, 2008). Bu yüzden araştırmamız İzmir ilinde yaşayan 6-25 yaş aralığında hem kız hem erkek çocuğa sahip olan 13 anne ile sınırlandırılmıştır.

3.3. Veri Toplama Süreci ve Araçları

Olgubilim araştırmalarında başlıca veri toplama aracı görüşmedir. Olgulara ilişkin yaşantıları ve anlamları ortaya çıkarmak için görüşmenin araştırmacılara sunduğu etkileşim, esneklik ve sondalar yoluyla irdeleme özelliklerinin kullanılması gerekir. Araştırmacının görüşülen bireyle güven ve empatiye dayalı bir etkileşim ortamı oluşturabilmesi önemlidir. Böyle bir ortamın araştırmaya sunduğu katkılardan biri araştırmaya katılan bireylerin daha önce farkında olmadıkları ya da üzerinde fazla düşünmedikleri yaşantıları ve anlamları ortaya koyabilmeleridir. Olgubilim araştırmalarında görüşmeler genellikle uzundur (Yıldırım ve Şimşek, 2008).

Araştırmamız da olgubilim deseninin en uygun olduğu düşünülen veri toplama aracı olan görüşmeler yapılarak veriler toplanmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme formu ve kişisel bilgi formu hazırlanmıştır. Hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formu soruları Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırma ve Yayın Etik Kurulunun 05.04.2022 tarihli toplantısında 10 sayılı karar ile uygulamanın etik açıdan uygun olduğuna karar verilerek onaylanmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme formunda 4 ana soru sorulmuştur. Ancak görüşmenin gerektiği durumlarda nitel araştırma yönteminin araştırmacıya sağladığı esneklik dolayısıyla araştırmanın 4 ana sorusunun cevabını ortaya derinlemesine koymak için gerektiğinde yan sorular sorulmuştur. Görüşmecilere güven ve empatiye dayalı bir etkileşim ortamı oluşturulmasını görüşmecinin kadın olması kolaylaştırmıştır. Görüşmeler görüşmecilerin kendilerini ifade etme durumlarına göre ortalama 2-2 buçuk saat sürmüştür. Gerektiğinde ek görüşme süreleri eklenmiştir.

3.4. Verilerin Analizi

Olgubilim araştırmalarında veri analizi, yaşantıları ve anlamları ortaya çıkarmaya yöneliktir. Bu amaçla yapılan içerik analizinde verinin kavramsallaştırılması ve olguyu tanımlayacak temaların ortaya çıkarılması çabası vardır. Sonuçlar betimsel bir analiz ile

sunulur ve sık sık doğrudan alıntılara yer verilir. Bunun yanında ortaya çıkan temalar ve örüntüler çerçevesinde elde edilen bulgular açıklanır ve yorumlanır. Olgubilim araştırmaları olguyu daha iyi tanımlamamıza ve anlamamıza yardımcı olacak sonuçlar sağlayacak örnekler, açıklamalar ve yaşantılar ortaya koyabilir. Bu yönüyle hem bilimsel alanyazına hem de uygulamaya önemli katkılar getirebilir (Yıldırım, Şimşek 2008). Araştırmamızda verilerin daha yakından incelenmesi ve bu verileri açıklayan kavram ve temalara ulaşmasından içerik analizi kullanılmıştır. Veriler genel bir çerçeve içinde kodlanmıştır. Temalar altında yer alacak daha ayrıntılı kodlar verilerin incelenmesi sonucu ortaya çıkmıştır. Kodlar veri analiz sürecinde tekrar değiştirilerek geliştirilmiştir. Veriler düzenlenerek betimlenmiştir Betimleme yapılırken araştırmacının görüş ve yorumlarına yer verilmemiştir. Veri seti yorumsuz sunulmuştur. Ortaya çıkan kodlara göre temalar oluşturulmuştur. Elde edilen bulgular ayrıntılı bir şekilde betimlendikten sonra bulgularla ilgili yorum ve açıklamalar sunulmuştur. Toplanan verilerin açıklanmasında ve anlamlandırılmasında araştırmacının görüş ve yorumları yer almaktadır.

3.5. Araştırmanın Geçerliliği ve Güvenirliği

Nitel araştırmada araştırmacının esnek olması ilkesi geçerlik konusunda önemli bir kazanımdır. Araştırmacı gerekli gördüğü durumlarda yeni sorular ekleyebilmesi, daha önce planlanmayan yeni görüşmeler yapabilmesi, farklı veri toplama yöntemlerini kullanabilmesi iç geçerliliği artırır. Araştırma sürecinde yüz yüze görüşmelerin ayrıntılı ve derinlemesine bilgi toplama ve elde edilen bulguların teyit edilebilmesi için alana geri dönebilme nitel araştırma da geçerliliği oluşturmayı sağlayan özelliklerdir. (Yıldırım ve Şimşek 2008). Araştırma sürecinde de araştırma sorusunun cevabını bulmaya dönük yeni araştırma sorularının eklenmesi, yeni katılımcıların eklenmesi, araştırma sorusuna hizmet etmediği düşünülen soruların değiştirip dönüştürülmesi ve aynı zamanda yüz yüze yapılan görüşmeler doğrultusunda katılımcıların derinlemesine bilgi sunması geçerliliği artırmıştır. Araştırmanın güvenilirliğini arttırmak için 3 akademisyen ve 1 yüksek lisans öğrencisinden uzman görüşü alınmıştır. Ayrıca araştırma da katılımcı teyidi, uzun süreli etkileşim güvenirliliği artırmıştır.

3.6. Araştırmacının Rolü

Nitel araştırma araştırmacıya karşı tarafın duygularını düşüncelerini anlamaya yönelik özellikler yükler. Nitel araştırmacı belirli bir ortamda belirli bireyler tarafından oluşturulmuş gerçeğe katkıda bulunan bireyleri kendi algılarından anlamaya çalışır. Nitel araştırmada araştırmacı ikincil konumda olmayıp bizzat görüşmeleri yürüten kişi olarak birincil konumdadır. Araştırmacı bu süreçte zamansal olarak derinlemesine bilgi toplayan

kişi olduğu için araştırmaya dahil olan bireylerle yakın bir ilişki kurar. (Yıldırım, şimşek). Bütün bunlar araştırmacının tüm bu süreçlere etkin bir katılımcı olduğunu gösterir. Araştırma sürecinde görüşmecilerin hepsi kadındır. Araştırmacının da kadın olması görüşmeye katılan bireylerin kendilerini ifade etmelerini kolaylaştırmıştır. Bu yüzden araştırma da araştırmacının rolünün önemli olduğu düşünölmektedir.

BÖLÜM IV

BULGULAR ve YORUM

Bu bölümde, erkek egemen toplumsal cinsiyet rollerinin aktarılmasında annenin rolünü ortaya koymayı amaçlayan yarı yapılandırılmış görüşme formunun içerik analizi sonucunda oluşturulan kategorilere ve temalara yer verilmiştir. Araştırma kapsamındaki kadınların demografik özelliklerini ortaya koymaya yönelik bulgular Tablo 1’de verilmiştir.

Bu çalışma farklı eğitim seviyesi ve sosyo ekonomik düzeye sahip, İzmir ilinin farklı ilçelerinde yaşayan hem kız hem de erkek çocuğu olan 13 anne ile gerçekleştirilmiştir. 2020 yılında başlayan covid-19 salgını nedeniyle inceleme konusu olan kadın görüşmecilere ulaşmak zorlaşmıştır. Ancak belirlenen pandemi koşulları çerçevesinde sağlık önlemleri alınarak 13 kadın görüşmeciye ulaşılmıştır. Görüşmecilerin kendi düşüncelerini daha rahat ve daha iyi ifade edebilmeleri sağlanmaya çalışılmıştır. Bu nedenle görüşmecilerin talepleri doğrultusunda önlemler ve öneriler alınmıştır. Örneğin kadınların kendilerini daha rahat ifade etmelerine olanak sağlamak için özellikle evde eşlerinin olmadığı saatler tercih edilmiştir. Görüşmecilerin kendilerinin belirledikleri gün, saat ve yer tercihlerine önem verilmiştir.

Görüşmecilere 4 soru yöneltilmiştir. Bu sorulardan biri demografik özellikleri betimlemeye yöneliktir. Görüşme sırasında görüşmecilerin kendilerini daha iyi ifade edilebilmelerini sağlamak için soruların görüşmeciler tarafından anlaşılabilir olmasına dikkat edilmiştir. Böylece hem sorunun anlaşılması hem de cevapların daha anlaşılır olması sağlanmıştır. Görüşme süreci göz önünde bulundurulduğunda kadınların bazıları ilk sorulara cevap verirken çekingen bir tavır sergilerken görüşmenin ilerleyen sürecinde kendilerini ifade etmede daha rahat bir tavır sergilendikleri gözlemlenmiştir. Görüşmeye katılan kadınlar, görüşme bitiminde kendilerini ifade etmelerine olanak verildiği, daha önce toplumsal cinsiyete dair fark edemediklerini sorulan sorular aracılığıyla fark ettikleri için görüşmeciye teşekkür etmiş ve görüşmenin kendilerine çok iyi geldiğini ifade etmişlerdir.

4.1. Kadınların Demografik Özellikleri

Bu başlıkta görüşmecilerin demografik özelliklerini betimlemek için kullanılan kişisel bilgi formundan elde edilen veriler sunulacaktır. Demografik özellikleri belirlemeye yönelik hazırlanan kişisel bilgi formu araştırmamızla ilişkili sorulardan oluşmaktadır. Görüşmeciler “G” harfi ile kısaltılmış olup “G” harfinin yanına numaralar verilerek görüşmeciler temsil edilmiştir. Demografik özellikleri belirlemeye yönelik sorular meslek,

yaş, evlilik yaşı, medeni durum, eğitim düzeyi, çocuk sayısı ve erkek kardeş sayısını ortaya çıkarmaya yöneliktir. Tablo 1’de görüşmecilerin demografik özellikleri yer almaktadır.

Tablo 1

Kadınların Demografik Bilgilere Göre Dağılımı

KATILIMCI	MESLEK	YAŞ	MEDENİ DURUM	EĞİTİM DÜZEYİ	ÇOCUK SAYISI	ERKEK KARDEŞ SAYISI	EVLİLİK YAŞI
G1	Öğretmen	38	Evli	Üniversite	2	1	22
G2	Esnaf	38	Bekar	Ortaokul	2	2	26
G3	Ev Hanımı	42	Evli	İlkokul	3	4	21
G4	Esnaf	38	Evli	Ortaokul	2	1	17
G5	Ev Hanımı	36	Evli	Lise	2	1	17
G6	Öğretmen	48	Evli	Üniversite	2	1	23
G7	Ev Hanımı	39	Evli	Okuryazar	4	4	19
G8	Ev Hanımı	42	Evli	İlkokul	3	3	20
G9	Öğretmen	42	Evli	Üniversite	2	0	25
G10	Temizlik G.	40	Evli	Lise	2	4	17
G11	Okul Müdürü	48	Bekar	Üniversite	2	0	21
G12	Öğretmen	41	Evli	Üniversite	2	1	22
G13	Okul Çalışanı	41	Evli	Lise	2	1	21

İzmir ilinin farklı ilçelerinde yaşayan, 13 kadınla yapılan görüşmelerde en büyük görüşmeci 48, en küçük görüşmeci ise 36 yaşındadır. Görüşmecilerin yaş ortalaması 41’dir. Ulaşılan bu yaş ortalaması erkek egemen toplumsal cinsiyet rollerinin aktarılmasında annenin rolünü anlamayı kolaylaştırmıştır. Kadınların 5’i üniversite, 2’si ortaokul, 2’si ilkokul, 3’ü ise lise mezunudur. 1 kadın görüşmeci ise okula gidemediğinden okuryazar olarak tespit edilmiştir. Araştırmada farklı eğitim seviyesinden görüşmecilerin olması heterojen bir grubu inceleme fırsatı vermiş olup farklılıkları tespit etmeyi ve derinleşmeyi kolaylaştırmıştır. Görüşmecilerin medeni durumlarına bakıldığında 11 kadının evli, 2 kadın ise bekar olduğu görülür.

Kadınların 11'nin evli olması toplumsal cinsiyet rolleri ile ilgili aile içi kararlara katılım, aile içi iş bölümü, annelik ve çalışma hayatı gibi konularda erkekle (eşiyle) karşılaştırma olanağı sunduğundan toplumsal cinsiyet rolünden kaynaklı kadın ve erkek rolünü ortaya çıkarmayı kolaylaştırmıştır. Kadınların büyük bir kısmının erken yaşta evlenmiş olup evlilik yaş ortalaması 20,8'dir. Görüşmeciler kadınların tümü hem kız ve hem de erkek çocuğa sahiptir. Bu durum toplumsal cinsiyet rol aktarımının her iki cinsiyet açısından karşılaştırma yapabilme olanağı sunmuştur. Görüşmecilerin 2'si dışında 11'i erkek kardeşe sahiptir. Bu durum yetiştirilme ortamında erkek kardeşle büyüyen kadınların yetiştirilme tarzlarında erkek kardeşleriyle farklılıklar olup olmadığını anlama konusunda çıkarım yapmamızı sağlamıştır.

4.2. Yetiştirilme Ortamında Kadın Olma Süreci

Yetiştirilme ortamında kadın olma süreci teması, görüşmecilerin erkek kardeşlerinin sahip olduğu ayrıcalıklar, ailelerin erkek çocuk beklentisinin görüşmeciler üzerinde ki etkisi, görüşmecilerin sahip olduğu aile tipi, annelerinin ailedeki rolü, babalarının ailede ki rolünü gösteren kodlama kriterini kapsamaktadır. Kodlama kriterleri sonucunda yetiştirilme ortamı kategorisine ulaşılmıştır. Yetiştirilme ortamı kategorisinden yetiştirilme ortamında kadın olma süreci temasına ulaşılmıştır. Kodlama kriterleri, frekans ve yüzdeleri Tablo 2'de sunulmuştur.

Demografik özelliklerin gösterildiği Tablo 1'de görüldüğü üzere 13 görüşmecinin 11'i erkek kardeşe sahiptir. Görüşme sorusunun içerisinde yer alan "yetiştirdiğiniz ortamdan bahsedebilir misiniz?" sorusunun içinde sorulan alt sorular ile yetiştirilme ortamında kadın olma süreci temasına ulaşılmıştır.

Tablo 2

Kadınların Yetiştirildiği Ortamın Genel Değerlendirmesine İlişkin İçerik Analizi Sonuçları

Kodlama Kriteri		Frekans	Yüzde
Erkek Kardeş	Mal bölümünde ayrıcalık	11	84,6
	Eğitimde ayrıcalık	9	69,2
	Dışarı Çıkma ayrıcalığı	9	69,2
	Ev içi sorumluluklarda eşitsizlik	11	84,6
Görüşmecilerin Ailelerinin Erkek Cinsiyet Beklentisi	Var	11	84,6
	Yok	2	16,4
Aile	Geniş (Geleneksel)	7	53,8
	Çekirdek	6	46,2
Annelerini Tanımlama Şekilleri	Ev içi sorumlulukları üstlenen	13	84,6
	Fedakâr	12	92,3
	Ekonomik özgürlüğü olan	2	16,4
	Ekonomik özgürlüğü olmayan	11	84,6
Babalarını Tanımlama Şekilleri	Para kazanan	11	84,6
	Evin direği	10	76,9
	Evle ilgili kararlar alan	11	84,6
	Bizi koruyan	12	92,3

Görüşmeciler ailelerinin erkek cinsiyet beklentisini şu şekilde ifade etmiştir:

“Babam tabi ben mesela doğduğumda hiç yüzüme bakmamış. Öyle deyim ki babam Ankara Üniversitesi mezunu. Öyle bir şeyle yetişmiş ki dede tarafından sürekli erkek çocuk erkek çocuk herkesin bir erkek çocuğu olmalı mantığıyla büyütüldüğü için çok etkilenmiş. Kızı olduğunu öğrenince hemşire ilk kucağına verince beni hemen kenara koymuş ve hiç bakmamış annemin anlatmasına göre 3 gün sonra seni inceledi diyor. Erkek kardeşimin doğumunda ise komşumuz hastaneye götürdüğünde oğlun oldu deyince babam merdivenlerden aşağıya yuvarlanmış. Müthiş derece de sevinmiş. Sevgisini bize gösterirken bu farklılığı yansıtmaya da erkek kardeşim ders çalışmadığı zaman onu tolere edebiliyorlardı. Erkek kardeşim büyüdükçe ben çalışayım harçlığımı kazanayım destek olayım dediği nokta da aman çalışma ben kazanıyorum dedi. Erkek kardeşim bardağını oradan oraya kaldırıp indirmesine izin vermeden büyüdü” (G12)

Geniş aile soyun devamını sağlamak adına erkek çocuk beklentisi içinde olan G12'nin babası kız çocuğunun dünyaya gelmesini kabul edememiş geniş ailenin dinamiklerin yapısını ve toplumsal beklentileri sürdürmüştür. Bununla beraber değişen

toplumsal yapı ve dinamiklerin etkisi ile ilerleyen yıllarda çekirdek ailenin içinde yer alan G12'nin babası kız çocuğunu okutmayı tercih eder. Ancak bu durum erkek kardeşin ayrıcalıklarını yok etmez. Erkek kardeş maddi anlamda desteklenerek, ev içi işlerde ayrıcalıklara sahip olarak hem anne hem de baba tarafından ayrıcalıklı büyütülür.

“Diğerleri de erkek olur ihtimali diye dört tane kız oldu. Hani önce görüşü erkek üzerine idi. Daha sonra görüşü değişti şimdi diyor bir tane erkekte kız olsaydı diyebiliyor”. (G5)

G12 ve G5 cinsiyetleri erkek olmadığından aileleri tarafından kabul görmeleri zaman almıştır. G12'nin babası üniversite mezunudur. Kız çocuğunu 3 gün sonra kabul etmiştir. Görüşmeye katılan kadınların ailelerinin 11'i erkek çocuk beklentisi içindedir. 2 ailenin ise erkek çocuk beklentisi yoktur. Görüşmecilere sorulan “Ailelerinizin çocuk yetiştirme tarzı erkek kardeşiniz ve sizin açınızdan nasıldı? sorusunun cevapları aşağıdaki gibidir.

Bizde kızları sadece ilkokula kadar okutuyorlardı. Erkek kardeşlerime fırsat verildi ama onlar okumadılar, biz istedik ama okuyamadık. (G8).

“Bizim köyde okul yoktu komşu köyde okul vardı. Erkek öğrenciler orada okuyabiliyorlardı. Kız çocukları göndermiyorlardı. Uzak olduğu için yayan gidiliyordu o yüzden kızlar hiç okumadı ama erkek kardeşlerim okudu çok şükür onlar meslek sahibi oldular”. (G7)

Görüşmeye katılan kadınlara sorulan “Ailelerinizin çocuk yetiştirme tarzı erkek kardeşiniz ve sizin açınızdan nasıldı? sorusuna 9'u eğitim konusunda erkek kardeşlerinin ayrıcalıklı olduklarını ifade etmiştir. Kendilerinin ilkokula kadar okutulduğunu, okula gönderilmediğini ifade etmiştir.

“Abim bölgeden kaynaklanmakta mıdır nedir erkek çocuklarına her zaman işte en iyi yerler... Benden 6 yaş büyük ama bulunduğum yerde hep en iyi yerler verilir mal anlamında. Kızlara daha kıyıda köşe de kalmıştır mesela. Bunu hep gözlemledim. Bizim ailemiz de de böyle oldu” (G6)

Mal bölüşümünde kadınlar erkek kardeşlerinin ayrıcalıklı olduğundan bahsetmişlerdir. Kadınların büyük çoğunluğunun mal bölüşümü konusunda ayrıma uğradığı bulgusuna ulaşılmıştır.

Erkek kardeşinin ev içi sorumluluklarda yaşadığı ayrıcalığa G1 şöyle yanıt vermiştir.

“Ben anneme süpürmeye silmeye yardım ederdim. Erkek kardeşim de anneme yardım ederdi. O da kapıları silerdi tozları alırdı ama onun ki sadece o kadardı. Hani bir kalkıp ta yatağını düzeltmezdi. Ama ben bir bayan olarak düzeltirdim” (G1).

“Annem oğlan kardeşime daha düşkündür mesela. Bir masada fıstık olsa toplar avucuna oğlan kardeşime yer der. Annem oğlan kardeşimle oturuyor biz de anneme yakın olalım diye yakınında ev tuttuk saçacağı şeklinde otururuz. O konuda bir sıkıntı oluşmadı ama herhalde küçük mü diye bilmiyorum. Anne bizim toplumumuzda çok temel bir figür”.

Elde edilen bulgular göstermektedir ki 11 görüşmeci ev içi sorumluluklarda erkek kardeşleriyle kıyaslandığında eşitsiz koşullara sahiptir. Görüşmecilerin %84,6’sı ev içi sorumluluklarda erkek kardeşlerinin daha ayrıcalıklı olduklarını söylemiştir. 2 görüşmeci erkek kardeşe sahip olmadığından bu konuyla ilgili görüş bildirmemişlerdir.

Hiç erkek kardeşi olmayan ve demokratik bir baba profili ile büyüdüğünü ifade eden G11 ise düşüncelerini şöyle ifade etmiştir.

“Babam çok güzel yetiştirdi bizi, çok özveriyle. Bize karşı çok saygılıydı bu çocuk deyip geçmezdi. Fikirlerimizi tek tek sorardı. Mesela ben ortaokula giderken kardeşlerimde de evin anahtarı vardı ve eve gelme saati diye bir yasak yoktu. İstedığımız saatte gelirdik. O özgürlüğü tanıdı bizi. Çevremizde baskı yiyen arkadaşlarımız vardı giyimile, kuşamıyla sürekli baskı yiyen arkadaşlarımız vardı. Şiddet gören, dayak yiyen arkadaşlarımız vardı ve bizim babamız bırakın el kaldırmayı kötü söz söylemeden büyüttü bizi. Böyle büyüdük”.

Kadınların yetiştirilme ortamı sürecinin bir diğer parçaları annelerinin ve babalarının evin içinde ve dışında nasıl görev ve sorumluluklar aldığıdır. G9 bunu aşağıdaki cümlelerle ifade etmiştir.

“Babam çok fazla ev içine karışmazdı sadece etli yemekleri babam yapardı. Çok güzel yapardı. Etli yemekleri babam yapar ama temizlik ne bileyim bulaşıktı babam hiç karışmıyordu. Ablamla biz çok küçük yaştan itibaren de evde anneme ortaklık. Bunlar öğretilmedi. Sanki söylediler mi hatırlamıyorum yani. Ama çok yardım ettiğimizi hatırlıyorum özellikle ablam”. (G9)

Kızlar büyüdükçe anneleri ile özdeşim kurarlar ve bu durum onları annelere dönüştürür. Bilişsel psikologlar çocukların belirli bir cinsiyetle özdeşim kurduğunu bunun kadınsı ve erkeksi olmanın yolu olduğunu ortaya koyarlar (Chodorow, 2021). G9’un annelik rolüne ilişkin bulgu bize göstermektedir ki annesi ile özdeşim kuran G9 annesiyle benzer ev içi sorumlulukları üstlenir. Eşi ise evde kendi babasının rolüne benzer davranışlar gösterir. G9 annesi gibi evin işleyişindeki sorumlulukları almakta ve farkında olmayarak annesi ile özdeşleşmektedir. İlgi çekici nokta şudur ki G9 bunların öğretilmediğini, özellikle benimsetilmeye çalışılmadığını ifade etmiştir. G9 evin içinde bir anne olarak görünürken toplumsal cinsiyete dair rolleri kendisiyle özdeşim kuran kız çocuğuna aktardığının farkında

olmayabilir. Tüm bunlar bizi yeni bir soruya yöneltmektedir. Annenin evin içinde görünme şekillerini değiştirmek mümkün müdür?

“Şimdi şöyle evde yemeği anne yapar diye bir şey bir kere. Kalıp. Bu da bayanlara kalıyor bu rolde. Evin içinin sorumlusu annemdi” (G1)

G1 evin içinde nasıl görüldüğünün farkındadır. Buna rağmen, tüm bu farkındalık genellikle yemeği yapan, çamaşırları asan kişinin kendisi olduğu gerçeğini değiştirmemiştir. Bunu şu cümlelerle ifade etmiştir. *“Eşim birçok konuda bana destek olur. Ancak benim ona bunu ifade etmem gerekir. Ben söylemeden çamaşırları asmaz mesela”*. Bu ikircikli durumu, annelerinden kendi anneliklerine ve çocuklarının anneliğine ilişkin aktarımının farkında olursa bile sürdürülebilirliğinin çatışması olabilir.

Baskın bir anneanne ile sekiz yıl yaşadığını ifade eden G4 babasını şu cümlelerle ifade etmiştir. *“Anneannem babana sarılma derdi. Ama dayım geldiğinde kendisi sarılırdı. Ben babama sarılmak istiyordum diyordum hayır babana sarılma kızım neden diyordum erkekler öyledir diyordu. Babam benim için sarıp sarmalayan biri. Bir çatı gibi. Evin içine giren her kötü şeyden sizi koruyor. Dışarıdan gelen her şeye engel oluyor. Duvarları yıkıldığında çatının bir önemi kalıyor mu?”*

“Bizim evde sorumluklarımız daha fazlaydı. Daha çok iş yaptırırdı annem. Anneme göre kızlar hep temizlik yapacak, yemek yapacak işte. Ev işlerine yardımcı olacaklar ama aynı zamanda da okuyacak yani”. (G10).

G10 annesinin kendisine verdiği sorumluluklardan rahatsız olsa da görüşmeden elde ettiğimiz kendisinin cümleleriyle ifade ettiği evde yemek yapan, saç tarayan bir babayla büyümesine rağmen annesinin çizdiği sınırın dışında davranmamaktadır. Annesinin çocukluk yıllarında kendisinden beklentisini her ne kadar bu durumdan rahatsız olsa da evlilik sürecinde gerçekleştirmektedir. Kendisiyle yapılan derinlemesine görüşmede temizlik konusunda çok hassas olduğunu, eşinin yemek yapmayı bilmediğini, yemeği kendisinin yaptığını söyleyerek annesinin kendisi için çizdiği çemberin içinde kalmıştır. Bu durumdan rahatsızlığını erkek çocuk yetiştirirken buna özen gösterdiğini söyleyerek ifade etmiştir. Yine de eşit bir rol paylaşımı konusunda hassas davrandığını ifade etse de kendi kızına rol model olmaktan uzaklaşmamaktadır. Yani eşi ile ev içindeki rollerde kendisi annesinin annelik rolünü sürdürerek “kız çocuğunun anneliğini inşa etme sürecinde aynı rolü aktardığı” söylenebilir. Chodorow ’un yukarıda ifade ettiği gibi anneyle ilişki çocuğun toplumsal deneyimidir.

“Annem çok titizdi temizdi. Temizlik hastasıydı. Yani oturduğumuz yerlere kadar her şeyimize çok karışırdı. Sürekli işte temizlik yapardı. (G12).

G12 annesinin kızı iken temizlik takıntısı olan anne ile yaşamıştır. Görüşmelerde elde edilen bulgular sonucunda yıllar geçip G12 anne olduğunda tıpkı kendi annesi gibi temizlik takıntısı geliştirmiştir. Kız çocukları anne ile özdeşim kurarak toplumsal cinsiyet rollerini kız çocuğuna aktarabilir. Yapılan görüşme de G12 toplumsal cinsiyet rollerini evde farklılaştırmaya çalışsa da 10 yaşındaki kızının anne olmaya çok hazır olduğunu kendi cümleleri ile ifade ederek kızına rol model olmaktadır.

Görüşmeden elde edilen bulgular bize göstermektedir ki kadınların büyük çoğunluğu yetiştirilme ortamında ev içi sorumlulukları üstlenen kişinin anneleri olduğunu ifade etmişlerdir. Annelerin büyük çoğunluğu görüşmeciler tarafından fedakâr olarak tanımlanmıştır. Görüşmeye katılan kadınların annelerinin büyük çoğunluğunun ekonomik özgürlüğü yoktur. Ancak ekonomik özgürlüğü olan annelerde dahil olmak üzere görüşmecilerin annelerinin %100'ü ev içi sorumlulukları üstlenmektedir. Görüşmeci kadınların annelerinin %92,3'ü kararları alabilmek için eşlerine danışmaktadır.

“Baba getirendir anne yapandır”. (G3)

G3'ün kurduğu bu cümle kabul edilebilir beraber toplumun dayattığı öğrenilmiş çaresizliğin boyutudur. Dayatılan ve benimsetilen bu cümle yuvayı dışı kuşun yaptığı algısı ile de paralellik gösterir. G1 (yukarıda bahsettiğimiz gibi) toplumsal cinsiyet rollerini sürdürdüğünün farkındadır. G3 ise anneliği bu algı üzerinden şekillendirerek toplumsal cinsiyet rollerinin farkında değildir. Çocukluğundan bugüne bu cümlelerle büyüyen G3 için eş ‘getiren’ kendisi ise ‘yapan’dır. Bu tam olarak toplumsal cinsiyet rollerini tarif eden bir cümledir. Kendisine söylenen bu cümleyi kızına farklı cümlelerle aktaran G3 *“Evlenmem diye bir şey yok. Hani ufaktan çeyiz yapıyoruz kızıma”* diyerek yapan rolünü sürdürmekte olup ve kızının da sürdürmesi için onu anneliğe hazırlayarak çeyiz yapmaktadır.

Görüşmecilerin büyük çoğunluğu babalarını para kazanan ve dışarıyla daha çok temas halinde olan kişi olarak tanımlamıştır. Babanın tarif edilişinde evin direği, kararları alan, koruyan kollayan ifadeleri kullanılmıştır. Görüşmeye katılan kadınların %53,8'i geniş (geleneksel) ailede yetişmiş olup, %46,2'si çekirdek ailede yetişmiştir.

4.3. Annelik

Kendi ebeveynlerinin yetiştirilme ortamında büyüyen kız çocukları toplumumuzda evliliğin ardından “aile” kurarlar. Aileye çocuğun eklenmesiyle beraber kadınlar kendilerini annelik sürecinin içinde bulur. Annelik sürecini oluşturan kadının yetiştirildiği ortamın dinamikleri anne olma deneyiminde kendisi de çocuk yetiştiren annelerin çocuklarını yetiştirme tarzını belirler. “Annelik” teması ile amaçlanan annelerin kendilerinin yetiştirildiği ortam ile annelerinin kendi çocuklarını yetiştirdiği dinamiklerin benzerliklerini

ve farklılıklarını karşılaştırıp bir bakış açısı geliştirmek hedeflemektedir. Bu karşılaştırma annelerin yetiştirilme ortamında yaşadıklarının anne olma sürecine katkısını anlamak açısından önemlidir.

Araştırma sorusu içinde yer alan “Çocukluk deneyimlerinizin çocuk yetiştirme tarzına nasıl bir katkı sunduğunu düşünüyor musunuz?” sorusu konuşmanın gerektiği durumuna göre eklenen ve araştırma sorumuzun cevabını etkileyeceği düşünülen konuşmanın derinleşmesini sağlayan soruların eklenmesiyle “annelik” temasına ilişkin bulgulara ulaşılmasını sağlamıştır. Annelik teması, annelerin çocuk yetiştirme tarzlarında ki farklılıklar ve benzerlikler kategorisi ile oluşturulmuştur. Bu kategori oluşturulurken aynı zamanda kendi ebeveynlerinin yetiştirilme ortamında büyüyen annelerin kendi annelik algısını belirleme de etkisi olup olmadığı da ortaya koyulmuştur. Çocuk yetiştiren anne kategorisi oluşturulurken aynı zamanda yetiştirilme ortamında kadın olma sürecinin değişkenleri ile annelik bağlantısı kurulmuştur. Yetiştirilme ortamında kız çocuğu olarak annelere aktarılan davranışlar, algılar, duygular, beklentiler ve sorumluklar ile kendi annelik deneyimlerinin algıları, duyguları, beklentileri ve kendi çocuklarından bekledikleri sorumlulukların ne kadar benzer olup hangi konularda farklılaştığı tespit edilmiştir.

Çocuk yetiştiren anne kategorisi, erkek çocuk cinsiyet beklentisi, annelerin çocuk yetiştirme tarzları, kız çocuklarına karşı konulan sınırlamalar, erkek çocuklarına karşı konulan sınırlamalar, kız çocuğundan beklenen sorumluluklar, erkek çocuklarından beklenen sorumluluklar, kız çocuklarının özelliklerinin anneler tarafından nasıl algılandığı ve erkek çocuklarının özelliklerinin anneler tarafından nasıl algılandığı kodlama kriterlerinden oluşmaktadır. Kendi ebeveynlerinin çocuk yetiştirme tarzıyla büyüyen annelerin yetiştirilme ortamının ilişkisiyle çocuk yetiştiren anne kategorisine giden ilişki de “annelik” teması ortaya çıkmıştır.

Tablo 3’te kız ve erkek çocuk yetiştiren annelerin çocukluk deneyimlerinin çocuk yetiştirme tarzına ilişkin içerik analiz sonuçları gösterilmiştir.

Tablo 3

Kız ve Erkek Çocuk Yetiştiren Annelerin Çocuk Yetiştirme Tarzlarına İlişkin İçerik Analizi Sonuçları

Kodlama Kriteri		Frekans	Yüzde
Erkek Çocuk Cinsiyet Beklentisi	Var	8	61,5
	Yok	5	38,4
Anne Tipleri	Demokratik	3	23,07
	Otokratik	5	38,4
	Aşırı Hoşgörülü	1	7,6
	Mükemmelliyetçi	3	23,07
Kız Çocuklarına Karşı Konulan Sınırlamalar	Karşı cins ile ilişki kurma	8	61,5
	Eve Belirlenen Saatte Gelme	11	84,6
	Kıyafet	8	61,5
	Telefon	5	38,4
Erkek Çocuklarına Karşı Konulan Sınırlamalar	Gece Dışarı Çıkmak	5	38,4
	Telefon	4	30,7
	Kız arkadaş	4	30,7
Kız Çocuğundan Beklenen Sorumluluklar	Odasını toplamak	12	92,3
	Temizlik yapmak	9	69,2
	Misafir ağırlamak	9	69,2
	Yemek yapmak	5	38,4
Erkek Çocuğundan Beklenen Sorumluluklar	Odasını toplamak	10	76,9
	Babaya yardım	5	38,4
	Toz almak	10	76,9
	Sofrayı toplamak	10	76,9
Kız Çocukları Özellikleri Tanımlaması	Naif	1	7,6
	Duygusal	2	15,3
	Sakin	3	23,07
	Uyumlu	2	15,3
	Sözümüzde	3	23,07
	Dik başlı	1	7,6
	Oğlan gibi	1	7,6
Erkek Çocukları Özellikleri Tanımlaması	Dik başlı	5	38,4
	Mantıklı	3	23,07
	Başına Buyruk	3	23,07

Görüşmeye katılan kadınların evlilik yaş ortalaması 20.8'dir. Bu sonuç görüşmecilerin erken yaşta evlendikleri ya da evlenmek zorunda kaldıklarını gösterir. Bu yaşlarda anne olan görüşmecilerimizin bulundukları yaş itibari toplum baskısından daha çok etkilenmeleri olasıdır. Bu baskılardan bir tanesi de toplumun erkek çocuk cinsiyeti beklentisidir. "Yetiştirilme Ortamında Kadın Olma Süreci" başlığında doğumları itibari ile kadınların cinsiyetinin anne, baba ve çevre tarafından kabul görüp görmediğine bakmıştık. Şimdi ise annelerin hamile kaldıklarında çocuğun cinsiyetinin kendisi, eşi ya da çevresi tarafından erkek çocuk beklentisinin olup olmadığına bakmak gerekir. Cinsiyet beklentisinin erkek olması ataerkil topluluklarda soyun devamlılığı için gerekli görülür. Bu yüzden bir önceki ebeveynlerin erkek çocuk cinsiyet beklentisi ile şimdiki ebeveynlerin erkek çocuk cinsiyet beklentisini karşılaştırmak önemlidir. Bu durum erkek çocuk cinsiyet beklentisinin günümüz annelerinde nasıl bir değişim ve dönüşüm içinde olduğunu anlamamıza yardımcı olabilir. Görüşmecilere yönelttiğimiz "Çocuk yetiştirme tarzlarından (gündelik yaşamda giyim tarzı, gittikleri yerler, ev içi sorumluluklar) bahseder misiniz?" sorusuna şu yanıtlar verilmiştir. Bu sorular konuşmanın akışına göre birbirini destekleyecek şekilde alt sorularla derinleştirilmiştir.

Görüşmecilerin kendilerinin ya da çevrelerinin erkek çocuk beklenti geçmiş yıllara göre azalma gösterse de erkek çocuk beklentisi çevre tarafından tam anlamıyla göz ardı edilmiş değildir. Görüşmecilerin kendileri erkek çocuk beklentisi içinde olmasa bile çevrelerinde bulunan en az bir kişi bunu ima edecek söylemlerde bulunmuşlardır.

"Kayınvalidem erkek çocuk olsun diye totem yapıyordu. İçinden şey diyormuş eğer bir kere söyledimde getirirse bana suyu kesin erkektir diyormuş. Kayınvalidem kızım doğana kadar hep erkek olduğuna inandı" (G12).

"Tekirdağ'da aklıma gelen bir olayı anlatayım size. Hamileyim ilk kızıma velilerim sordular cinsiyet belli olunca. Hocam neyiniz olacak diye sorduklarında kız dediğimde olsun hocam olsun ikinciye erkek olur. Gerçekten ataerkil bir toplumda yaşıyoruz" (G1).

Eşimde bende de böyle bir beklenti yoktu ancak erkek kardeşim de böyle bir beklenti vardı (G6).

Bununla beraber hamilelik sürecinde böyle bir beklentilerinin olmadığını ifade eden annelerde olmuştur. Hatta bazı babaların kız çocuklarının olmasını daha çok istedikleri de görülmüştür.

Kız ve erkek fark etmez eşimde diyordu. Sağlıklı olsun. Türkiye de illa erkek olsun diye erkek olsun diye bir şey var ama genellikle ben şunu düşünüyorum ilk çocukta şey olmuyor yeni nesil için düşünüyorum bizde de ilkte hiç sorun olmadı. Ama ben her zaman

hani kesinlikle açık yüreklilikle söylüyorum bir kızım bir oğlum olmasını hep istemişimdir. Hani iki kızım olsaydı bir oğlum olmasını isterdim. İki oğlum olsaydı yine bir kızım olmasını isterdim. Kızım olduğunda eşim de bende çok sevindik. (G12).

Eşim kızı olsun çok istedi. (G10)

Eşim çocuğun cinsiyetinin kız olduğunu öğrendiğinde çok sevindi. (G2).

Görüşmecilerin %23,07'si demokratik, %38,4'ü otokratik, %7,6' s s aşırı hoşgörülü, %23,07'si ise mükemmeliyetçi anne tutumlarına sahiptir. Görüşmecilerin büyük çoğunluğunda otokratik ve mükemmeliyetçi anne tutumlarının söz konusu olduğu söylenebilir. Otoriter bir anne olmadığını ifade eden G11 ve G1'in çocuk yetiştirme tarzına ilişkin bulgular aşağıdaki gibidir.

Hiç otoriter bir anne olamadım. Onların davranışlarına, tavırlarına, giyim kuşamlarına karışan bir anne değilim. Oğlum şu an benimle yaşamıyor. Kızım çevrede kötü şeyler duyduğumdan çok geç vakitlerde dışarı çıkmasını istemiyorum. Gündüz böyle bir sınırum yok. İsteddiği zaman çıkar istediği zaman gelir. Kızım ev işlerini yapmaz kedisi var ona bakar. Oğlum söylemeden yapar. Giyimlerine ne kızımın ne oğlumun asla karışmam. Kızım biraz uçuk giyinir ona çok yakıştırıyorum müdahale etmiyorum. (G11)

Yetiştirilme ortamında kadın olmak başlığında G11'in anlattıklarında vurguladığı nokta şuydu ki babası evin anahtarını kızlarına verip istediği saatte eve gelme özgürlüğü tanımişti. “*Mesela ben ortaokula giderken kardeşlerimde de evin anahtarı vardı*” demişti. G11'in babası yetiştirme tarzı olarak demokratik bir tutumu benimsemişti. Ayrıca G11'in babası 1980'li yıllarda toplumsal cinsiyet rollerini ret eden bir tutum sergiler. Bunu kurduğu şu cümleden anlarız. *Eve gelme saati diye bir yasak yoktu*”. Yukarıda G11'in kurduğu cümlelerle babasının çocuk yetiştirme tarzını bir araya getirdiğimiz de bu durum G11'in kendisinde toplumsal cinsiyet rollerinin farklılıklarından kaynaklanan tutum, davranış, ön yargı gibi etkileri geride bırakarak toplumsal cinsiyet eşitliğini içselleştirmesine katkı sunmuştur. G11 şu an bekardır. Evin içinde toplumsal cinsiyet rollerini sürdürecek erkek rol model yoktur. G11 kızının dışarı çıkacağı zamanı, kıyafetleri, ev içi sorumluluklar gibi konularda kızının neyi yapıp neyi yapmaması gerektiğinin tek belirleyicisidir. Yani G11 evde kararları tek başına almaktadır. Aynı zamanda kızı evin içinde herhangi bir ev içi iş bölümünde bir sorumluluk almamaktadır. G11'in kızından böyle bir beklenti içinde olmaması kız çocuklarından beklenen toplumsal cinsiyet rollerine terstir. Tam tersi G11'in erkek çocuğu toplum tarafından kadınlara atfedilen rolleri (yemek yapmak, temizlik yapmak, ütü yapmak) yerine getirerek yaşamsal becerileri bir erkek olarak gerçekleştirmektedir. Bu toplumsal cinsiyet rollerinin kadından ve erkekten beklentilerinin ters yüz olmuş halidir. G11

ailesinde babasının kız çocuklarını yetiştirme tarzından etkisiyle toplumsal cinsiyet rollerini benimseyen ve bunu çocuklarında yaşatan biri olmamıştır. Bunu kız çocuğunun kıyafetine olan bakış açısında görmemiz mümkündür. Kızı istediği kadar açık giyinebilir. G11 bunu ona çok yakıştırmaktadır ve müdahale etmemektedir. Tabi ki sadece bu tutum bunu anlamak için yeterli değildir. G11 aynı zamanda erkek bir kardeşe de sahip değildir. Erkek bir kardeşle yetişmemesi cinsiyet eşitliğini desteklemiş olabilir. Tüm bu görüşme sorusundan elde edilen bulgu bize göstermektedir ki yetiştirilme ortamında “baba” da önemlidir. Babanın toplumsal cinsiyet rollerini benimsenmemesi ya da olabilecek en az düzeyde sürdürmesi ilerleyen yıllarda kız çocuklarının da toplumsal cinsiyet rollerinin aktarımının dışında kalmasına neden olabilir. Çünkü burada araştırma sorumuzun içinde cevap bulduğumuz önemli bir nokta vardır ki babanın rolü de bu süreçte olumlu ya da olumsuz yönde katkı sunabilir. Bu ayrı bir inceleme konusu oluşturabilir. Biz burada G11’in babasının bu yetiştirme tarzının G11’in anneliği üzerinde yarattığı etkiye bakıp, G11’in kızı üzerinde toplumsal cinsiyet olgusu üzerinde nasıl bir etki yaratabileceğini inceledik. Ataerkil bir baba ve erkek kardeş ile büyümeyen G11 kendi kararlarını kendisi alarak kendisini yönetmektedir. Bunu gözlemleyen kız çocuğunun da bir erkek tarafından yönetilmeyi reddetme ihtimali olabilir. Kendi kendisini yönetip ve kendi kararlarını kendi alabilen bir birey olabilir. Bir erkek tarafından kollanmak ve korunmak ihtiyacı diğer yaşlılarına nazaran daha az olabilir ya da olmayabilir. Bütün bunlar G11’in kızının toplumsal cinsiyet rollerini sürdürmemesine neden olabilir. Yıllar sonra G11’in kızıyla yapılacak görüşme bu duruma daha açıklık getirebilir. Bu durum kız çocuğu için toplumsal cinsiyet eşitsizliğini en aza indirgeyebilir.

Genel olarak demokratik olmaya çalışıyorum. Ama bende aslında çocuklarıma annemin bana istemediği şekilde öğrettiği gibi örnek oluyorum. Şimdi odasını toplama görevi çocuklara ait. Eşyalarını yerine koyma, oyuncaklarını toplama ama hani düşündüğümde beslenmeni kendin hazırla çocuğum yarın ne yiyeceksin bunu demiyorum. Belki de buradan kaynaklanıyor bizim hatamız. İstmeden de olsa çocuklara bunu öğretiyoruz. Aslında küçük yaşta yemek yapmaya ya da çamaşırı makineye götürüp renklileri beyazları ayırmayı yapabilir ama bende yaptırmıyorum. Hangi yaşta olurlarsa olsunlar eve gelme saatleri de aynı olur. Böyle bir düşünme tarzım yok. (G1).

G1’in ifade etmeye çalıştığı konu araştırma konumuz açısından dikkat çekicidir. Bu soruya verdiği yanıtla toplumsal cinsiyet rollerinin aktarılmasında annenin rolünü sorgulamıştır. Bu soruya cevap verme anına kadar bunların toplumsal cinsiyet rollerinin aktarımında belirleyici olduğunu fark edemediğini ifade etmiştir. Buradaki bu farkındalık

görüşmemiz esnasında ortaya çıkmıştır. Günlük yaşamda ev içi sorumlulukları eşleri ile eşit bir şekilde paylaşamayan kadınlar genellikle bu sorumlulukların kendilerine ait olduklarını düşünürler ve durumu zamanla içselleştirirler. Bir zamanlar annelerin kızları iken annelerinden ev içi iş bölümü ile ilgili duydukları “Sen kızsın odanı topla, yarın öbür gün evlendiğinde yemek yapmayı öğrenmen gerek...” gibi cümleler henüz anne olmayan kadınlara kendi anneleri, komşuları, akrabaları kısacası hayatının çeperini oluşturan toplum tarafından telkin edilir. Günün birinde anne olan bu kadınlar evlendiklerinde toplumdan duydukları bu tarz cümlelere aşına olduklarından “yemeği en iyi evin annesi yaptığı, temizliği en iyi kadınların yaptığı...” düşüncesine sahip olarak yadırgamadan, yargılamadan hatta ev içi sorumluluklarda bunları eksiksiz yerine getirdiklerini düşünüp iyi hissederek bu durumu gerçekleştirme eğilimi içerisinde olurlar. G1 günlük yaşamda hem kız hem de erkek çocuğunun kendilerine ait yapması gereken temel sorumluluklarda (odalarını toplamak, eşyalarını yerine koymak) eşit davranışa da ilerleyen süreçlerde yaşam sorumluluklarını derinden almaları gereken konularda örneğin “kendi beslenmelerini çocuklarının hazırlaması, çamaşırları kirli sepetine koymak gibi” bunları otomatik olarak gerçekleştirmektedir. Bunun nedenini bulmak önemlidir. Çünkü çalışan bir kadın olarak G1’in zaman yönetimi konusunda kaygıları bulunmaktadır. Zamanı yetiştiremeyeceği kaygısının nedenlerini sorguladığımızda eşi ile aynı çalışma saatlerini paylaşıyor olmasına rağmen gündelik yaşamdaki rutinlerin eşitsiz dağılımı bu problem durumunu oluşturmaktadır. Günlük yaşamdaki sorumlulukların eş ile eşit bir şekilde paylaşılmaması annelerin zaman yönetimi kaygısından bu becerileri çocuklarının yapmasına izin vermeme durumunu da beraberinde getirir. Bu da şu sonucu doğurur ki tıpkı kendisinin ifade ettiği gibi annesinden kendisine aktardığı toplumsal cinsiyet rollerini kendisi de kız çocuğuna aktarabilir.

Bizde kız ve erkek ayrımı yok zaten kızım öyle çok gezen biri değil. Yani çıksa bile ben ona güvenemiyorum geç saatte kalmayacak şekilde erkekte olsa kız da olsa bir saatimiz var. (G8)

Mesela benim kızıma her şeye izin vermiyoruz. Çokta katı bir aile değiliz. Gerekli olduğu yerde her şekilde rahat yetiştirmeye çalışıyoruz. Oğlan da aynı şekilde. Kızımın arkadaş çevresi ile gezmesine izin vermiyorum mesela kuralımız var. Gezme derken bizimle gezebilir. (G5).

Çocuklara her şeye evet dersem ilerde önüne geçemem. Kızım kendi cinsiyeti ile arkadaşlık kursa daha iyi olur. Çok geç olmadığı sürece ikisi de gezebilir. Rahat olsunlar ama şimdiki şartlardan dolayı sınır koyuyoruz (G7).

G5'in, G8'in ve G7'in kurduğu cümleler her ne kadar kız ve erkek çocukları arasında bir ayrım olmadığına yönelik olsa da söylenen cümleler birbiri ile çelişkilidir. G5 G8 ve G7'nin ortak noktası kızlarını kontrol altında tutma isteğidir. G5 kızını rahat yetiştirmeye çalıştığından bahsetmektedir. Ancak kızına koyduğu sınırlarda kızının arkadaş çevresiyle gezmesine izin vermemektedir. Bu, durumun çelişkisini ortaya koymaktadır. G8 cümlesinde kızının çok gezen biri olmadığını ifade etmiştir. Bunun çelişkisi ise ona güvenemediğini ifade ettiği cümledir. Bu sınırın erkek çocuğu için geçerli olduğunu ifade etse de kendi savunma mekanizması kızını çok gezen biri olarak tanımlamamaktadır. Ebeveynlerine bağlı bir kız çocuğunun gezmeyi sevmesini ya da sevmemesini belirleyen etken sadece kız çocuğunun kendisi ile değildir. Bu konuda sınırlamaları katı bir şekilde yaşayan kız çocuğu öğrenilmiş çaresizlik yaşayıp sorun yaşamamak için artık dışarı çıkmayı istemeyebilir. G7 ise kızının kendi cinsiyeti ile arkadaşlık kurmasını doğru bulduğunu ifade etmiştir. Çok geç saatte olmadan kızının gezmesine izin veriyor gibi görünse de özellikle kız çocuğunun kendi cinsiyeti ile arkadaşlık kurması gerektiğini ifade etmesi erkek çocuğu ile kız çocuğu arasında ayrımcılık yaptığını gösterir.

Kadınlar tarafından benimsenen kız ve erkek çocuk için konulan sınırlamaların anneler farkında olmasa bile farklı olması toplumun cinsiyetle ilişkilendirdiği sınırlarla açıklanabilir. Bu sınırlamaları koyan annelerin nedenlerini derinlemesine sorguladığımızda kendi ebeveynleriyle olan ilişki ağında yaşadıkları süreç karşımıza çıkar. Kendi ebeveynlerinin çocukları iken kendilerine konan sınırlar değişen toplum yapısıyla beraber şekil değiştirir. Kendi çocukluk süreçlerinde dışarının kız çocukları için tehlikeli olduğu zihniyetine sahip ebeveynler kız çocuklarını okula göndermeyi tercih etmemişlerdir. Bu düşünce kendi ebeveynlerinden annelere aktararak sürdürülmüştür. Şimdi ise anneler dışarının kız çocukları için tehlikeli olduğu düşünerek kendi ebeveynleri ile paralel düşüncelere sahiptir. Her ne kadar kız çocuklarının okumalarının gerekli olduğunu düşünseler de kız çocuğu için dışarının tehlikeli olduğu fikri sürdürülmektedir. Bunu yaşayan kız çocukları da yaşamın ilerleyen yıllarında kendilerini tek başlarına koruyamayacakları algısı ile karşı karşıya kalır. Bu da bir erkek tarafından korunmak ve kollanmak ihtiyacını beraberinde getirir. Nitekim bu kız çocukları kendi başlarına kendilerini koruyamadıkları hissine kapılarak bir erkeğin kendilerini korumak için evlenmeyi tercih edip anne olmayı isteyebilirler. Ataerkil toplum erkeği kadın karşısında güçlü bir konuma yerleştirir. Kadınlar kızlarına karşı koydukları bu eşitsiz sınırlamalarla erkek egemen toplumsal cinsiyet rollerinin aktarılmasında aktif rol üstlenir. Çocuklarına benimsedikleri

toplumsal cinsiyet rollerine uygun davranışlar benimsetmeye çalışıp sınırlar koyan annelerin toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin artmasına katkı sunduğu söylenebilir.

Kız çocuklarına karşı konulan sınırlamaların başında gece dışarı çıkmak gelmektedir. Annelerin 8'i çocuklarının karşı cins ile ilişki kurmasını istemektedir. Annelerin 8'i çocuklarının topluma göre açık olduğunu düşünülen (bu aileden aileye farklılık gösterebilir. Burada önemli olan kız çocuklarının kıyafetlerine müdahale etme davranışdır.) kıyafetleri giymelerini istememektedir. Annelerin %38,4'ü kız çocuklarına telefon ile ilgili sınırlamalar koymuştur. Annelerin 7'si çocuklarının yaşlarının küçük olduğunu düşündüklerinden erkek arkadaşla olumlu bakmamaktadırlar.

Ben kızımı her yere salmam yani. Korkarım gittiği yerde beni görüntülü ara derim. Oğlumda hiçbir zaman benden habersiz bir yere gitmez. En küçüğü öyle değil. O şimdi başına buyruk. Ama kızım tam emrimizde. Kızımla akşam bu konuyla ilgili konuştuk. Kızıma daha telefon almadım. Arkadaşının telefonundan arar. Endişem var zamandan dolayı yani. Kızıma güven konusunda akşam bana güvenmiyor musun dedi ben sana güveniyorum ama ben çevreye güvenmiyorum. Korkum var yani ha. Çok korkum var. Kızların başına her şey geliyor. Arkadaşlarını çok seviyor ya. Bir endişem var hani. (G3)

Erkek çocuklarına karşı konulan sınırlamaların başında da gece dışarı çıkmalarına izin vermemek gelmiştir. Anneler hem kız çocuklarının hem de erkek çocuklarının gece tehlikeli olduğunu düşündüklerinden dışarıya çıkmalarını istememektedirler. Annelerin erkek çocukların telefona sahip olmasını, kız çocuklarının telefona sahip olması kadar katı bir tutum içinde değillerdir.

İki çocuğumla ilgili kararlar alırken kız ve erkek ayrımı yapmamaya özen gösteriyorum. Dışarı çıkmaya başladıklarında kız ve erkeği ayırt eder miyim acaba bilmiyorum. Benimle eşim aramızda farklılıklar var. Kızım mesela 10 yaşında. İnternete gördüğü kılık kıyafetler, takma tırnak vs. Ben kızımın bu deneyimleri yaşamasını istiyorum. Bir hevesi mi var kırılmasın. Takma tırnakla rahat edemeyeceğini yaşasın görsün istiyorum. Eşimle bu konuda pek anlaşıyoruz. İşte böyle şeylere alıştırma sonra baş edemeyiz. Büyüdüğü zaman önüne geçemeyiz. Alıştırma sonra genç kız olduğunda böyle gezmek isterse hep daha fazlasını ister diyor (G12).

G12 kız ve erkek çocukları için aldığı kararların eşit olduğunu ifade ederken ancak kız çocuklarının dışarı çıkma zamanı geldiğinde (bunun hangi zamana karşılık geldiği bilinmemektedir) hangi kararı alacağını bilemediğini söylemiştir. Bununla beraber toplumsal cinsiyet rollerinin etkisini sürdürdüğünden kız çocuğunun dışarı çıkmaya izin verip vermeyeceğine dair ne olacağı ile ilgili net bir fikri yoktur. G12 “Ben kızımın bu deneyimleri

yaşamasını istiyorum” dedikten sonra eşi ile bu konuda aynı fikirde olmadığını ifade etmiştir. Bu ifade babanın, kız çocuklarının davranışlarını belirlemede anne ile gündelik yaşama müdahale konusunda farklı bir etkiye sahip olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu durum erkek çocuk için geçerli değildir. Çünkü erkek çocukların yetişmesinde dışarı çıkma eylemi desteklenmektedir. Örneğin, erkek çocuğun giyimi bir sakınca teşkil etmezken aynı durumda olan kız çocuğunda bedensel bir sakınca olarak algılanmaktadır. Bu durumda kız çocuklarının bedenleri üzerinden tahakküm oluşturabilir.

Ben ikisine de eşit davrandığımı düşünüyorum. Kız diye ona erkek diye ona farklı davrandığımı düşünmüyorum. Benimle her şeyi konuşsunlar istiyorum. Ben şu an sıksam ilerde hani değişebilir ya da beni ne kadar dinler. O yüzden her şeyi kendileri yaşasın ve görsün istiyorum. Eşimle bu konuda şeyiz zaten. Maneviyat öğretmemiz lazım gibi. Özellikle kız çocuğu için. Ailede hatırlıyorum annemle babam değil ama aynı apartmanda yaşadığım halamlar bunu yapıyordu. Şöyle yapmazsan günah böyle yapmazsan şöyle. Aile içi sorumluluklarda eşit davranıyorum. Yetişemediğim zaman ikisinde de yardım istiyorum ve birisi bulaşıkları süzüyor makineye koyuyor ya da birisi süpürüyorsa diğeri siliyor. (G9).

G9 anne olarak toplumsal cinsiyet rollerini yaşadığı ortamda farkına varmasıyla böyle bir ayrımı günlük yaşamdaki sorumluluklar konusunda yapmadığını ifade ederken babanın “özellikle” kız çocuğunun manevi konularda maneviyatı erkek çocuğuna nazaran yaşaması gerekliliği kız çocuklarını kontrol etme isteğini desteklemektedir.

Annelerin kız ve erkek çocuklarından beklenen sorumluluklarına baktığımızda her iki cins için ortak olan durum odalarını toplamak ve ders çalışmalarını beklemektir. Temizlik yapmak, misafirleri ağırlamak gibi eylemler kız çocuklarından erkek çocuklara nazaran daha fazla beklenmektedir. Ancak bir görüşmeci kız çocuğunun evde bir sorumluluk almadığını ve bu yönde bir beklentisinin olmadığını belirtmiştir. Kız çocukları ve erkek çocuklardan beklenen sorumlulukların farklılaştığı yerlerden biri de yemek yapmak eylemidir. Annelerin %38,4 ‘ü kız çocuklarının yemek yapmalarını beklerken, %76,9’u erkek çocuklarının sofrayı toplamasını beklemektedir. Kız çocuklarından temizlik yapmak beklenirken, erkek çocuklardan toz almak beklenmektedir.

İkisine de eşit davrandığımı düşünüyorum. Kızım masayı toplamamda yardım eder. Tabağını masa da bırakmaz. Çamaşır asmayı çok sever. Oğlum karakter olarak ev işlerine yardım etmiyordu ama katkıları vardı. Bulaşık makinesini yerleştirmek toz almak gibi. Oğlum da ilerde eş olacak kişiyle hayatı paylaşması için öğrenmesi gerekiyor ayrıca iyi gün var kötü gün var. (G6)

G6 her ne kadar iki çocuğuna eşit davrandığını ifade ediyor olsa da erkek çocuğunun yetiştirilme tarzındaki farklılıklarından ev işlerinde kız çocuk kadar sorumluluk alması toplumsal cinsiyet rollerindeki farklılığın bir sonucu olabilir. Bunu G6'nın "yardım etmiyordu" ama "katkıları vardı" cümlesi destekler niteliktedir. Evdeki iş bölümünün büyük çoğunluğunun kadınlar tarafından üstlenmektedir. Evde yemekleri hazırlayan kişi genellikle annedir. Evin diğer üyeleri ise bu sürece katkı sağlamaktadırlar. G6 bu soruda eşinin ev içi sorumlulukları yüklenmesinden hiç bahsetmemektedir. Bu da bize ev içi sorumluluklarının büyük çoğunluğunun kendisi tarafından gerçekleştiğini gösterir. Kendisi de çalışan bir kadın olan G6 ev içi sorumluluklar da aktiftir. Hem babayı hem de anneyi evin içinde gözlemleyen kız çocuğunun erkeklerin ayrıcalıklı ve daha güçlü olduğunu düşünebilir. Bu gözlemi sürekli gerçekleştiren G6'nın kızının bu rolleri içselleştirmesi olasıdır.

Görüşme bulguları göstermektedir ki anneler kız çocuklarını tanımlarken genel olarak duygusal, sakin, uyumlu, söz dinleyen olarak tanımlamışlardır. Annelerden 1'i kızını dik başlı, 1'i oğlan gibi tanımlamaktadır. Anneler erkek çocuklarını dik başlı, mantıklı, söz dinlemeyen, başına buyruk olarak tanımlamaktadır.

Vallahi benim kızım oğlan gibi. İçinde tamamen bir erkek taşıyor. Yani ayağı yere dik basan. Benim korkularım var. Bilmediğim bir insanın evine gitsin istemem. Çünkü yani çevrede duyduğumuz o kadar çok artık çocukları yanlış yönlendiren aileler var ki aman ne olacak ki diye yaşayan insanlar var. Ben hayatımda öyle insanları istemediğim için evet belki baskılayarak bu böyle bak bu sana zarar verir veriri bu vermez diyorum. 10 yaşında ben kızıma cep telefonu aldım. Başına kötü bir olay geldi hatta. Ama telefonu elinden almadım. O bundan sonra hayatını daha kısıtlı ve dikkatli yaşamaya başladı. Oğlumla kıyaslayamıyorum çünkü oğlumun yaşı küçük. Kızımın erkek arkadaşı olduğunda babasına bile söyledik. Ama dışarı çıkmalarına gezip tozmalarına izin vermedim çünkü sen çocuksun o da çocuk yanlış şeylere adım atmaktansa okulda kendi aranız da konuşur musunuz bilmem ama hayatını ona göre değerlendireceksin. Hep dediğime geliyor. Anne ben seni dinleyince hata yapmıyorum diyor. (G4).

"Vallahi benim kızım oğlan gibi" cümlesi erkeklere atfedilen cinsiyet rolleri bazı kadınlar tarafından daha güçlü bir pozisyonda görülebilmektedir. Bu aynı zamanda toplumsal cinsiyet rollerinin dil ile arasındaki ilişkisini de ortaya koyar. Dilsel söylem de erkek çocuk farkında olmadan yüceltilmektedir. Bu durum "oğlan" gibi erkeğe atfedilen rol ile kız çocuğa atfedilen rollerin farklı olduğunun gizli bir mesajını içermektedir. Kız çocuğuna G3'teki gibi bir telefona sahip olma kısıtlaması olmadığı gibi bir izlenim içerse de

burada G3'ün ifade ettiği kızımız emrimizde ve G4'ün ifade ettiği anneyi dinleyen kız çocuğunun hata yapmadığını ifade etmesiyle örtüşmektedir.

Ben hiç oğlumu aslanım, kızımı prensesim diye sevmедim. Hiç ama hiç ikisi arasında bir ayırım yapmadım. Belki kızıma daha ayrıcalıklı yaklaştığım zamanlar oluyor. Oğlumun dikkat eksikliğinden mi bilmiyorum ama hiç ev içinde sorumluluk almaz. Kızım kendi sorumluluklarını yaşına uygun bir şekilde alır (G2).

Kızımın babası ile arası daha iyi. Baba kızımı daha çok alttan alıyor. Oğlum üzerinde baba daha kuralcı. Kız erkek farklı oldukları için ben ortasını bulmaya çalışıyorum. Hani kızlar böyle daha naif bilmiyorum. Oğluma diyorum kardeşin erkek olsaydı onunla daha rahat şakalaşabilirdin. Sonuçta kız hani. Hem vücut olarak daha hassas hem psikolojik olarak daha hassas. Hani ben de kadını sonuçta erkeklere göre biraz daha hassasız. Kızıma diyorum güçlü olacaksın, belli etmeyeceksin. Okuyacaksın. Hani misafir geldiği zaman oğlum işte odasından dışarı çıkmaz. Oğlum sanırım yaşından dolayı herhalde çok şey yapmıyor ama kızım gelene hoş geldin diyor. İş paylaşımları konusunda herkes her işi yapıyor (G10)

G10 özellikle kızını naif ve hassas olarak tanımlamaktadır. Bunu da tüm kadınlara genellemektedir. Kadınların erkeklere göre biraz hassas olduğu fikri G10 tarafından kabul görmektedir. Bu hassaslığı belirleyen ölçüt yetiştirilme tarzıyla ilişkili olabilir. Küçük yaşlardan itibaren hassas olduğu vurgulanan kız çocukları yaşamın ilerleyen yıllarında kendilerini hassas, kırılgan olmakla özdeşleştirebilirler. Kişilik özellikleri de tıpkı toplumsal cinsiyet rolleri gibi cinsiyete göre kategorilere ayrılmıştır. Görüşmelerden elde ettiğimiz bulgular göstermektedir ki anneler kız çocuklarını genellikle duygusal, naif, emrimizde, sakin, söz dinleyen gibi özelliklerle tanımlamaktadır. Bu tanımlar erkek çocuk için başına buyruk, söz dinlemeyen gibi özelliklerle tanımlanmıştır.

4.4. Annelerin Kız ve Erkek Çocuklarının Geleceğine Yönelik Beklentileri

Buraya kadar olan süreçte yetiştirilme ortamında kadın olma sürecinin etkisiyle annelik deneyiminin toplumsal cinsiyet rollerini nasıl şekillendirildiği ortaya koyulmaya çalışıldı. Bunun nasıl şekillendiğini anlamak için çocukluktan anneliğe geçiş sürecini etkileyen değişkenler incelendi. Annelerin çocuk yetiştirme tarzının annelik sürecinin toplumsal cinsiyet rollerini nasıl şekillendirdiği ortaya koyuldu. Bunlarla birlikte toplumsal cinsiyet rollerinin oluşmasını sağlayan bir diğer değişken annelerin geleceğe yönelik kız ve erkek çocuklarından beklentileridir.

Araştırma sorumuz içerisinde yer alan “Kız ve erkek çocuğunuzu büyütürken geleceğe dair kaygılarınız arasında iki cinsiyeti göz önüne aldığınızda bir benzerlik ya da farklılık olduğunu düşünüyor musunuz?” sorusu yönetildi. Bu sorunun sonucunda kız ve erkek olmak üzere iki koda ulaşıldı. Kız ve erkek kodu gelecek kategorisi ile ilişkilendirildi. Gelecek kategorisi içerik analizine tabi tutularak annelerin kız ve erkek çocuklarından geleceğe yönelik beklentileri temasına ulaşıldı.

Tablo 4

Annelerin Kız ve Erkek Çocuklarından Karşı Gelecek Beklentisine İlişkin İçerik Analizi

Kodlama Kriteri		Frekans	Yüzde
Kız	Meslek sahibi olsun istiyorum	13	100
	Erken evlenmesini istemem	8	61,5
	Çocuk sahibi olsun	9	69,2
	Bizimle aynı şehirde üniversite okusun	6	46,15
Erkek	Meslek sahibi olsun istiyorum	13	100
	Yurt dışında okusun.	5	38,4
	Farklı şehirde üniversite okuyabilir.	13	100

Geleceğe yönelik beklentilerde annelerin hepsi hem kız hem de erkek çocuklarını %100 okutmak istemektedirler. Ancak annelerin yarısına yakını kız çocuklarının kendi bulundukları şehirde üniversite okumalarını istemektedirler. Buna karşın aynı durum erkek çocuklar için daha esnektir. Erkek çocukları farklı bir şehirde üniversiteyi kazandıklarında okumaları için fırsat verebileceklerini ifade etmişlerdir. Anneler erkek çocuklarının yurt dışında okutmaya olumlu bakmaktadırlar. Ancak kız çocuklarının yurt dışında okumalarına karşı erkek çocuklardaki kadar olumlu bakmamaktadırlar. Yurt dışında kızını okutabileceğini söyleyen anneler ise kendilerinin de kızlarıyla gidebileceğini ifade etmişlerdir. Kızını evine geliş gidiş yapabileceği bir üniversite de okutan G13 düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir.

Kızımı okutabilirdim ben dışarıda ama benim eşim dedi ki bilmiyorum orda yanlış mı söylüyor. Ben sana güveniyorum ama bazen başka kişilere güvenmiyorum. Oğlum kazanırsa ne yapar eder dışarıda okutur. Bu biraz haksızlık. Kızım şimdi yanımızda okuyor. Grafik tasarımı okuyor. Amcası şimdiden kendi iş yerine yakın bir yerde iş ayarladı gözümüzün önünde olsun diye. Zaten kızımın ne giydiğine bile karışıyor. Babası da ses çıkarmıyor. (G13).

G13 kızının okuması gerektiğine inanmaktadır. Ancak eşi kızının farklı bir şehirde okumasını istememiştir. Bunu da kızına güvendiği ancak başka kişilere güvenmediği ile açıklamaktadır. G13'ün kızı hem babası hem de amcası tarafından sınırlamalara sahiptir. Kız çocuğu sadece üniversiteyi farklı bir şehirde okumaktan mahrum kalmamaktadır. Amcası tarafından kıyafetine de müdahale edilmektedir. Aynı zamanda amcasının gözünün önünde olan bir iş yeri ayarlanmıştır. Toplumsal cinsiyet eşitsizliğini net olarak gördüğümüz bu örnekte annenin bu düşüncelerin doğru olup olmadığına net bir şekilde karar vermemesi dikkat çekicidir. Bu durumu tam olarak haksızlık olarak değil de biraz haksızlık olarak nitelendirmektedir. Bu da annelere dayatılan toplumsal cinsiyet rollerinden kaynaklanan eşitsizliklerle ilgili toplumun belirlediği sınırlar doğrultusunda düşündüklerini gösterir. G13'ün ifade ettiği cümlelerde çevrenin kız çocuğu yetiştirmede etkisini anlamak bakımından önemlidir. Kadınlar her ne kadar çocuğu yetiştiren kişiler de oluyor olsalar büyük şehirlerde daha küçük mahallelerde çevre kendini yine var edebilmektedir. Etraf ne der düşüncesi oklarını kız çocuklarının kıyafetleri, nereye gittikleri, saat kaçta eve geldikleri, kiminle gezdikleri üzerinde bir çembere alır.

Toplumsal cinsiyet rolleri kişilerin meslek seçimlerini de şekillendirir. G8 kızına okuma fırsatı vermek istemektedir. Ancak kız çocuğunu özellikle açık öğretimde okutması kız çocuğunu farklı bir şehirde okuma fırsatı verip vermediği sorusunu da beraberinde getirir. Bu kız çocuklarının üzerinde toplumsal cinsiyet rollerinin eşitsizliğini ön plana çıkarır.

Benim için önce meslek, eğitim almalarını okumalarını isterim. Kızıma fırsat verdik açık öğretime gideceğim dedi okumadı. Arkasındaydık diploman olur bir yerde çalışırsın dedik okumadı. (G8)

Anneler kız çocuklarının bir mesleği olmaları konusunda hem fikirken bazı anneler meslek seçiminden sonra kız çocuklarının evlenmelerini beklemektedirler. Bununla beraber görüşmeden elde ettiğimiz bulgu göstermektedir ki anneler kız çocuklarının hem anne olmaya hem de evlenmeye daha yatkın olduğunu düşünmektedirler.

Kızımı doktor olarak görmek istiyorum. Evlenmeden önce güzel bir meslek sahibi olsun istiyorum. Muhammed sınıf öğretmenini olur inşallah. Şehmus da savcı olmak istiyor. (G7).

G7 kızının okumasını istemektedir. Kızını doktor olarak görmek istemektedir. Eğitimle ilgili bu düşüncesinde tüm çocuklarını okutmayı istemektedir. Ancak “Evlenmeden önce güzel bir meslek sahibi olsun istiyorum.” cümlesi kızını gelecekte meslek sahibiyle beraber evli olarak görmek isteğini ön plana çıkarır. Bu kızının ailenin tahakkümünden çıkıp

onu koruyacak kollayacak bir başka erkeğe ihtiyacı olduğu düşüncesini de beraberinde getirir. Bu durumun aynısını erkek çocukları için ifade etmemektir. Bu beklenti de kadına yüklenen annelik rolünün uzantısıdır. Toplumda mutlaka kadınların anne olunması gerekliliğine yönelik zihniyet devam etmektedir.

Görüşmeye katılan kadınların evlilik yaş ortalaması 20.8'dir. Bu yüzden erken evlendirilen ya da evlenmek zorunda kalanların kadınların büyük çoğunluğu kız çocuklarının erken evlenmesini istememektedir.

Kendi ayakları üzerinde dursun isteriz. İlgin okusun ayakları üzerinde dursun diye tüm imkânlarımızı elimizden geldiği kadar yapıyoruz. Ben çocuklarımın erken evlenmesini istemem. (G5).

Annelerin bazıları erkek çocuklarının fen ve matematik alanında daha iyi olduklarını ifade etmişlerdir. Kız çocuklarının ise el becerilerinin iyi olduğu ve sanat alanında bir meslek sahibi olabileceklerini ifade etmişlerdir.

Kızım biraz daha duygusal veteriner olacağım diyor. El becerisi de iyi sanatta olabilir. Oğlumun sayısal zekâsı daha çok çalışıyor. Mühendis olabilir, doktor olabilir. (G10)

Oğlum matematik ve fen alanında çok daha ilgili ve istekli yani sözel dersleri sayısala göre düşük diyebilirim. Oğlum akademik olarak çok güçlü bir çocuk. Kızım için tam tersi onu daha çok sanatla işte. Belki böyle bir kafe açabilir kendine. Daha çok sözel zekâsı kuvvetli benim gördüğüm. İç mimar olabilir, stilist olabilir. Kızım anne olmayı çok istiyor. Bazen diyor anne çocuğumla birlikte sana gelirim. Oğlum evlenmeyeceğim diyor. Bilmiyorum ama neden öyle düşünüyor? Kızım kesinlikle çok iyi bir anne adayı. (G12).

G12 ve G10 kız çocukları için sanatla ilgili alanlarda yetkin olduklarını söylerken, erkek çocukları için sayısal alanlarda yetkin olduğunu ifade etmişlerdir. G12 10 yaşında ki kızı ile ilgili olarak “Kızım anne olmayı çok istiyor” cümlesini söyler. 10 yaşındaki bir kız çocuğunun anne olmayı çok istemesi tesadüfi değildir. Sosyal öğrenme kuramının dile getirdiği öğrenmede kız çocuğu anneyi rol model almaktadır. Annenin ev içi sorumluluklarla ve annelik rolüyle bütünleşmesi kız çocuğunun da annesi ile özdeşim kurarak onun gibi olma isteğini beraberinde getirir. Bu da toplumsal cinsiyet rollerinin belirleyicisi olarak annenin evde konumlanışının ne kadar önemli olduğunu ortaya koyar. Evin içinde yemekleri yapan, evi temizleyen, çocukların çoğu bakımından genellikle sorumlu olan anne kız çocuğunun da anne olmayı istemesini etkiler. Kız çocuğu anne olmayı istedikçe anne tarafından bu durumu pekiştiren cümlelerde bu durumu destekler ve toplumsal cinsiyet eşitsizliği yaratır. Kız çocuğu tıpkı kendi annesi gibi iyi bir anne adayına dönüşür. Buradan şunu söyleyebiliriz ki

bir evde annenin ev içinde ki rolü ne kadar babayla paylaşımcı ise ve toplumsal roller ne kadar çok askıya alınırsa bunu rol model alan çocuklar da toplumsal cinsiyet rollerinden arınabilir.

Oğlumun yurt dışı hayali var bende öyle hayal ediyorum. Kızımda sanatçı ruhu ileri boyutta olduğunu düşünüyorum. O anlamda yine onu yurt dışında sanat eğitimi alacağı ya da sanatla uğraşacağını düşünüyorum. Ama bende gideceğim arkasından. Kızım daha çok aile kurması yakın ama oğlumda da var o potansiyel. Kızımın karakteristik yapısından kaynaklı evcimen olduğunu düşündüğüm için öyle öngördüm. (G6).

G6 çocuklarının eğitimlerinin yurt dışında olma durumuyla ilgili olarak eşit koşullar yaratmak istemektedir. Ancak kız çocuğu yurt dışına gittiğinde onunla beraber gitmek istemektedir. Kızının aile kurmasını beklemektedir. Bunu da kızının karakteristik özelliğiyle açıklamaktadır.

G11 yetiştiği aile ortamında babasının demokratik olmasının sonucu olarak aynı zamanda evde kararları tek başına alan bir kadın olarak büyüttüğü kız ve erkek çocuğundan geleceğe yönelik beklentisinde bir ayırım yapmamaktadır. G9 ve G1’de kız ve erkek çocuklarının gelecek beklentisinde eşit koşullar oluşturmak istemektedirler.

Oğlum doktora yapacak. Yurt dışı planı var. Kızım veterinerlik istiyor. İkisi için aynı şeyleri düşünüyorum gelecekle ilgili. (G11).

Spor yaptıkları ve iyi bir sporcu oldukları için hayatlarında spor olsun istiyorum ama bu hedefi ben onlara çizmem ya da benim istediklerimi onlara zorla yaptırmam. Üniversite okumayan insanlar da var. Onlar nasıl mutlu olacaksa, onu hep kendime söylüyorum çünkü bizim evde üniversite okumalısın vardı. (G9).

Bizim hedeflerimiz onlarınkinden daha büyük ama tabii ki de iyi bir üniversite okumalarını istiyoruz. Yurt dışında okumalarını tercih ediyoruz (G1).

4.5. Annelerin Kız ve Erkek Çocuklarına Karşı Sorumlulukları

Annelerin çocuklarına karşı sorumlulukları kız ve erkek olmak üzere kodlanmıştır. Bu kodlama kız çocuklarına karşı eğitim, geleceğe hazırlayan iyi bir ortam sunmak, gayrimenkul paylaşımındaki eşitliği değişkenlerini içermektedir. Erkek çocuklarına karşı ise eğitim, gayrimenkul paylaşımı eşitliği, evlendirmek ve iş kurmak değişkenlerini içerir. Kız ve erkek kodlaması sorumluluk kategorisi altında incelenmektedir. Bu kategori de kız ve erkek çocuklarına karşı sorumlulukları olan anne temasını oluşturmaktadır.

Toplumsal cinsiyet eşitsizliğini sürdürülmesine katkı sunan durumların biri de ailelerin kız ve erkek çocuklarına karşı sorumluluklarının iki cinsiyet açısından farklılaşmasıdır. Anneler eğitim ve mal bölüşümü konusunda kendi ailelerinden eşitsizliğe

uğradıklarını düşündükleri konularda kız ve erkek çocuklarına karşı ayırım yapmamaya özen göstermektedirler. Annelerin tamamı kız ve erkek çocuklarının okuması için ellerinden geleni yapmaya hazır olduklarını ifade etmişlerdir. Aynı annelerin büyük çoğunluğu şekilde gayrimenkullerin eşit bir şekilde paylaşılması için bu konuda hassasiyetlerini dile getirmiştir. Bu durum bize şunu göstermektedir ki anneler mağdur oldukları konularda kız çocuklarına kendilerinin yaşadıklarını yaşatmak istememektedirler. Gayrimenkullerin paylaşımı konusunda erkek kardeşiyle kendisi arasında ayrımcılık yapıldığını ifade eden G6 düşüncelerini şu şekilde ifade etmektedir.

Ben bu konuda biraz mustarip olduğum için her şeyi eşit yapmak isterim. Ayvalık'ta böyleydi. Abimle bana eşit davranılmadı mal paylaşımı konusunda. (G6)

Tablo 5: Annelerin Kız ve Erkek Çocuklarına Karşı Sorumluluklarına İlişkin İçerik Analizi

Kodlama Kriteri		
Kız	Okumaları için elimden geleni yaparım.	G1, G2, G3, G4, G5, G6, G7, G8, G9, G10, G11, G12, G13
	Neyimiz varsa eşit paylaşmak isterim.	G1, G2, G3, G4, G5, G6, G7, G8, G9, G10, G11, G12, G13
	Geleceğe hazırlayan iyi bir ortam sunmak isterim.	G1, G2, G3, G4, G5, G6, G7, G8, G9, G10, G11, G12, G13
Erkek	Okutmak isterim.	G1, G2, G3, G4, G5, G6, G7, G8, G9, G10, G11, G12, G13
	Dışarıdan alacağım kızın sorumluluğu erkeğe geçiyor.	G7, G5, G8, G3, G4
	İyi bir yere gelmesini sağlamak lazım.	G7, G8, G13
	Geleceğe hazırlayan iyi bir ortam sunmak isterim	G1, G2, G3, G4, G5, G6, G7, G8, G9, G10, G11, G12, G13

Araştırma sorusunun içinde yer alan çocuklarınızdan geleceğe yönelik beklentilerinin alt sorusu olarak sorulan “Anne olarak kız ve erkek çocuklarınıza karşı hangi sorumluluklarınız olduğunu düşünüyorsunuz?” sorusundan elde edilen bulgular aşağıdaki gibidir.

Onları geleceğe hazırlayan iyi bir ortam sunmak en büyük sorumluluğum. Kız ve erkek oluyor oluşları bunu farklı kılmıyor. (G11)

Annelerinin bazıları erkek çocukları evlendiklerinde başka bir kızın sorumluluğunu alacağını düşünmektedir. Kız çocuğu evlenirse ise sorumluluğunun eşine geçtiğini düşünmektedir. Bu yüzden erkek çocuğunun ne yapıp ne edip iyi bir yere gelmesini istemektedir. Bu konuyla ilgili düşüncelerini G7 şöyle ifade etmektedir.

Yok pek bir fark yok, elimizden geldiği kadar yardımcı olmaya çalışıyoruz. Bazen oğlan dinlemediği sürece kendi kendime soruyorum acaba bir eksik mi var diye. Kıza da aynı şansı veriyorum oğlana da. Kız çocuğu evlenirse onun sorumluluğu eşine geçiyor. Ama erkek çocuğu evlenirse şimdi dışarıdan alacağı kızın sorumluluğu oğluma geçiyor. Kızımın sorumluluğu eşinde olduğu için bir nevi rahatlarım ama oğlanda rahatlayamıyorum çünkü oğlum o sorumluluğu taşıyacak ve bana da yansıtacak. Ne yapıp ne edip iyi bir yere gelmesini sağlamak lazım. Bilmiyorum aileden önceden gelen bir şey mi ben de onu anlayamıyorum ya da genellikle bizde hani anne erkekte kaldığı için mi onu bilmiyorum. Bizde şöyle bir şey baba kıza kalmıyor daha doğrusu kız evlendiği zaman gidiyor. Aile içine gelmiyor ama oğlan duruyor. Ailesi ile daha çok görüşüyor. Kız başka bir soy isim taşıdığı için fark var. Yani fark olmamalı ama günümüzde baktığında fark oluyor (G7).

Annem ve babam kız ayırt ediyorlardı. O da zamanın vermiş olduğu hani toplumdan gelen bir şey mi bilmiyorum. Şu an onlar ayırt etmiyorlar. Maddi olarak erkek çocuğuna biraz daha yakın oluyor anne baba. Ama maddi olarak dediğim gibi erkek çocuklarına düşkünlüklerini gördüm. Mesela bizde kız çocukları evlenirler kendi yuvalarını kurarlar onlar için bir sıkıntı yoktur. Ama erkek çocuğu başka birisini aldığı için onu aile mağdur etmemeye çalışırlar. (G5)

Erkek biraz daha sorumluluk isteyen biri kız her şekilde babanın sözünde olan bir kız zaten ama erkek öyle olmuyor. Erkeğe ne yaparsak yapalım bizim sözümüzde olmuyor bazen çıkıyor sınırı aşıyor. (G8)

Toplumsal cinsiyet ve klişelerine göre erkeğin en önemli rolü ailenin geçimini sağlamak iken, kadının en önemli görevi çocuklarını büyütmek ve aile yaşamının devamlılığını sağlamaktır (Moya, Expósito ve Ruiz; 2000). G7, G5 ve G8'in söyledikleri bu durumu doğrular niteliktedir. G7 bunu oğlum sorumluluğu taşıyacak cümlesinde ifade etmektedir. G8'de erkek çocuğunun sorumluluk alması gerektiği yönüne vurgu yapmıştır. Ancak kız çocuğunu ise babanın sözünde olarak tanımlamaktadır. Bu durum kız ve erkek çocuklar için annelerin sorumluluk anlamında eşit bir tutum içinde olmadığını gösterir. Erkek çocuk sınırı aşmasına rağmen tolere edilebilirken, kız çocuğun bunu yapma ihtimali yoktur. Bir anne olarak G8 kızının babasının sözünde olduğunu söyleyerek Freud'un neden bulma savunma mekanizmasını kullanmaktadır. G8 ise "Kız başka bir soy isim taşıdığı için

fark var. Yani fark olmamalı ama günümüzde baktığında fark oluyor” diyerek bu durumdan rahatsız olsa da kız ver erkek çocuğuna karşı sorumlulukları konusunda eşit bir tutum ve davranış içinde olmadığından bu duruma katkı sunmaktadır. Bunun aileden gelen bir şey olduğunu düşünmektedir. Bu durumda aslında kendisi de rahatsızlık duymaktadır. Derinlemesine yapılan görüşmelerin bulguları göstermektedir ki G8 annesinin erkek çocuklarında kalmasından rahatsızlık duymaktadır. Aynı şekilde annesi ya da babası yaşlandığında onların bakımını erkek kardeşleri üstlenmektedir. Görüşmeci kadınlar bu durumdan rahatsız olsa da durumu olduğu gibi kabul ettiklerinde bunun devamına katkı sunmaktadırlar. Çünkü soyu devam ettirenin erkek olduğu düşüncesi hâkim olmaya devam etmektedir. Görüşmeci böyle olmaması gerektiğine inanırken çelişkili olan durum ise erkek çocuğundan başka bir kadının sorumluluğunu alması gerektiği inancıdır. Buda toplumsal cinsiyet rollerinin klişelerinden olan erkeğin ailenin geçimini sağlaması gerektiğine olan inancın yok olmadığı ve bu durumun içselleştirildiğini gösterir.

Düşündüğümde yok ben ne olursa olsun hani mesela değerli bir şey işte. Bana bir şey olursa bu senindir bu senin. Hani kızların okuması gerekiyor, iyi yerlere gelmesi gerekiyor. Erkek daha önce dediğim gibi her yerde çalışabilir, her iş yapabilir ama kızlar öyle değil. (G10)

G10 mal bölüşümü konusunda kız ve erkek ayrımı yapmamaktadır. Kızların iyi yere gelmesini istemesinin ardında her mesleği yapamayacağına olan inancı yatmaktadır. Meslekler de toplumsal cinsiyet rollerinin gerektiği şekilde ayrılır. Bu durumu G10 kızların her işi yapamayacağı düşüncesinde sürdürür. Her ne kadar kız çocuklarının okuyup meslek sahibi olma konusunda toplumsal bir değişim yaşansa da kızların her mesleği yapamayacağına olan inanç devam etmektedir. Asıl önemli olan bu algıların da değişmesidir.

Bende dediğim gibi 17 yaşında evlendim. Ben çocuğumun 17 yaşında evlenmesini tavsiye etmem. İkisi de aynıdır. Kız olsun erkek olsun kendini kurtarsın. Erken evlenmelerini de istemem. (G5)

G5 hem kız hem de erkek çocuğunun geleceklerini ekonomik anlamda refah geçirmeleri için bir mesleğe sahip olmalarının önemli olduğunu düşünmektedir. Erken yaşta evlendirilen G5 çocuklarının erken evlenmesini istememektedir.

G2 erkek çocuklarından ziyade kız çocuklarının daha fazla güçlü olması gerektiğine inanmaktadır G2 toplumsal cinsiyet konusunda farkındalığı yüksek bir kadındır. Bunu kız çocuğuna evde kızsın cümlesini kurmamasını net bir şekilde ifade edişinden anlıyoruz. Her ne kadar G2 toplumsal cinsiyet eşitsizliği konusunda bilinçli bir anne olsa da çocuğunun “kızsın” kelimesiyle nasıl karşılaştığını sorgulamaktadır. Bu da toplumsal cinsiyet eşitsizliği

konusunun sadece aile için de sınırlı kalmadığını göstermektedir. Sadece annenin gücünde olmayıp erkek olarak babanın da belirleyici bir rolde olduğunu da düşündürmektedir. G2 çocuklarını büyütürken çocuğun çevresini oluşturan okul, arkadaş, baba, akrabalar da bu söylemin yaratıcıları olabilir. G2'nin çocuğunun 20 yıl sonra bu konuda ki tutumları, davranışları annenin rolünü ya da çevrenin rolünü ortaya koyabilir. Bu durumu yaratan nedenler de önemlidir. Babayı rol model alan erkek çocuğu babanın dilsel söyleminde böyle kelimeler duyabilir. Kendisi de tıpkı babası gibi davranıp ben erkeğim cümlesini söyleyip kendisinin ayrıcalıklı olduğunu düşünebilir. Bu gibi söylemlerin yaşanmasının önüne her daim geçilmeyebilir. Burada anne ile yoğun bir zamanı paylaşan erkek çocuk yetişkinlik dönemine kadar toplumsal cinsiyet rollerinin dışında rol model olan bir annenin varlığı eşlik ederse toplumsal cinsiyet rolleri erkek çocuğu tarafından daha az benimsenebilir. G2'nin vurgu yaptığı noktalardan bir tanesi de hem kadın olarak hem anne olarak kız çocuklarını bu nokta da mağdur eden davranışların varlığının neden anneler tarafından sürdürüldüğüdür.

Kızım daha fazla güçlü olmalı ayakları üzerinde durabilmeli akademik olarak bir yerlerde olmalı diye kızımı daha fazla düşünüyorum. Ben kızım ve oğlum konusunda asla ilerde bir ayrım yapmam. Hayatlarında biz anne babadan düşen her neyse iki çocuğuma da eşittir asla aklımın ucundan geçmez bir ayrım hatta böyle bir kadın anne olarak kız çocuklarını ezen onlara hiçbir hak görmeyen insanları anlayamıyorum. Ben böyle yapmasam da bir biçimde oğlum bazı hakların daha fazla ona aitmiş gibi hissediyor ama anne ben bir erkeğim diyor. Hayatımızda ki bütün erkeklerle bu anlamda sürekli uğraşıyoruz. Ben evde sen hiç kızsın cümlesini kurmam ama bazen oğlumdan duyuyorum kız diyor. Bunu yıkmak için elimden gelen her şeyi yapıyorum. (G2)

G3, G4, G12, G9, G1 mal bölüşümü, eğitim konusunda her iki cinsiyet için eşit koşullar oluşturmak istemektedirler.

Geçen eşim rahatsızlandı kaynıma dedi ki benim sana vasiyetimdir oğluma ne yaparsan aynısını kızıma da oğluma ev aldın kızıma da ev al dedi. Bana bir şey olursa hepsine ayrı eşit olsun yani. (G3)

Biz de dün bunu konuşmuştuk. Bence hayatta ikisi de eşit. İnsan oğluna da ev almak için destek olur kızına da ev almak için destek olur. (G4).

İkisi içinde şimdiden maddi olarak bizim kendimize ait evimiz var. Bir ev daha alabilirsek biri senin biri onun. Onlara eğitimleri için elimizden geleni yapmaya hazırız. (G12).

Güçlü bireyler olmalarını çok isterim. İkisinin de hiçbir şeyden korkmadan ve gerçekten çalışkan insanlar olmasını çok isterim. Şu an öyle bir şey ki bütün çocuklar bunu

olmak istiyoruz şunu olmak istiyoruz e tamam çalışın. Ama o çalışma kimsede yok istek çok. Çalışıp ta isteyeceği her şeyi elde etsinler istiyorum. (G9).

İkisine gösterdiğim bir ayrıcalık yok. İyi bir eğitim alabilmeleri için elimizden gelen desteği eşit bir şekilde sunmak istiyoruz. (G1)

Yukarıda tüm ifade edilenler göstermektedir ki anneler yaşantılarında eşitsizlik yaşadıkları mal bölüşümü, eğitim gibi konularda ayrımcılık yapmak istememektedirler. Bu konuda mağdur olan anneler kız çocuklarına karşı duyarlı olduklarını söylememiz mümkündür. Ancak bazı anneler erkek çocuklarına karşı daha fazla sorumluluk hissetmektedirler. Erkek çocuklarının bir başka kadınla evlendiğinde evlendikleri kadının sorumluluğunu erkeğin üstlenmesi gerektiğini düşünmektedirler. Aynı şekilde bazı anneler kız çocukları evlendiklerinde sorumluluğun erkeğe geçtiğini düşünmektedirler. Bu durum erkek egemen toplumda erkeğin evi geçindiren, para kazanan rolünü pekiştirip toplumsal cinsiyet rollerinin oluşturulmasına ve sürdürülmesine katkı sunmaktadır.

4.6. Annelerin Kendi Annelerinden Anneliğe Sürdürdükleri Davranışları ve Sürdürmekten Vazgeçtikleri Tutumları

Annelerin kendi annelerinden sürdürdükleri davranışlar ev içi iş bölümü, yönetilen kadınlar, görüşmecilerin annelerinin reddettikleri kişilik özellikleri olmak üzere üç kodlama kriterinden oluşmaktadır. Ev içi iş bölümü kodlama kriteri yemek, temizlik, market, makineye çamaşırları atmak, çamaşırları asmak değişkenlerinden oluşmaktadır. Yönetilen kadınlar kodlama kriteri evden çıkarken haber verme, ekonomik özgürlüğün olmaması, kazanılan paranın eşlere verilmesi değişkenlerinden oluşmaktadır. Bu kodlama kriteri sürdürülen davranışlar kategorisini oluşturmaktadır. Görüşmeci kadınların reddettikleri annelerinin kişilik özellikleri ise kız çocuklarını ikinci plana atan davranışlardan kaçınma, anneye göre çocuklarına daha anlayışlı olma, anneleri gibi katı olmama değişkenlerini içermektedir. Sürdürülen davranışlar kategorisi kendi annelerinden görüşmecilerin anneliklerine sürdürülen davranış temasını oluşturmaktadır.

Bu bölümde görüşmeye katılan annelerin toplumsal cinsiyet rollerini aktarırken kendi annelerinden sürdürdükleri ve sürdürmekten vazgeçtikleri davranışlar ve tutumlar irdelenecektir.

Tablo 6

Annelerin Kendi Annelerinden Anneliğe Sürdürdükleri Davranışları ve Sürdürmekten Vazgeçtikleri Tutumlarına İlişkin İçerik Analizi Sonuçları

Kodlama Kriteri	
Ev içi iş bölümü	Yemekleri genellikle ben yaparım.
	Temizliği genellikle ben yaparım.
	Markete genellikle ben giderim.
	Makineye çamaşırları ben atarım.
	Çamaşırları genellikle ben asarım.
Yönetilen kadınlar	Evden çıkarken haber veririm.
	Ekonomik özgürlüğüm yok.
	Kazandığım parayı eşime veririm.
Kişilik Özellikleri	Anneme göre daha anlayışlıyım.
	Kızımı ikinci plana atan davranışlarda bulunmam.
	Annem gibi katı değilim.

Araştırmaya katılan kadınların 4'ü herhangi bir işte çalışmamaktadır. 9 kadın ise çalışmaktadır. Bazı kadınların ekonomik özgürlüğü olsa bile eşlerinden para istemektedirler. Kadınların hepsi yemek yapmak, temizlik yapmak, makineye çamaşır atmak, çamaşırları asmak gibi konularda kendi annelerinden ev içi iş bölümümü olduğu gibi sürdürmektedirler. Bu konuda çalışan kadın olmak bu davranışların tekrarını değiştirmektedirler. Çalışan kadınların bir kısmı ise eşlerinden yardım istediklerinde eşleri yardım etmektedir.

Araştırma sorusunun belirleyici sorularından biri olan “Toplumsal cinsiyet rollerinin oluşturulmasında anne olarak nasıl bir rolünüz olduğunu düşünüyor sunuz?” sorusunun cevabına ulaşabilmek için sorulan “Kendi annenizin evdeki davranışları ile sizin evdeki davranışlarınız arasında benzerlik ve farklılıklar nelerdir? sorusunun cevabına ilişkin bulgular aşağıdaki gibidir.

Babam da annem de öğretmendi. Annem evin içinde çoğu sorumluluğu alan kişiydi annem. Bilirsiniz işte tüm kadınlar gibi yemek yapan, evi temizleyen. Eşim bana oldukça yardımcı olur ama asıl görev benim. Mesela kendisi düşünüp çamaşırları, makineye atmaz ben söylersem yapar. Çocuklara bana yardımcı olması konularında ikisi ile de konuşur. (G1)

Annem ve babam ikisi de çalışıyorlardı. 3 yaşında okula başladım. Az görüyordum ama gördüğüm zamanlar iyi vakit geçiriyordum. Biz onlarla uyuyorduk. Annem daha arabulucu biriydi. Babam ev işlerine karışmazdı. Tabi bulaşığa da. Biz ablamla evde anneme ortaklık. Evde çalışıyor olmama rağmen yemekleri, temizliği ben yaparım. Annem gibi. (G9)

Annem evde sürekli temizlik yapardı. Bende ilk evlendiğim zamanlar sürekli temizlik yapıyordum. Ben bundan çok şikâyet ederdim. Ben öyle olmayacağım derdim ama şimdi bakıyorum ki anneme benziyorum. (G12)

Annem evin içinde bütün işleri yürütürdü. Babam çay isterdi çay yapardı. Ev içinde annem her şeyi yapardı. Evin içinde ki çoğu şeyi ben de yapıyorum (G5)

G9'un ve G1 'in annelerinin ekonomik özgürlüğü vardır. Ancak bu durum annelerin evin içindeki iş bölümünde sorumlulukları alan kişi olduğu gerçeğini değiştirmektedir. G9 ve G1'den elde edilen bulgular göstermektedir ki ev içi iş bölümünde yemek yapan, temizlik yapan, bulaşıkları yıkayan anneleri olmaktadır. Bir zaman annelerinin kızı olan şimdinin anneleri, annelerinden edindikleri sosyal öğrenme aracılığıyla annelerini rol model olarak annelerinin ev içi davranışlarını ekonomik özgürlükleri olsa bile sürdürmektedirler. Çünkü G9, G1 ve G12 ekonomik özgürlüğü olan kadınlardır. Kendilerini rol model alan kız çocukları da G9'u, G1'i ve G12'yi, G5'i ev içinde gözlemleyerek bu toplumsal cinsiyet rollerini sürdürebilirler. Bu aktarım nesillerden nesillere değişen toplumsal koşullarla zamanla farklılaşabilir. Ancak burada önemli olan annenin kız çocuğuna ve erkek çocuğuna evin içinde olabildiğince toplumsal cinsiyet eşitliğine dayalı davranışları benimseyerek doğru rol model almasıdır. Aynı zamanda annelerin erkek çocuklarına verdikleri sorumluluklar ile kız çocuklarına verdikleri sorumlulukla cinsiyete dayalı olmamalıdır.

Ben kendi anneme göre daha anlayışlıyım. Daha çok empati yapabiliyorum. Bunlar zor sorular. (G6)

Anneleri tarafından daha az anlayışla büyütülen anneler kendi çocuklarına daha hassas ve sevgi dolu yaklaşabilmektedirler. Duygusal olarak yaşadıkları yoksunlukları kendi çocuklarına gösterdikleri şefkat ve sevgi ile giderebilmektedirler.

Ailemle benim yaptığım annelik arasında çok net farklılık ben kızım sen kızsın, evde kız çocuğu çalışacak, kız çocuğu okumasa da olur gibi kızımı ikinci plana atan

yaklaşımlarda asla bulunmam. Bunun için birçok şey bilmeye gerek yok zaten kadın olarak yaşıyor görüyor ve kabul etmiyorsam bunu da kızıma yapmayacağım. (G2)

G2 toplumsal cinsiyet eşitsizliğinden kaynaklı uğradığı ayrımcılığın farkındadır. Bunu kendi kızına yaşatmak istememektedir. Bu yüzden bir zamanlar annesinin kızı iken duyduğu “Kız çocuğu okumasa da olur” gibi olur cümlelerle kadını ikinci plana atan davranışları reddetmektedir. Bu farkındalıkla büyüyen G2’nin kızı da toplumsal cinsiyet eşitsizliği konusunda daha bilinçli olup bu konuda duyarlı davranabilir.

Benim babam çok merhametliydi ama sinirliydi. Çok duygusaldı. Annem de sevgisini belli etmezdi. Ama ben belli ediyorum. Babama düşkünlüğüm benim ondan olabilir. Babam sevgi olarak eşit davranırdı. Hani derdi kızlarım beni üzmez oğlanlar biraz daha toy oluyor ya hani. Halen de gittiğim zaman sarılıp öper, başımı kucağına koyarım dün kaza atlattık arada ağlıyordu. (G3)

Benim babam aşırı merhametli bir adamdı. Annem biraz ananemden kaynaklı durgundur. Sevgisini dışarıya belli edecek kadın değildir. Ama ben ikisinde de ne şiddet gördüm aman bu kızımdır ezeyim diye bir şey olmadı. Baba bir çatı gibi. Evin içine giren her şeyden koruyor sizi. Babam öldükten sonra çatısı olmayan duvarlar gibi kaldık. (G4)

G3 ve G4 babalarının merhametli olduklarından bahsetmişlerdir. Annelerinin ise sevgisini belli eden kadınlar olmadığını ifade etmektedirler. Aslında bu durum bize göstermektedir ki toplum o dönemdeki (1955’li dönemler) kadınlara kızına sahip çıkmak görevi yüklenmiştir. Görüşmeci kadınların annelerinin sadece 3’ü çalışmaktadır. Çünkü 1950’li dönemlere genel olarak evi geçindiren kişi erkektir. 1950’lerden sonra iç göçün artmasıyla büyük şehirlere taşınan aileler (görüşmeci kadınların ailelerin büyük çoğunluğu ekonomik sebeplerden ötürü iç göçle İzmir’e taşınmışlardır) kız çocuklarını kontrol altında tutmak istemektedirler. Bu süreçte kız çocuğu annenin gözetimi altındadır. Kız çocuklarının şımarması için “kızını dövmeyen dizini döver” atasözünün düşüncesinin hâkim olduğu dönemler olduğunu göz önünde bulundurursak anneler toplum baskısıyla beraber özellikle sevgilerini belli etmemektedirler. Çünkü sevgisini belli ettiklerinde kız çocuklarının şımarıp, yoldan çıkacağı düşüncesi hakimdir. Nitekim bu annelerin kız çocukları olan görüşmeci kadınların büyük çoğunluğu 20.8 yaş ortalamasında evlendirilmişlerdir. Bu durum bize kadınların kontrolünün eşlere devredildiğini gösterir. Şimdilerde anaanne, babaanne olan bu kadınlar torunlarına karşı ise tam zıttı yönde sevgisini belli edecek şekilde davranmaktadır. Bunun iki nedeni olabilir. Birincisi çocuklarında yaşayamadıkları sevgiyi torunları ile yaşayıp oradaki boşluğu doldurmak, ikincisi artık kontrol altında tutmaları gereken kız çocuklarının olmamasının rahatlığıyla torunlarını özgürce sevebilmek.

Dağlar kadar fark var. Çocukken kendi kendime şunu söyledim. Ben çocuklarıma asla böyle davranmayacağım ve çocuklarıma da asla böyle davranmadım. Bizim annemiz ortaokuldan terk etmiş okulu okumamış. Bu kadar modern bir babaya rağmen çok baskıcı annemiz vardı. Evin içinde sürekli bizimle didişirdi. Babamı üzerimize salmaya çalışırdı. İşte bu kızları sen yaptın tepemize çıkardın derdi. Biz bu cümleleri duymaktan yıldıık ömrümüz boyunca. Ne giydiğimizi beğenirdi, iş yapmazdık ona kızardı. Sokağa çıkmamıza kızardı. İnanılmaz baskıcı bir anne idi ama çok fedakârdı da. Kendisi de baskıyla yetiştiği için bize öyle davrandı. Babamız yönünden çok şanslı olduğumuz için annemiz bu konuda egemenlik sağlayamadı ve evde sözü geçmedi. Şimdi torunlarına yapıyor aynı şeyi. Mesela kızım yazın bir tane bira içmek istedi kıyametleri kopardı. Gitti yatı. O annesinden babasından böyle gördüğü için kızmıyoruz ona. Bizim babamız böyle olmasaydı bizde öyle olabilirdik. Bizim çocuklarımız çok rahat büyüdüler özgürlüklerini yaşayarak. (G11).

G11 annesinin çocuk yetiştirme tarzını hiçbir zaman doğru bulmamıştır. Annesini baskıcı olarak nitelendirmektedir. Buna rağmen annesinin fedakâr bir kadın olduğundan da bahsetmiştir. G11 annesinin çocuk yetiştirme tarzı ile kendi çocuk yetiştirme tarzını zıt iki kutup olarak görmektedir. Kendisinin en büyük şansının ise babası olduğunu vurgulamıştır. Daha önceki başlıklarda G11'in babasının demokratik, toplumsal cinsiyet rollerini reddeden bir baba olduğundan bahsetmiştik. Burada G11'in bize söylemek istediği “annesinden, babasından böyle gördüğü için” cümlesi önemlidir. Çünkü burada G11'in annesinin kendi annesinden gördükleri davranışlar, tutumlar G11'in annesine aktarılmıştır. Ancak bu aktarım G11'de değişmiştir. Bunun nedenlerini şöyle sıralayabiliriz. Annesi tarafından maruz kaldığı, hayatının kısıtlandığını düşündüğü durumları kızına yaşatmak istememektedir. G11 eğitim düzeyi üniversitedir. G11 kendisine toplumsal cinsiyet rolleri dayatmayan bir baba profili ile yetişmiştir. G11'in erkek kardeşi bulunmamaktadır.

Büyük fark var. Eskiden kız çocukları kapının önünde erkek çocukları ile oynamayacaksınız onlarla oturup kalkmayacaksınız gibi izin vermezdi anne babalarımız. Ama biz öyle yetiştirmedik çocuğumuzu. Geri dönmek istemem kesinlikle o günlere. (G8)

Komşu köyün okuluna giderdi çocuklar ama biz gidemezdik. Ben ağlıyordum abimin arkasından ben de geleceğim diye. Komşu kızları örnek gösteriyordu bak şunun kardeşi geliyor mu ki ben seni götüreyim. Şu anda bizim çocuklarımız sınıfta kaç erkek var hepsi iç içe okuyor. Yani bize o şans vermiş olsalardı bende güzel yerlerde olurum belki. (G7).

G7 ve G8 erkek ve kadın cinsiyet rollerinin okul hayatında ayrıma tabi tutulmasının bilincinde olup o günlere asla dönmek istemediklerini ifade etmişlerdir. Kendi çocuklarına

da bunu aktarmamak için bir çaba sarf etmektedir. Kendilerinin yaşayamadıklarını çocukların yaşamış olmasından mutludurlar.

Benim babam çok başkaydı. Anneme ev işlerinde çok yardım ederdi. Annem daha katıydı. Babam bana banyo yaptıırırdı, saçımı tarardı, örerdi. Çay yapardı işyerinin bahçesine çağırırdı. Eşime bakıyorum o öyle değil. Evin içinde sorumlulukları ben üstleniyorum eşim çay bile yapmaz her şey bende. Ben rahat bir anne değilim. Gözüm çocuklarımla üstünde. (G10).

G10'nun baba profili diğer katılımcıların baba profilinden farklıdır Anneyle ev içi sorumlulukları üstlenen baba kız çocuklarının yaşamlarında olumlu katkı sunmuştur. G10 kendi çocuklarında da bunu yapmaya çalıştığını ifade etmektedir. Ancak evin içinde, eşi kendi babasının tam zıttıdır. Bu durum G10'un ev içi iş bölümünü kendi üzerine alma gerçeğini değiştirememiştir. Yaptığımız görüşmelerden elde ettiğimiz bulguya göre şimdi iş hayatına girmesiyle beraber bu durumda değişiklikler olmaktadır. Ancak ev içi sorumlulukları eşi, çocukları ile eşit bir şekilde paylaşamamaktadır. Anneyi gözlemleyen kız ve erkek çocuğun toplumsal cinsiyet rollerine karşı nasıl bir tutum ve davranış içerisinde olacakları, bu rollerin nasıl aktarılacağı merak edilmektedir.

4.7. Erkek Egemen Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Aktarılmasında Anne

Araştırma sorusunun içinde yer alan “Toplumsal cinsiyet rollerinin oluşturulmasında anne olarak nasıl bir rolünüz olduğunu söyleyebilirsiniz?” sorusunu yönelttiğimiz görüşmeciler bu soruyu cevaplariken zorlanmışlardır. Daha önce bu soruyla karşılaşmadıklarını ifade eden görüşmecilerimiz bu konuyla ilgili daha önce hiç düşünmediklerini de ifade etmişlerdir. Bazı katılımcılar toplumsal cinsiyet rollerinin ne olduğunu anlamakta zorlanmışlardır. Bu yüzden araştırmacı tarafından gündelik hayatın içinde yer alan örneklerle sorunun doğru anlaşılması sağlanmıştır. Katılımcıların kendilerini rahat ifade edebilmelerini sağlamak için toplumsal cinsiyet rollerini gözlemledikleri öncelikle yakın çevrelerinden yola çıkılmıştır. Bu durum kendisini direkt olarak ifade edemeyen kadınların yakın çevredeki örnekleri dillendirerek kendi düşüncelerini de ifade etmeye olanak vermiştir. Burada araştırmacının rolü de önemlidir. Çünkü araştırmacı kendi hayatında kendisinin de karşılaştığı örneklerden bahsederek görüşmecilerin kendilerini açmalarını sağlamıştır. Bu örneklerin özellikle görüşmecileri yönlendirmekten uzak, daha objektif ifadelerden oluşmaktadır. “Toplumsal cinsiyet rollerinin oluşturulmasında anne olarak nasıl bir rolünüz olduğunu söyleyebilirsiniz?” sorusunun cevabını derinlemesine ortaya çıkarmak için alt soru olarak sorulan “Toplumdaki kadın ve erkek rolleri hakkında ne

düşünüyorsunuz? Bunu ne yaratıyor? Sürdürülmesi gerekir mi? “sorusuna görüşmecilerden G2 aşağıdaki yanıtı vermiştir.

Gerçekten ataerkil bir toplumda yaşıyoruz. Kültürden kaynaklanıyor, anne babadan çevremizden gördüğümüz şeyleri yaşıyoruz. Tabi ki de böyle olmamalı. Hani şu anda ki yaşadığımız durumu düşünürsek kendi adıma okulda çalışıyorum, geliyorum evdeki iş yüküm ki eşim bana ne kadar yardımcı olsa da. Hani benim söylediğim şeyleri yapmaya çalışsa da bunu benim vazifem olarak görüyor. Bunlar senin işin ben sana yardımcı olurum elbette ama sen söylersen yardım ederim. Hani kalkıp kendiliğinden bir ev temizliği yapayım, camları sileyim olmuyor. E etrafa baktığımda bu çoğu ailede böyle. Hani Türk yapısında bu var. Erkeklerimiz maalesef böyle. Her ne kadar eşiniz yardım etse de kadınların yükü kat kat fazla. Hem annelik rolü var hem çalışan rolleri ayrı, evdeki rolleri ayrı. Yemek en basitinden en büyük iş bence. Gerçekten çok bunaldığım zamanlar oluyor. Bunun kökeni olanak gelenekler, görenekler var. Ailemizden görüyoruz. O rolleri benimsemek konusunda bizim kuşağımızda benimsemiş. Yardımcı olmak evet. Bu da aslında o kadının görevi. Erkek ona yardımcı olur şeklinde. Çevresel öğrenme de etkili bunda. Anneler ne yapar yemek yapar temizlik yapar. E bizde annemizden gördüğümüzü yaşıyoruz. Özellikle öğretilen bir şey değildi benim ailemde. Ama yaşam pratiği içinde olan bir şey. Öğrenmez olaydım. Evin içinde kendiliğinde annenin benimsediği rolleri kız çocuğu olarak benimsiyorsun. Hep annenin görevleri üstlenmesi ile alakalı. Bir kalıp. Erkeklerin de işine geliyor. Erkek adam bunu yapmaz kadının görevi gibi. (G1)

G1'in soruya verdikleri cevapların ortak noktası annenin ev içi iş bölümünde evin yürütücüsü olması ile alakalı olan durum ortaya çıkmıştır. G1 eşiyle eşit saatlerde çalışan bir kadın olmasına rağmen evin içi sorumluluğunda aktif rol oynamaktadır. G1 eşinin yardım etmesinin bir ayrıcalık olduğunun farkında olsa bile bu rolleri üstlenmekten kendini alıkoyamamıştır. Annesinden aktarılan toplumsal cinsiyet rolü devam etmektedir. G1'i gözlemleyen kız çocuğunun da aynı rolleri aktarması olasıdır. G1 görüşmede bunu fark etmiş ve şu cümleleri kurmuştur.

Siz söylediğinizde bende düşünüyorum ama bende aslında çocuklarıma annemin bana istemeden öğrettiği şekilde örnek oluyorum. Şimdi odasını toplama görevi çocuklara ait. Eşyalarını yerine koyma, oyuncaklarını toplama hani düşündüğümde beslenmeni kendin hazırla çocuğum, yarın ne yiyeceksin bunu demiyorum. Belki de buradan kaynaklanıyor bizim hatamız. İstemeden de olsa bunu öğretiyoruz. Aslında küçük yaştan hem kız çocuğa hem de erkek çocuğa yemek yapmayı, çamaşır makinesine çamaşırı götürüp renkleri beyazları ayırmayı yapabilir ama bende yaptırmıyorum. (G1).

Okula gitmeleri, beslenmeleri onlara her şeyi sağlıyorum. Yetişemediğim zaman ikisinden de yardım istiyorum. Birisi süpürüyorsa, diğeri siliyor. Çok sıkıştığımda onlar yardım ediyor ve eşit tabi ki. Örnek olmaya çalışırım ben yaparım ama ne kadar beni örnek alırlar bilmiyorum. (G9)

Evde annesine ortak olan, babasının etli yemekleri yaptığını daha önceki bulgulara ifade ettiğimiz G9 şimdiki aile dinamiklerinde annesinin rolünü devam ettirmektedir. Ev içi sorumlulukların eşit olmadığı bir ailede büyüyen yetişen G9 çocuklarının her işine koşmaktadır. Ancak yetişemediği zamanlarda yardım istemektedir. Bunun ne kadar doğru bir davranış olduğu tartışılması gereken bir noktadır. Sosyal öğrenmenin farkında olan G9 anne olarak rol model alındığının farkındadır. Kendisi annesinden aldığı ev içi iş bölümü rollerini aktararak kendi annesinin rolünün dışında bir rol benimsememiştir. Kendisiyle yaptığımız görüşmede eşinin bu durumdaki rolünden hiç bahsetmemiştir. Babasının özelliklerine sahip bir eşle evlenen G9 babasının geçmiş yaşantısındaki rollerine oldukça aşinadır. Bu durum evin içinde aynı rollerle var olan eşini de olduğu gibi kabul etmesine ve bu durumu sorgulamamasına neden olmuştur. Bu yüzden durumu kabul etmiş ve annesinin rollerini benimsemiştir. Kendisi de annesinin yetemediği durumlarda annesine yardım ederken kendi çocukları da kendisi yetişemediğinde yardım istemiştir. G9'u diğer görüşmecilerden ayıran bir nokta erkek kardeşe sahip olmamasıdır. Erkek kardeşle büyümese bile toplumsal cinsiyet rollerini annesinin aktarımı ile sürdürmektedir. Kendisini gözlemleyen kız çocuğu da bu aktarımı devam ettirebilir.

G12'nin annesi temizlik takıntısı olan bir kadındır. Aynı zamanda annesi evde ekonomik özgürlüğü olan bir kadın değildir. G12'nin babası geç saatlere kadar vardiyalı olarak çalışmıştır. Çoğunlukla temizlik takıntısı olan anne ile zaman geçiren G12 evin en büyük çocuğudur. Kendisinden küçük bir kız kardeşe ve erkek kardeşe sahip olan G12 evin en büyük çocuğu olmasının getirdiği sorumluluklarla annesi ile daha çok özdeşim kurmuştur. Annesinin temizlik takıntısı onu her ne kadar rahatsız etse de yıllarca kendisinde süren temizlik takıntısının peşini bırakmadığını ifade etmiştir. Kendi kız çocuğu da annesini evin içinde gözlemlemektedir. Diğer bulgulara ifade ettiği gibi *kız çocuğunu iyi bir anne adayı* olarak gören G12 evin içinde etrafı sürekli derleyen, toplayan bir kadın olarak bu rolleri kız çocuğuna aktarmaktadır. Nitekim erkek çocuğu evlenmeyi düşünmeyip yurt dışına çıkmayı isterken kız çocuğu ise iyi bir anne adayı görülmektedir.

Ben onlara örnek olmaya çalışırım. Eşim yıllardır hep bizden uzaktaydı. Öğretmendi o kadar sosyal bir öğretmendi ki sürekli öğrencileriyle beraber il dışlarına gidiyordu. Çocukları büyütürken biraz yalnız kaldım. O yüzden onun vermiş olduğu hem psikolojik hem

de fiziksel anlamda çok yoruldum. Bir de annemden kalan müthiş bir temizlik takıntım benim peşimi bırakmadı. Bunu da sürekli çocuklarımdan beklenti içerisinde olduğum içi sürekli derliyorum, topluyorum. Ben de insanım bana da yardım edin gibi söyleniyordum. Çocuklarım elimden geldiğince yardım etmeye çalışıyorlar bana. Bunda da hep benim söylemelerimle oluyor. Mesela sofrayı toplamak, çamaşırları asmak gibi. (G12).

G6 rol model olarak öğrenmenin öneminin farkındadır. Bu rollerin de devam etmemesi gerektiğini düşünmektedir. Ancak bu rollerin sürdürülebilirliğini engellemek için alternatifler sunamamaktadır. Aynı zamanda kadının bu rolü anaçlıkla bağdaştırılmıştır. Burada şu nokta önem teşkil etmektedir ki bu rollerin kadının doğasında olduğu düşünülmektedir. Her ne kadar tüm bunlara dur demek gerektiğini düşünse bunun zor olduğunu ifade etmesi ise bu durumla ilgili umudunun olmadığını da gösterir. G6 ise toplumsal cinsiyet rollerinin aktarılmasında annenin rolünün ne olduğu sorusuna şu şekilde cevap vermektedir. *Maalesef böyle bir aktarım...İuu. Rol model olmak bunlardan bir tanesi. Oturmayı öğretmek diye bir reklam var. Çocuğun nasıl yönetildiğini anlatan reklamdı. Kesinlikle doğru bir şey değil kadının üzerine yük binmesi. Bunun devam etmemesi gerekiyor. Aileden gelen aktarım söz konusu ve buna dur denilmeli. Kadının anaçlık rolünden kaynaklı olabilir. Bence anaç rolünde kadın. O yüzden koruma kollama her şeyi yapma gücü var. O güçle hayatını öyle devam ettirmeye çalışıyor ama yıpranan kadın oluyor tabi ki. Dilimize de işlemiş bu durum. Bunun değişmesi çok güzel olurdu ama zor geliyor.*

Tüm bu sorulara verilen cevaplar şu soruyu beraberinde getirir. Kadınlar toplumsal cinsiyet rollerinin aktarımında rollerinin olup olmadığının farkında mıdır? Birçok anne bu rollerin kadında ve erkekte farklı şekillerde inşa edildiğinin farkında değildir. Kadınlar kendi doğalarından kaynaklı fedakâr oldukları ve anaç olduklarını düşünmektedirler. Kadınların bir kısmı eşlerinin neden kendileriyle eşit bir şekilde ev içi sorumluluğu almadıklarını bilmediklerini söylemişlerdir. Bunu daha önce hiç sorgulamadıklarını ifade etmişlerdir. Ev içi iş bölümünde kadınların büyük çoğunluğu eşlerinin kendilerine ihtiyaçları olduklarında yardım ettiklerini söylemişlerdir. Bunu da ifade ederken memnuniyetlerini dile getirmişlerdir. Hatta bu nokta da eşleri hiç yardım etmeyen ailelerin olduklarını söylemişlerdir. Bu durum eşlerinin en azından yardım ettikleri için kendilerini şanslı hissetmesini sağlamıştır. Özellikle de kadınların sağlık problemleri yaşadıkları dönemde “Sağ olsun benim bel rahatsızlığımdan dolayı bana yardım ediyor” diyerek savunma mekanizmalarını kullanmaktadır. Bu temadan çıkarılacak en önemli sonuç, annelerin toplumsal cinsiyet rollerin kız çocuklarına rol model olarak bu rollerin aktarıcısı olduklarının farkında olmadıkları gerçeğidir.

BÖLÜM V

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1. Tartışma

5.1.1. Yetiştirilme Ortamında Kadın Olma Sürecine Yönelik Tartışma

Bir zamanlar kendi annelerinin çocukları iken şimdi ise kendisi anne olup çocuk yetiştiren görüşmecilerin yetiştirilme ortamında nasıl bir süreci deneyimledikleri toplumsal cinsiyet rollerinin nasıl oluştuğunu anlamamız açısından önemlidir. 2 görüşmeci dışında görüşmecilerin hepsi erkek kardeşe sahiptir. Bu durum cinsiyete dayalı yetiştirilme tarzının farklılıklarını ortaya koymayı sağlar. 2 görüşmeci ise erkek kardeşe sahip değildir. Bu da toplumsal cinsiyet rollerinin oluşturulmasında erkek kardeşe sahip olmayan görüşmeciler ile erkek kardeşe sahip olan görüşmecileri karşılaştırma olanağı sunmaktadır. Erkek kardeşe sahip olan görüşmeciler, yetiştirilme ortamında erkek kardeşlerinin ayrıcalıklarından bahsetmişlerdir. Bunun sonucunda görüşmeciler ev içi sorumlulukların yerine getirilmesi, mal bölüşümü, eğitimde fırsat eşitsizliği, erken evlendirilmek gibi mağdur oldukları durumları ifade ederek erkek kardeşlerine ayrıcalık verildiğini dile getirmişlerdir. Görüşmeciler bu yüzden kız ve erkek çocukları arasında bu konularda eşit davranmaya özen göstermektedirler. Katılımcıların verdikleri yanıtlar göstermektedir ki erkek kardeşe büyüyen on bir görüşmeci küçük yaşlardan itibaren ev içi sorumluluklarda erkek kardeşlerine nazaran daha aktif rol almışlardır. Özellikle gündelik yaşamda yemek yapmak, temizlik gibi ev içiyle ilgili olan durumlarda erkek kardeşlere daha çok tolerans gösterildiğini ifade etmişlerdir. İki görüşmecinin erkek kardeşi yoktur. Bu yüzden erkekle kadının aynı ev ortamında farklı yetiştirilme tarzına dair görüş bildirmemişlerdir. Yedi görüşmeci okula gitmek, malların paylaşımı gibi toplumsal cinsiyet rollerinin etkisiyle yapılan ayrımlardan rahatsız olduklarını ifade ederken, üç görüşmeci o zamanki koşulların öyle olması gerektiğine inandıklarından durumu olduğu gibi kabul etmişlerdir.

Görüşmecilerin büyük çoğunluğunun ailesi erkek çocuk beklentisi içinde içindedir. Türkiye'nin kırsal bölgelerinde yaşayan geniş (geleneksel) aile düzeni, cinsiyet rollerinin oluşturulmasında ve cinsiyet rollerine ilişkin toplumsal algıyı inşa etme sürecinde bireyler ve aile dinamikleri üzerinde etkilidir. 1950'li yıllarda kırsal alanda tarımda artan nüfusla beraber tarım arazisinin getirdiği baskı, tarımın makineleşmesi, toprakların miras yoluyla bölünmesi iç göçü beraberinde getirir. Hizmet sektöründeki yoğunlaşan iş gücü ihtiyacı ve sosyo kültürel ihtiyaçlar da bu süreci hızlandırır. İç göçle beraber büyük şehirlerde yaşamak zorunda kalan aileler geçim sıkıntısı yaşar. Bu durum kadınların zorunlu olarak iş hayatına

girmesini sağlar. Kadınlar toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin sürdürüldüğü mesleklerde çalışırlar. Ev temizliği, fabrikalar, çocuk bakmak bu mesleklerin başında gelir. Medeni Kanunu'nun 159. maddesine göre evli kadınlar eşlerinden onay almadan çalışamaz. Kadının çalışmasını, kocanın iznine bağlayan Medeni Kanun'un 159. maddesi Anayasa Mahkemesi'nce iptal edildi. İptal kararı 2 Temmuz 1992 tarih ve 21272 sayılı Resmî Gazete 'de yayımlanır (<https://kadem.org.tr>, 2022). Bu yasal düzenleme ile kadınlara kendi istedikleri işte çalışma özgürlüğü verilerek toplumsal cinsiyet eşitliği bağlamında önemli yasal düzenleme oluşturulur. Kadınlarında iş hayatına girmesiyle aile yapıları geniş (geleneksel) aileden çekirdek aileye dönüşür. Görüşmecilerin büyük çoğunluğu geniş ailede yaşamışlardır. Geniş ailelerde soyu devam ettirenin erkek olduğu inancı vardır. Bu ailelerde yaşayan kadınlar doğdukları an itibarı ile cinsiyetlerinin kadın oluşunun mağduriyetini yaşamışlardır. İç göçle büyük şehirlere taşınan insanların aile yapısı zamanla çekirdek aileye dönüşür. Bu durum erkek çocuk beklentisini kırmış olsa da görüşmeci ailelerin erkek çocuk cinsiyet beklentisi tam olarak kırılmamıştır. Anneler ya da babalar erkek çocuk isteme düşüncesini değiştirmiş olsa da geniş aile düzeninde yaşayan kendi ailelerinin ya da çevrelerinin bu beklentisi devam etmektedir.

Öğrenilmiş çaresizliğin oluşmasını sağlayan yahut öğrenilmiş çaresizliği pekiştiren ortam çoğunlukla geçmiş deneyimleri, yaşantıları içinde barındıran aile ortamıdır. Bireyler henüz çocukluk ve gençlik çağlarında ebeveynlerinin birbirlerine veya kendilerine karşı olan tutumlarını içselleştirmekte, değer yargılarını bu tutumlara göre şekillendirmekte ve hayatlarının geri kalanını aile ortamında edindikleri öğrenilmiş genel kabuller üzerine inşa etmektedirler (Cabutoğlu, 2022). Bu durum bize göstermektedir ki anneler kendi yetiştikleri aile ortamlarından elde ettikleri yaşantılar sonucunda öğrenilmiş çaresiz yaşamaktadırlar. Özellikle ev içi iş bölümünde kendi ailelerinden edindikleri deneyimler doğrultusunda bu çaresizlikten kaynaklı iş bölümünü içselleştirip durumu olduğu gibi kabul etmişlerdir. Görüşmecilerin büyük çoğunluğu bu durumu sorgulamamaktadır. Ev içi işleri kendilerinin doğal bir uzantısı olarak görmektedirler. Çünkü görüşmeci kadınlar bu durumdan rahatsızlık duymamaktadır. Ev içi iş bölümünün eşitsiz olduğunu dile getirmemişlerdir. Birkaç görüşmeci bunun doğru olmadığını ifade etse de bu sonucu değiştirmemektedir. Kendisini ev işlerinin yürütücüsü olarak görmeye devam eder.

Çocuk açısından anneyle ilişki, çocuğun toplumsal bir deneyimidir ayrıca çocuğun yaşamındaki psikolojik ve fiziksel gelişimini garanti etmektedir. Anne genellikle derin bir cinsiyete dayalı iş bölümünün eşlik ettiği, ekonomik açıdan bağımlı olduğu ve kocasının baskın olduğu bir evliliğe dahil olmaktadır. O halde anneliği kocası ile olan ilişkisinden,

ekonomik bağımlılık deneyiminden, evlilikteki eşitsizliğe ve toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tahminlerinden etkilenmektedir (Chodorow, 2022). Kız çocuklarının anne ile özdeşimler konusunda yapılan bir çalışmada, kız çocuklarının ileride olmak istedikleri kadın ile anneleri arasında benzerlikler ve farklılıklar araştırılmıştır. Araştırma sonucunda kız çocuklarının anneleri ile fiziksel, ahlaki ve kültürel yönden benzer özellikler göstermeyi istedikleri bulunmuştur (Başol ve diğerleri, 2017). Annelerin kızı olmaktan anneliğe uzanan süreçte kadınların yetiştirilme ortamı ve bu ortamın değişkenleri toplumsal cinsiyet rollerinin aktarılmasında önemli bir rol üstlenmektedir. Bu rollerin oluşturulmasında etkisi olduğu düşünülen durumlardan biri anne olan kadınların kendi annelerinin kızı iken deneyimledikleri süreçte annelerini görme biçimleri ile özdeşleşme kurmalarının sonucudur. Chodorow'un belirttiği gibi çocuğun yaşadığı toplumsal deneyim toplumsal cinsiyet rollerinin oluşturulmasına etki eder. Evin içinde annenin duygularını, davranışlarını, tutumları gözlemleyen çocuk bütün bu süreçleri bilişsel bağlamda kodlar. Kız çocuğu bilişsel kodlar ve yaşantıları sonucunda anne ve annelik imgesi yaratır. Yarattığı bu anne imgesi aynı zamanda anneyle kurduğu özdeşim dolayısıyla kendisinin de annelik imgesinin yansımını oluşturur. Bu yüzden kız çocuklarının annelerini toplumsal cinsiyet rol eşitsizliklerinin dışında günlük hayatta bu rollerden arınmış olarak görmeleri önemlidir. Anneler erkeğe ait olduğu düşünülen musluk tamir etmek, arabayı sanayiye götürmek, araba sürmek gibi gündelik hayatın içinde olan davranışları erkeğin rolü olduğunu düşünmeden yapma eğiliminde olmalıdırlar. Bu durum rolleri ters yüz eder. Bu çift başlı bir bakış açısını ortaya koyar. Babalar ev içi iş bölümünde anneler kadar görünür olmalı, anneler evin dışı ile alakalı olan işleri sahiplenmelidirler. Belki her evde bu durum geçerli olmayabilir. Çünkü ekonomik özgürlüğü olmayan kadınların bunları yapabilmeleri ekonomik özgürlüğü olan kadınların yapabilmeleri kadar rahat olmayabilir. Ancak bilinen bir gerçek vardır ki ekonomik özgürlüğü olan kadınlarda erkeklerle kadınların rollerini ayrıştırma içerisinde olmaktadır. Bu tek başına toplumsal cinsiyet rol eşitsizliğini yok etmek o için yeterli değildir. Babanın evin içindeki rolü, anne baba ilişkisi, anne ve babanın dışında bir başka yetişkinle büyüme, erkek çocukların evin içinde konumlanışı toplumsal cinsiyet rol algısının yaratılmasında etkilidir. Bütün bu değişkenlerin her biri ayrı bir inceleme alanı oluşturabilir. Ancak bu çalışmanın devamında anne ve annelerin kız çocukları ile ilişkisindeki benzerlikler ve farklılıklar irdeleneceğiz. Bu durumu da Adler'in üç tür kadın rolü üzerinden tartışacağız.

Adler üç tür kadın rolünden bahseder. Bunlardan bir tanesi ev işlerinden nefret eden ya da ev işlerinde yetenekli olmadıklarını söyleyen kadınlardır. Bu kadınlar erkekler için öngörölmüş uğraşlara yönelir ve evlilik ilişkisi kurmaya yönelmeyen erkeksi doğrultu

izlerler. Hayatta dikiş tutturabilmek için erkeğin ideal yolunu tercih ederler. “Benim kızım oğlan gibi” tanımını yapan görüşmecimiz aynı zamanda kendisinin erkek gibi her yere girip çıktığından bahsederek bu tip kadın tanımına uygundur. İkinci tipte bulunan kadınlar ise uyum, itaat ve alçak gönüllük sergileyip, her duruma uyum sağlayan, hangi iş olursa el atan kadınlardır. Görüşmecilerimizin büyük çoğunluğu bu ikinci tip kadın tipi davranışına sahiptir. Çünkü elde ettiğimiz bulgular bize göstermektedir ki özellikle ekonomik özgürlüğü olmayan kadınlar kız çocuklarını kontrol altında tutmaya çalışarak, eşlerine gittikleri yerleri haberdar ederek itaatkâr davranırlar. Bu kadınların büyük çoğunluğu fedakardır. İçinde bulundukları toplumsal cinsiyet eşitsizliği ile alakalı durumların farkında değildirler. Bu sürece uyum sağlayarak, yaşamı olduğu gibi kabul ederek yaşamlarını sürdürürler. Üçüncü tipteki kadınlar ise kadın rolünü yadsımazlar. Kendilerinin yetersizlik kimlikte görürler. İkinci derecede rol oynadıklarının bilincindedirler. Kadının yetersizliğini kabul ederler. Ancak erkeklerden iyi iş çıkacağına inanırlar ve erkelerin ayrıcalıklarını savunurlar.

Bu üç tüp kadın toplumun önyargılarına rağmen eğitim gibi yaşamın en önemli görevinin yürütücüsüdürler. İlk tipteki kadınlar çocuklarını eğitirken baskı altında tutar. Bu durum kız çocuğunun annesine öykünmek tehlikesini beraberinde getirir. İkinci ve üçüncü tipteki kadınlar eğitim açısından kararsız ve kuşkucu bir tutum sergiler. Eğitime dair çabalarını aralıksız tekrarlar, çocuklarını babaları ile korkuturlar (Adler, 2008).

Adler’in üç kadın tipini çalışmamızın bulguları neticesinde görmekteyiz. Adler bu üç tip kadınların özelliklerini tanımlarken bir taraftan da toplum tarafından kadına bakışın ön yargılı olmasından kaynaklı kadınların kendilerini değersiz hissederek. Bunun değersizlik çocuk yetiştiren annelerin çocuk yetiştirme tarzları üzerinde etkilidir. Çalışmaya katılan annelerin büyük çoğunluğunun verdikleri cevaplardan yola çıkarak ikinci ve üçüncü tipte kadın tipine uyum sağlamaktadırlar. Birinci tipte kadın profiline yakın olduğu düşünülen iki anne adayısı söz konusudur. Bu temizlik takıntısı geliştiren ve erkeği yücelten anne tipleridir. Bunun dışında iki annenin ise bu üç tipin herhangi birine dahil değildir. Çünkü toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda daha duyarlı olup demokratik ortamda çocuk yetiştirmeye çalışmaktadırlar.

Birinci tip anneler çocuk yetiştirirken katı kurallar benimserler. Erkeksi etkiyi kendilerinde taşırlar. Bu tarz kadın rolünün üstlenmesinden duyulan hoşnutsuzluklar, kendini temizlik takıntılarında gösterebilir. Nitekim görüşmecilerimizden bir tanesi annesinden kaynaklı temizlik konusunda takıntı yaşar. Bu aynı zamanda kadın rolü ile uzlaşamamasının sonucudur. Buradaki amaç evi temiz tutmaktan öte çevreye verilen rahatsızlık duygusudur. Bunun da altında yatan neden kadınlık rolünü benimsememekten kaynaklanır. Bununla

beraber ikinci tipteki anneler genel olarak fedakârlardır. Sorun çıkmaması, işlerin yolunda gitmesi için çaba gösterirler. Yaratılışın ardına sığınma eğilimi içindedirler. Görüşmecilerin büyük çoğunluğu fedakâr anne rolündedir. Üçüncü tip anneler erkeğin tahakkümünü kabul edip kendilerine yüklenen iş bölümünü olduğu gibi kabul edip ikinci planda olduğunu kabul ederler. Bu anneler kız çocuklarının meslekleri olduktan sonra evlenmeleri gerektiğine inanırlar.

Toplumun kadına bakışının önyargılı olmasından kaynaklı bu kadın tipleri içselleştirdikleri bu rollerle çocuklarına rol model olurlar. Bu annelerin çocuğu olarak yetişen kadınlarda bu rolleri içselleştirip sürdürebilir.

5.1.2 Anneliğe İlişkin Tartışma

Geleneksel toplum doğacak çocuğun cinsiyetinin erkek olması beklentisi içindedir. Bunun başat nedeni soyun devamlılığı ile mal bölüşümünde malların soyun devamını sağladığı düşünülen erkek çocuğa bırakmadır. Ayrıca anne ve baba yaşlandığında erkek çocuk ailenin soyadını taşıdığından annenin ve babanın bakımından da sorumlu olarak görülür. Yapılan internet araştırmasında “Google” arama çubuğuna “erkek bebek istiyorum” cümlesi yazıldığında arama çeşitliliği, web sitelerinin çeşitliliği, sayısı ve videolar oldukça fazla tespit edilmiştir. Ancak “Google” arama çubuğuna “kız çocuk istiyorum” yazıldığında erkek çocuktaki kadar arama çeşitliliği, web çeşitliliği, video çeşitliliği sayısının fazla olmadığı tespit edilmiştir. Yapılan bu internet araştırması çarpıcıdır. Bu internet taraması bize göstermektedir ki Türkiye toplumunda erkek çocuk beklentisi kız çocuk beklentisine nazaran daha fazladır. Genellikle “Google” arama çubuğuna “erkek çocuk istiyorum” yazanların içerikler okunduğunda anneler olduğu tespit edilmiştir. Bu da araştırmanın şaşırtan kısmıdır. Bizim araştırmamızda da hem erkek hem kız çocuğa sahip annelerle görüşüldüğünden erkek çocuk cinsiyet beklentisi yapılan görüşmeciler ile sınırlı kalmıştır. Verilen bulguların sonucu göstermektedir ki erkek çocuk beklentisi gerek baba gerek aile gerekse anneler tarafından sürdürülme eğilimi içerisindedir. Bu isteğin eskiye nazaran kırıldığı görüşmecilerden elde edilen bulgular doğrultusunda tespit edilmiştir. Ancak son zamanlarda evli olan çiftlerin çocuk sayısının 1 çocukla sınırlı kalması (kız ya da erkek) cinsiyet ayrımında ve beklentisinde sosyo ekonomik koşulların da etkisiyle (geçim zorluğu, iş yaşamında yer alan kadınların sayısının artması, statülerinin değişmesi) bu anlamda bir değişim ve kırılmayı zorunlu olarak beraberinde getirdiği de söylenebilir.

Hamilelik sürecindeki erkek çocuk beklentisi anneliğe giden süreçte toplumsal cinsiyet eşitsizliğiyle ilk karşılaşmadır. Bu sürecin devamına eşlik eden çocuk yetiştirme

tarzı toplumsal cinsiyet rollerinin şekillenmesine etki eder. Bunun için görüşmecilerin çocuk yetiştirme tarzının annelerin kendi annelerinden de aktarımlarını göz önünde bulundurarak nasıl yapıldığını anlamak önemlidir.

Görüşmecilerin hepsi verdikleri ilk cevaplarla kız ve erkek çocuklarına yönelik bir ayırım yapmadıklarını ifade etmişlerdir. Ancak verilen cevaplar irdelendiğinde tutarsızlıklar tespit edilmiştir. Özellikle kız çocukları kontrol altında tutulmak istenmektedir. Ancak bu kontrol altında tutmak isteğinin ardında yatan nedeni anneler çevreye olan güvensizlik olarak tanımlamışlardır. Kızların evden ailesinin izni doğrultusunda uzaklaştığı zamanlarda kız çocuk görüntülü aranmaktadır. Kız çocukları tam ailenin emrinde olarak tarif edilmektedir. Söz dinleyen olarak tarif edilen kız çocukları gittikleri yerde annenin takip etme inancıyla karşı karşıya kalır. Annenin kız çocuğuna karşı koyduğu bu sınırlamalar toplumsal cinsiyet rollerinin sürdürülmesine katkı sunmaktadır. Çünkü aynı durum erkek çocuk için geçerli değildir. Sorulacak sorulardan biri de dışarı çıkan kız çocuğunun başına neden her türlü olumsuzluk geldiği algısının var olduğudur.

Galleano “Kadınlar” kitabı “Korku Kültürü” başlıklı bir hikâyeden şöyle bahseder. Ramona Caraballo’yu 1950’lerde henüz bir kız çocuğuyken, Montevide’deki bir evin küçük kölesidir. Her işi yapıyor ama karşılığında hiçbir şey almıyordur. Bir gün ninesi Ramona’yı ziyarete gelir. Ramona ninesini tanımaz. Ninesinin acelesi vardır çünkü köye dönmesi gerekiyordur. Ninesi eve girer torununa tokat atar. Ramona hüngür hüngür ağlar. Ninesi elini havaya kaldırırken şöyle der: “Sana yaptığın bir şeyden ötürü vurmuyorum. İlerde yapacağın bir şey için vuruyorum.” Bu kız çocuklarının olmamış olan şeyler için nasıl kontrol altında tutulduklarını çok iyi özetleyen bir kadın hikayesidir.

Hassas bir yapıya sahip olmayı kadına atfetmek, erkeği bu duygulardan mahrum bırakmak toplumsal cinsiyet stereotiplerinden kaynaklanmaktadır. Ataerkil toplum duyguları ifade etmeyi, yansıtmayı, hassas olmayı, hoşgörüyü değersiz kabul etmiş ve tüm bu özelliklerin yalnızca kadınlarda var olduğunu belirtmiştir. Nitekim bizim toplumumuzda da “erkekler ağlamaz” “sen kız mısın” gibi stereotip cümleler her iki cinsiyeti baskı altında hissettirir. Erkeklerin ağlamaması gerektiğine inanan küçük çocuklar duygularını ifade etmekten kaçınır. Sen kızsın cümlesini duyan küçük çocuklar sürekli hata yapacağı endişesi ile kaygılı büyür. Toplumsal cinsiyet algısını belirlemeye dönük yapılan araştırmalar bize göstermektedir ki kız çocukları genellikle “naif” “uyal” “uyumlu” “hassas” gibi niteliklerle tanımlanır. Küçüklükten itibaren annesi tarafından kendisiyle ilgili böyle kelimeler duyan kız çocuğu bu nitelikleri içselleştirerek hassas, duygusal ve naif biri olduğuna inanır. Bunun yanı

sıra bu kelimeleri annesi tarafından duymayan erkek çocuklar ise naifliği, hassaslığı kız çocukları ile örtüştürür. Bu durum toplumsal cinsiyet eşitsizliğini besler. İkircikli olan bu durumda madalyanın her iki yüzünde de iki cinsiyet kendisini baskı altında hisseder. Bu eşitsizlik anneler tarafından kız çocuklarına aktarıldıkça kız çocukları duygusal, naif ve şefkatli olduklarına inanırlar. Erkek çocuklara ise “aslan oğlum” “benim oğlum ağlamaz” ifadeleri aktarıldıkça erkek çocukların duygularını o anda yaşamamanın doğru olmadığı inancı yerleşir. Erkek çocuk duygularını baskılamayı öğrenir. Böylelikle erkek çocuklar naif olmayı, şefkatli olmayı, uyumlu davranmayı kadınlara ait bir özellik olarak algılar. Bu da toplumsal cinsiyet stereotiplerini oluşturur. Anneler tarafından kız çocukları tanımlarken bu gibi cinsiyetleri ayırtırmaya hizmet eden bu gibi kelimelerin kullanılması kız çocuklarının anne olduklarında toplumsal cinsiyet rollerinin yarattığı ön yargılar, inançlar ve değer yargıların etkisiyle toplumsal cinsiyet stereotipleri oluşturmasını sağlar. Bu durumda anneler algı, inanış ve tutumlardan kaynaklı kız çocukları için tanımladıkları bu kelimelerle toplumsal cinsiyet rollerinin kadınlar için yarattığı algıyı pekiştirir ve destekler. Anneler kız çocuklarını bu şekilde tanımlarken dilsel olarak sürece katkı sağlar.

5.1.3 Annelerin Kız ve Erkek Çocuklarının Geleceğine Yönelik Beklentilerine İlişkin Tartışma

Anneler kendi çocukluk süreçlerinde aileleri tarafından kız çocuklarına okuma fırsatı verilmediği için özellikle kız çocuklarını okutmak istemektedirler. Ancak burada tartışılması gereken durum şudur ki anneler kız çocuklarının her ne kadar okumalarını isteseler de kız çocuklarını kendilerinin bulunmadığı farklı bir şehirde okutmaya karşı direnç göstermektedirler. Burada babanın da kız çocuklarının üzerinde ki rolünü tartışmak gerekir. Kız çocukları hala kontrol edilmekte olup denetlenmektedir. Bu da toplumsal cinsiyet eşitsizliğini besler. Bu düşünce şeklinin değişmesi gerekmektedir. Bununla beraber kız çocuklarının her ortamda ve her işte çalışamayacağına yönelik inanç devam etmektedir. Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin bir diğer boyutunu da cinsiyet ayırımına dayalı meslekler oluşturmaktadır. Son zamanlarda yapılan çalışmalar meslekleri cinsiyete dayalı ayırmanın önüne geçmek için halkı bilinçlendirmeyi amaçlamaktadır. Kadın ve erkeğin yapabileceği meslekler geçmiş yıllarda daha keskin çizgilerle ayrılmaktaydı. Öğretmenlik, hemşirelik gibi meslekler kadınlarla özdeşleştirilirken, polislik, şoförlük, itfaiyecilik, yöneticilik gibi meslekler erkeklerle özdeşleştirilmekteydi. Bu algı, farklı sosyal sorumluluk projeleri ile değişmeye başlamaktadır. Petrol ofislerinde kadınların çalışması, otobüs şoförlerinin kadın olması, iş makinelerini kadınların sürmesi bu algıyı yıkabilecek olumlu örneklerdir. Bu örneklerin ve sosyal projelerin yaygınlaştırılması tartışılması gereken konulardandır.

Anneler kız çocuklarını korunmaya muhtaç olarak görmektedir. Önemli olan şey şudur ki kız çocuklarının da kendi kendilerini koruyabileceklerine yönelik inancın anneler tarafından desteklenmesi gerekmektedir. Eğitim düzeyi yüksek anneler ise kız çocuklarının yurt dışında okuyabilecekleri ile ilgili bir sınırlama koymamaktadırlar. Ancak kız çocukları yurt dışına gittiklerinde onlarla beraber gitmeyi istemektedirler. Erkek çocuklar için böyle bir durum söz konusu değildir. Bütün bu durum bize göstermektedir ki toplumsal cinsiyet eşitsizliği kız çocuklarının okutulması gerektiğine olan inanç konusunda kırılma yaşamaktadır. Ancak kız çocuklarını denetim altında tutma ve kontrol etme ihtiyacını anneler tarafından sürdürülmektedir.

5.1.4. Annelerin Kız ve Erkek Çocuklarına Karşı Sorumluluklarına İlişkin Tartışma

Zihniyet –hangi yönde ise- o yolda benimsenmiş değer hükümlerinin haklılığına gerek kendini gerek başkalarını inandırmak ve o noktada ilgiyi sığağında tutmak üzere çoğu zaman ezbere tekrarlanan kaide ve kuralların toplam ifadesidir (Ülger, 1983). Mucchielli’ye göre ise zihniyet: “Bir toplumsal grubun örtük referans sistemidir (Mucchielli,1991). Ülgener’e göre, zihniyetin oluşumunda kültürel değerler ve toplumsal normların etkisi de çok önemli bir yere sahiptir. “Zihniyet, toplumsal yapıdaki bütün kesimlerin sahip oldukları değer yargıları, tercihleri ve eğilimlerinin hepsini belli bir bakış açısından hareketle açıklayan bütünlükçü bir yaklaşımdır” (Ülger, 2011). Tüm bu zihniyet tanımları bize göstermektedir ki zihniyeti kültürel değerler ve normlar şekillendirilmektedir. Bu kültürel kodların ve normların değişmesi kolay değildir. Çünkü görüşmeciler kadınların kendi ailelerinden içselleştirdikleri değer yargıları geçerliliğini korumaktadır. Bu değer yargı erkeğin evin maddi gücünü sağlayan kişi olduğu, evlendiğinde daha çok sorumluluk aldığına yönelik zihniyette görmek mümkündür. Kendi ailelerinin kodlarından gelen davranış örüntüleri erkeğin sorumluluğu alan kişi olduğu zihniyeti varlığını sürdürmektedir.

5.1.5 Annelerin Kendi Annelerinden Anneliğe Sürdürdükleri Davranışları ve Sürdürmekten Vazgeçtikleri Tutumları

Şema bir örüntü veya temadır. Çocukluktan başlar ve yaşam boyu tekrar eder. Yetişkin olarak çocukluğumuzda bize en çok zarar veren durumları tekrardan yaratmak isteriz. Şemaların gelişimine kalıtım ve çevre etki eder. Çevremizdeki en önemli etken ise ailemizdir. Şemalar uzun vadeli örüntülerdir. Derin bir şekilde kökleşmişlerdir ve bağımlılık veya kötü alışkanlıklar gibi değiştirilmesi zordur. Kendini ifade etmek, kendimizi ortaya

koyma özgürlüğümüzdür. Kendini ifade etmeyi sağlayan çocukluk ortamlarında, kendi doğal isteklerimizi ve tercihlerimizi keşfetmeye teşvik ediliriz. Kendini ifade etmeyi onaylanmayan bir ailede büyümek kendimizi suçlu hissettirerek güçsüz hissetmemize neden olur. Kendini ifade etmenin kısıtlı olduğunu gösteren üç işaret vardır. Bunun ilki diğer insanlara karşı aşırı uyumlu olmaktır. İkincisi ise engellenmiş ve kontrollü davranmaktır. Üçüncüsü ise aşırı öfkeli olmaktır. Bütün bu durum diğer insanların istediklerini yapmak zorunda olduğumuzu hissettirir. Bu da boyun eğicilik şemasına karşılık gelir ya da her şeyi mükemmel derece de temiz ya da düzenli tutmak için çalışırız. Bu da yüksek standartlar şemasını oluşturur (Young, Klosko ,2011).

Kendi ailelerinde kendilerini ifade edilmeye fırsat verilmemiş görüşmeciler bunun yoksunluğunda ev içi iş bölümlerde aşırı uyumlu ve kontrollü davranmaktadırlar. Bunun nedeni boyun eğicilik şemasıdır. Boyun eğicilik şemasında kişi başkalarını memnun etmek için uğraşır. Bir diğer kişinin kendisini kontrol etmesine izin verir. Bunun ise asıl nedeni başkalarını incitecek olmanın çocukluktan getirdiği suçluluk duygusu ya da itaat edilmezse terk edilmekten ve cezalandırılmaktan korkmaktır. Aşırı uyumlu olmak fedakâr olmayı da gerektirir. Görüşmecilerimiz çocukları ve eşleri için fedakardır tıpkı anneleri gibi. Görüşmecilerimizin anneleri de kendilerini ifade etmeye olanak verecek bir aile ortamında büyümemişlerdir. Bu yüzden boyun eğicilik şemaları gelişmiştir. Bu yüzden kendi kız çocukları da (erken evlendirilmek, okutulmamak) kendilerini aile ortamında ifade edememişlerdir. Bu durum görüşmecilerin de boyun eğici ya da yüksek standartlar şeması oluşturmasını sağlamıştır. Yüksek standartlar şemasını evin içinde temizlik ve düzen takıntısı olan kadın görüşmeciler de görmek mümkündür. Burada tartışılmak istenen durum bu şemaların nasıl değiştirileceği ve dönüştürüleceğidir. Kız çocuklarına kendilerini ifade etme özgürlüğü tanımak bu anlamda önemlidir. Çünkü annenin davranışlarını benimseyen ve annenin konumunu kendi konumuyla özdeşleştiren kız çocuğu farkında olmadan evlilik yaşamında annesiyle aynı şema örüntüleri oluşturarak ona benzemektedir. Küçük yaşlardan itibaren telkinle içselleştirilen bu ev içi görev paylaşımı toplumsal cinsiyet rollerinin merkezi bir noktasında yer alır. Anneler ev içi iş bölümünde kendi anneleri gibi sorumluluğun büyük kısmını gerek boyun eğicilik şemasından gerekse yüksek standartlar şemasından üzerlerine almaktadırlar. Bunu konuda uyumludurlar ve durumu olduğu gibi kabul ederler. Bu durumun değişip dönüşmesini sağlayacak durum ise kız çocuklarını kontrol altında tutmaktan vazgeçmek ve kız çocuklarının kendilerini özgürce ifade etmelerini sağlayacak ortamı yaratmaktır.

5.1.6. Erkek Egemen Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Annenin Rolüne İlişkin Tartışma

Bilinmektedir ki toplumsal cinsiyet kavramı birçok kadın açısından fark edilen bir olgu olsa da özellikle farklı coğrafyalardan göç yoluyla şehirlere gelen kadınlar tarafından neye karşılık geldiği bilinmemektedir. Görüşmenin akışına göre eklenen bazı sorular ve cevaplar bunu göstermektedir. Burada bir nokta dikkat çekicidir. Yaşam sorumluluğu oluşturmak adına annelerin çocukların bir takım temel işlerde kendilerine yardımcı olabilmek için birtakım sorumluluklar verseler de yaşam becerilerini oluşturacak birçok eylemlerden çocukları uzak tutmaktadırlar. Genel olarak odasını toplamak, çöpü atmak, tozları almak gibi sorumluluklar verilirken cinsiyet rollerinin oluşmasında önemli bir etken olan kadına ait olduğu düşünülen yemek yapmak, çamaşır asmak, ütü yapmak, tabağını kaldırmak, makineye atmak gibi günlük yaşam pratiklerinde olan çoğu sorumluluk annelerin sorumluluğundadır. Çoğu görüşmecinin çocuklarından beklentisi ders çalışma sorumluluğunda birleşse de baba getiren anne yapandır cümlesi geçerliliğini korumaktadır. Bundan her ne kadar yakınılsa da bu roller sürdürülmekte olup ve anneyi gözlemleyen bir göz olan kız çocuğuna aktarılmaktadır. Bunların sürdürülebilirliğine katkı sunan medya, dizilerle, filmler, reklamlar yaratılan kadın imajlarıyla sözünü söyler. Erken dönem çocuklukta anneyi ev içindeki yaşamıyla gösteren çocuk kitaplarında, atasözleri de (atasözünün kendisi eril dil içerir) durumu içselleştirir. Hayatımızı saran renkler bile toplumsal cinsiyette ayrışmalara neden olur. Kız çocukları pembe rengiyle özdeşleştirilirken erkek çocuklarına mavi renk odalar hazırlanır. Odayı genellikle hazırlayanın anne oluşu annelerin bu değişkenlerin farkında olmamasıyla açıklanabilecek bir durumun varlığını ortaya koyar. Araştırma sorumluzda yola çıkarken bende bir kadın olarak kadınların bu durumlarda ne kadar yorulduklarına şahit olabiliyordum. Ancak bir soru daha belirdi kadınlar bu kadar yakındıkları durumları neden yapıyorlar? Sorunun bir cevabının da annelerin kendi annelerini ev içinde gördükleri rollerde farkında olmadan bunu sürdürdükleri ve içselleştirdikleri durumunu ortaya koymuştur.

5.1.6.1 Ev İçi İş bölümünün İçselleştirilmesine İlişkin Tartışma

İş bölümü, insan toplumunun ayakta kalabilmesi için mutlaka gerekli bir etkidir. Birey toplumsal yaşama evet demekle başkaları için önem kazanır ve insan yaşamının ayakta kalmasını sağlayan zincirin binlerce halkasından birini oluşturur. İş bölümündeki karışıklıkları güçlülük eğilimi, egemenlik arzusu, iş bölümünde gerekli düzenlenmelerin aksatılması ya da engellenilmesi, insan değerinin saptanmasında doğru sayılmayacak

ilkelerin benimsenmesi, toplumun sınıfsal düzeni, kişisel güç ve ekonomik çıkarlar oluşturmaktadır. Bu gibi durumların iş bölümünü etkilemesiyle daha çok güç sağlayan rahat yerlerin toplumdaki belirli grupların eline geçmesine neden olmuş öteki gruplara ise bu yerlerin kapısını kapatmıştır. Bu sürece zorbalığın eklenmesi kimileri için ayrıcalık kimileri içinse işkence durumu yaratmıştır. Böylesine sağlıksız bir iş bölümüne yol açan neden de insanların iki ayrı cinsiyete ait olmalıdır. Kadınlar bedensel özellikleri dolayısıyla belirli işlerden uzak tutulmuş, yine bedensel özellikleri bakımından yararlı olabilecekleri düşünülen belirli işler erkeklerle verilmiştir. Kadın normalde erkeğin göreceği işlerden bir bölümünü üstlenmekte bu da erkeğin sahip olduğu gücü insanlığın yararlı alanlarda kullanılmasını sağlamaktadır. Uygarlığın güçlülük eğilimi doğrultusunda gelişmesi ve kendilerine ayrıcalık sağlamak isteyen bazı bireylerin ve grupların çabaları sonucu iş bölümü erkeğe üstün değer verilmesinin günümüz uygarlığının karakteristik bir özelliğini oluşturmaya yol açmaktadır. (Adler,2008,148). Ev işlerini gören bir annenin baba gibi aynı haklarla donatılmış biri sayılabileceğini çocuğun zihnine yerleştirmesi güçtür. Erkeklik ilkesinin üstünlüğü dil ile kadınların önemsenmeyen işlerde çalışması ve kadınların erkeklerle eşit haklara sahip olduğu kanısını içlerinde taşıyamaması ile pekiştirilir.

Gündelik hayatın içinde en çok tekrar eden rutinlerden biri olan evde iş bölümünün anneler tarafından nasıl algılandığı, iş bölümünün aile bireyleri arasında nasıl paylaşıldığı önemlidir. Bu paylaşım sürecini gözlemleyen bu iş bölümünün içinde yer alan ya da almayan erkek ve kız çocukları gelecekte toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin önemli bir bileşeni olan iş bölümünün aktarımını üstlenebilirler. Yapılan görüşmeler doğrultusunda iş bölümü kavramı annelerin büyük çoğunluğu tarafından üzerinde düşünülecek bir kavram olmamış ve iş bölümünde kadının rolü otomatik bir şekilde belirlenmiştir. Aynı zamanda eşitlikçi bir paylaşım içinde olduğunu düşünen anneler eşinin kendisine yardımcı olmasını olumlu olarak değerlendirmiştir. Erkeğin iş bölümü salata yapmak, yemek yapmak, anne rahatsızlığında evin işlerine yardımcı olmak gibi tanımlanmıştır. Birçok anne iş bölümü kavramının neye tekabül ettiğini ve bu kavrama dair algıların aslında annelere verilen rolün bir parçasını olduğunu içselleştirmiştir. Bu iş bölümü bağlamında kız çocukların ve erkek çocukların ebeveynlerinden gördükleri rol model almayı yaşamlarında nasıl konumlandıkları irdelenmeye çalışılacaktır. İş bölümü bağlamında yerleşen toplumsal cinsiyet rolleri çalışan ve çalışmayan anneler bağlamında büyük farklılıklar göstermemektedir.

Değişen ve dönüşen toplumsal süreçleri göz önüne aldığımızda annelerin erkek çocuklarına gündelik işlerde yardımcı olmaları gerektiğine inanışları değişmeye ve dönüşmeye başlamıştır. Kimi anneler bunun neden yaptıkları'nın nedenini yaşam becerileri

kazanmak olarak yorumlarken kimi annelerde ilerleyen zamanlar da evlendiklerinde eşlerine yardımcı olabileceklerini ön planda tutmuşlardır. Aynı durum kız çocuklar için iyi bir anne olma, evi evirip çevirebilecek potansiyele sahip olma durumuyla özdeşleştirmiştir. Çok az ebeveyn bu anlamda tek başınalık vurgusu yapmıştır. İş bölümünün içselleştirilmesi sürecinde sosyal öğrenme kuramının rol model olarak öğrenmesi ön planda tutulabilir. Aynı evin içerisinde hem anneyi hem de babayı gözlemleyen kız ve erkek çocuklar annenin ve babanın konumlandırılışını burada öğrenmeye başlarlar. Anneler söylemlerinde kız ve erkek çocuklara bu bağlamda ayırım yapmadıkları üzerinde ısrarla duruyor olsalar da erkek çocukların kendilerini evde daha değerli bir konumda gördükleri gerçeğini değiştirmemiştir.

5.1.6.2 Annelerden Annelik Rolünün Aktarımına İlişkin Tartışma

Yarı yapılandırılmış görüşme formunun araştırmaya hizmet edecek sorularından biri olan bir kız bir erkek çocuğa sahip olan annelerin kendi ebeveynlikleriyle kendilerinin bir kız çocuğu olarak yetiştirildiği ailesinin ebeveynlik ilişkilerinin benzerliklerinin ve ilişkilerinin sürekliliği ve süreksizliği göz önüne alındığında iki önemli sonuca ulaşılmıştır. Bu sonuçlardan bir tanesi özellikle anneler birer kız çocuğu iken erkek çocuklarla kendileri arasında yapılan ayırmadan büyük rahatsızlık duymuşlar ve bu rahatsızlık çerçevesinde kendi hissettikleri bu ayrımcılığı çocuklarına yapmak istememişlerdir.

Görüşmeye katılan annelerin hepsinin iki kişi dışında erkek kardeşi vardır. Özellikle zamanında kız çocuklarının okutulmasıyla ilgili büyük haksızlıklar olduğu dile getirilmiştir. Bunun dışında özel mülkiyetin paylaşılması konusunda erkek kardeş ile kız arasında farklılıklar olduğu söylenmiştir. Yine aynı evin içerisinde yaşadıkları süreçte erkek kardeşlere kız kardeşler tarafından hizmet edildiği vurgulanmıştır. Bu olumsuz ayrımlaşmayı yaşayan anneler kendi çocuklarında mal bölüşümü, okula gönderme gibi durumlarda hiçbir şekilde ayırım gözetmediklerinden bahsetmiştir. Bununla beraber annelerin gelecekte çocuklarını nerede görüyorsunuz sorusuna kızlara yakıştırılan meslekler eski nesillerdeki gibi belirgin meslek olmasa da kız çocuklarına daha çok sanatla ilişkilendirilen meslekler erkek çocuklarına ise matematiksel becerilerin ön planda olduğu söylenilen meslekler tanımlanmıştır. Görüşmecilerden bir tanesi bu konuda hiçbir fikri olmadığını söylemiştir. Gelecek ile ilgili beklentilerden evlilik ile ilgili yorumda görüşmecilerin büyük çoğunluğu 17 yaşında evlendiklerinden kız çocuklarının erken evlenmelerini istemeyip kendileri okumadıkları için okuyup meslek sahibi olup ayakları üzerinde durduklarında evlilik yapmalarının doğru olduğunu söylemişlerdir. Bazı anneler çocuklarının bir grubu ağırlayabilecek becerilere sahip olduğunu söylerken bazı anneler kızların tam emrinde

olduğunu söylemiştir. Anneler kız çocuklarının duygusal olduğunu, uyumlu olduğunu, sözlerini dinlediğinden bahsetmişlerdir. Bunun bir olumlu özellik olarak vurgulamışlardır. Kız çocuklarının duygusal ve uyumlu olarak yetiştirilmesinin de toplumsal cinsiyet rollerinin oluşturulmasına katkısı olduğu düşünülebilir.

5.1.6.3 Ataerkil Yapının Annelik Rolü İnşasına İlişkin Tartışma

Erkeklerin üretim sürecindeki iş bölümünde kadının yerini kendi amaç ve çıkarları doğrultusunda etkilemektedirler. Kadının içinde yaşaması gereken alanı belirleyerek kendi hoşlarına giden yaşam biçimlerini ele geçirmektedirler. Kadın için söz konusu olacak yaşam biçimlerini ise yine kendi çıkarlarını göz önünde tutarak saptayabiliyor (Adler,2008).

Erkeklerin dolaylı ya da doğrudan biçimde kadınların üzerinde gerçekleştirdikleri tahakküm kadınların toplumsal cinsiyet rollerinin ne olduğunu tanımlama ihtiyacından yoksun bırakmıştır. Bu yoksunluk içerisinde kendisine toplum tarafından atfedilen rolleri benimsemesine bu benimsemeyle birlikte toplum tarafından atfedilen rolleri ve değerleri kendi çocuklarına farkında olmadan aktarmasına katkı sunduğu söylenebilir.

Çocukluğundan başlayarak bütün dünyanın, kızlara belirli bir önyargıyı benimsetmeye çalıştığı böyle bir ön yargısında kızların kendi değerlerine olan inancı ve kendi özgüvenlerini sarstığı, doğru düzgün işler becerebilme umutlarını yitirdiğini gözden kaçırmamak gerekir (Adler, 2008). Adler'in vurgulamak istediği şey dikkat çekicidir. Çünkü toplumda kadın olmanın dezavantajı daha dünyaya gelmeden cinsiyetinden kaynaklı bir ayrımda kendini gösterir. Bütün bu değerler ve normlarla büyümek bir kadın için kolay değildir. Ataerkil yapı, Kandiyotti'nin "ataerkil pazarlıklar" olarak bahsettiği kavram üzerinden kendini yeniden inşa eder. Bu süreçte kadının rolü tüketim toplumunun da tekrardan 'annelik' olgusunun sürekliliğine hizmet edecek şekilde yeniden üretilir. Bütün bu süreçte kadınların ataerkil toplum tarafından atfedilen önyargıları yok etmeyi güçleştirir.

5.1.6.4. Annelerin Savunma Mekanizmalarına İlişkin Tartışma

Annelerin savunma mekanizmalarını oluşturan durum kendini ataerkil yapının annelik rolüne ilişkin algısında bulur. Adler'in de bahsettiği gibi bu ön yargılarla büyüyen kadınlar yaşamda bedensel ve psikolojik olarak egolarını dengede tutabilmek için savunma mekanizmaları oluştururlar. Kadınlar da en çok görülen savunma mekanizması ise Freud'un 'neden bulma' olarak açıkladığı savunma mekanizmasıdır. Anneler kız ve erkek çocukları için oluşturdukları yaşam tarzında yaptıkları davranışları mantığa uydurmaya çalışarak neden

bulmaktadırlar. Kız çocukları için en çok kullanılan neden bulma savunma mekanizması ise dışarıda ki öteki insanların tehlikeli olduğuna yönelik yaptıkları açıklamadır. Bu durum gerçek nedenin anneler tarafından görünmesini engeller. Çünkü ataerkil yapı kadının bedeni üzerinden tahakküm kurar. Bu durum kız çocuklarının bastırma savunma mekanizmasını geliştirir. Bu durum ailesi tarafından engellemelerle karşılaşan kız çocuklarında bedensel ve psikolojik olarak sağlıklı bireyler olmasının önüne geçer. Anneler tarafından bunların dışında kullanılan savunma mekanizmaları da söz konusudur. Katılımcılardan biri eşinin uzunca yıllar il dışına gittiğinden bahsetmiştir. Kendisi de çalışan görüşmeci çocukların bakımının o olmadığı zamanlar tek başına üstlenmektedir. Burada çalışan kadın olması gerçeği değiştirmemiş erkek dışarıda sosyalleşen, kadın çocukların bakımını üstlenen konumda olmuştur. Kadın kendine yüklenen bu rolü temizlik konusundaki hassasiyetiyle bütünleştirip savunma mekanizması yaratmıştır. Freud'un yüceltme savunma mekanizmasını kullanmıştır. Aynı katılımcı kızını anne olmaya çok yatkın karakterinden dolayı böyle olduğunu söylemiş erkek çocuğunun ise evlenmek istemediğinden yurt dışında seyahatlere gitmek istediğinden bahsetmiştir. Kızını ise çok iyi bir anne adayı olarak görmüştür. Bu ikisi arasında neden böyle bir düşüncesi olduğuna çocuklarının nedenini bilmediğinden bahsetmiştir.

Bir başka katılımcı ise eşinin kendisinin nerede olduğunu ne yaptığını bilmeye ihtiyacı olduğundan onu nereye gitse aradığından bahsetmiştir. Bunun bir güvensizlik sorunu olmadığını tam aksine başına bir şey gelirse nerede olduğunu bilmesinin kendisini güvende hissedeceğinden bahsetmiştir. Görüşmeci bunun böyle olduğuna gönülden inanmaktadır. Görüşmenin detaylandırılması sonucu 17 yaşında evlenen, çok baskıcı bir ananeye büyüyen evlenmesinin ardından 2 yıl boyunca eşinin koyduğu kısıtlamayla dışarı çıkamamıştır. Bunu içselleştiren ve anneyi tahakküm altına alan erkek egemenliği kadının dışarı ile bağlantı kurması noktasında onun yalnız bırakmamış bu yüzden çöp erkek tarafında atılmış, sobanın külü erkek tarafından dökülmüş, markete eşi ile birlikte gidilmiştir. Freud'un mantığa bürüme mekanizmasını kullanan kadın tahakküm altında olduğunun farkında olmadığından toplumsal cinsiyet rollerini farkında olmadan sürdürmektedir.

5.2. Sonuç ve Öneriler

Buraya kadar olan durum çocukluktan yetişkinliğe kadınlar açısından cinsiyet farklılığından doğan dezavantajlı durumların neler olduğu, bunların nelerden kaynaklandığını ifade edilmiştir. Yetiştirilme ortamında toplumsal dinamiklerin etkisiyle cinsiyetin kadın oluşu, toplumun değer yargılarının erkek egemenliği altında gelişmesiyle beraber kadınlar için kabul edişi ve değerli hissetmeyi güçleştirmiştir. Yasakların, sınırlamaların, toplumun bakış açısının erkeğin gözünden kadını tarif ediyor oluşu kadınlar

için karar alma mekanizmaların edilgenliğini gösterir. Ancak bu toplumun yapısı çocuk yetiştiren olarak annenin rolünün önemine işaret eder. Bu değişimin gerçekleşebiliyor olması içinde kadınların toplumsal cinsiyet eşitsizliğinde etki ettiği rolü fark etmesinde yatar.

Erkek egemen toplumsal cinsiyet rollerinin benimsenmesinde kadınların rolünün ne olduğuna dair yapılan çalışma bize göstermektedir ki toplumsal cinsiyet kavramı konusunda kadınlar yeteri düzeyde farkındalığa sahip değildir. Kız ve erkek çocuklarını yetiştirme tarzından kaynaklanan farklılıkları daha çok onların lehine yaptıklarını düşünmektedirler. Ancak kendi çocukluk deneyimlerinden getirdikleri örüntülerin kız çocuklarında toplumsal cinsiyet eşitsizliğini beslediklerinin farkında değillerdir.

Günlük hayatta yer alan sorumluluklarda kız ve erkek çocuklarda kılık kıyafet ve eve dönme zamanları bağlamında farklılıklar olduğu tespit edilmiştir. Kızların günlük hayatta tehlikelerden korunmak adına kıyafetlerine müdahale edildiği söylenmiştir. Bununla beraber kız çocuklarının duygusal özellikleri tanımlanırken daha çok uyumlu, duygusal oldukları ifade edilmiştir. Annelerin bir kısmı toplumun yapısından kaynaklı kız çocuklarının rahat yetişebilecekleri bir ortamda üniversite okumalarını istediklerini söylerken, annelerin bir kısmı ise babanın rolünden kız çocuklarının il dışında ya da yurt dışında eğitim görmelerinin doğru olmadığını düşünmüşlerdir. Annelerin bir kısmı kız çocuklarının ev içi sorumluluklarda her şeyi bildiğini düşünürken, bir anne ise bunun tam tersi yönünde görüş bildirmiş erkek çocuğunun yaşamda tüm sorumlulukları aldığını ve yaşam becerilerine sahip olduğunu ifade etmiştir.

Kız ve erkek çocuklarının gelecekle ilgili planlarında annelerin hepsi kız çocuklarının okumasının önemli olduğunu kendi ayakları üstünde durduktan sonra evlenmelerinin doğru olduğu görüşünü bildirmişlerdir. Bir anne herkesin okumak zorunda olmadığından hayatını kendi kararları doğrultusunda istediği gibi biçimlendirebileceğinden bahsetmiştir.

Annelerle yapılan görüşmeler doğrultusunda annelerin toplumsal cinsiyet algısında iş bölümünün çocuklara rol model olmada etkisinin olduğunu fark edemedikleri yine annelerin kendi günlük yaşamlarında kabul ettikleri toplumsal cinsiyet rollerinden rahatsız olmadıkları ve bunu günlük hayatın bir parçası gibi kabul ettikleri görülmüştür. Bu bağlamda annenin kendilerinin lehine olan toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini oluşturmadaki rolünün farkında olmadıkları söylenilebilir. Anneler bu durumu tarif ederken aynı zamanda savunma mekanizmalarını kullanmıştır.

Bu araştırmada kız ve erkek çocuklara sahip olan anneler toplumsal cinsiyet algısının aktarılmasında rollerinin neler olduğuna dair farkındalık çalışmaları önem arz etmektedir. Bu

bağlamda özellikle toplumsal cinsiyet rollerinin derinden hissedildiği dezavantajlı bölgelerde sadece bilgilendirici çalışmaların yanında sinemanın etkisinden yararlanılabilir. Kadının yetiştirme tarzının çocuklar üzerindeki etkilerinin yoğun olduğu filmler üzerinden eğitim programları ve projeler düzenlenebilir. Bir eğitim yöntemi olarak kendi duygularının farkına varma ve empati yapabilmelerini sağlamak üzere dramada eğitim programlarından yararlanılabilir. Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinde annelerin çocuklarının yaşantısında ki rolünü anlatan gezici tiyatrolar Türkiye'nin farklı illerinde bulunan kadınlara ulaşabilir.

Toplumsal cinsiyet eşitsizliğindeki rolün bir kadın tarafından fark ediliyor oluşu da yeterli değildir. Bu zamana kadar erkek egemen cinsiyet rollerinin telkin ediliyor oluşu bu eşitsizliğin bir tarafı olan kadınların çocuk yetiştirirken gücü elinde tutan taraf olduğu düşüncesinin benimsetilmesi iş bölümünün ters yüz edilerek bunun içselleştirilmesi için yapılacak farkındalık çalışmaları önemlidir. Bu farkındalık çalışmaları üniversitelerde toplumsal cinsiyet konusunda çalışmalar yapan akademisyenlerin katkılarıyla yürütülecek olan kısa filmlerin sosyal medya platformları aracılığıyla daha çok kadına temas etmesi sağlanabilir. Dijital çağın en önemli değişkenlerinden olan en dezavantajlı bölgelerde bile olan akıllı telefonlar aracılığıyla yaygınlaştırılabilir. Özellikle dezavantajlı bölgelerde yaşayan kadınların, bu sürecin içinde aktif rol almasını sağlamak için aynı sosyo ekonomik düzeye sahip eden kadınların yaşadıkları dönüşüm hikâyelerini paylaşmaları da etkili olabilir. Çünkü anlatının gücü mitlerden günümüze kadar gelmiş olmuş etkililiğini korumaktadır.

Kısa kadın öykülerinin, toplumsal cinsiyet konusunda yazan kadın yazarlar rehberliğinde toplumsal cinsiyet eşitsizliği yaşayan kadınlar tarafından yazılması, yazılan kitapların çoğaltılması kadınların kendi hikayesini yaşayan kadınlarla özdeşleme kurmasına yardımcı olabilir. Bu dezavantajlı bölgelerde, okuma yazması olmayan kadınlarda düşünülerek bu öykülerin okunduğu günler etkili olabilir. Kentte yaşayan kadınlarla kırsal kesimde yaşayan kadınların bir araya gelmesini sağlayacak ve çok sesliliği oluşturacak heterojen gruplar daha çok kitleye hitap edebilir. Toplumsal cinsiyete duyarlı kadın sanatçıların desteğiyle düzenlenecek konserler kısa filmler gösterilebilir. Çünkü yağacaksa yağmur tüm gökyüzünde yağmalı her damlasında bütün kadınların olduğu...

KAYNAKÇA

- Adler, A. (2008). *İnsanı Tanıma Sanatı*. (K. Şipal, Çev.) İstanbul: Say.
- Aygün, F. K. (2021). Kadınların toplumsal cinsiyet algılarının çeşitli faktörlere göre incelenmesi. Samsun, On dokuz Mayıs Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Akyıldız, H. (2006). Freud'çu Liberal ve Marksist Kişilik Kuramlarının Türevi Olarak Toplum, İktisat, Siyaset Teorileri Akdeniz İ.İ.B.F Dergisi, Sayı:11 Sayfa: 1-23, 2006.
- Arıcı, F. (2011). *Üniversite Öğrencilerinin Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkin Algılar ve Psikolojik İyi Oluş* Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi. Ankara, 2011.
- Bahar, B. (2019). *Toplumsal cinsiyet bağlamında kadının annelik rolü: Elisabeth Badinter ve eleştirel annelik teorisi*. Gaziantep, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Başol, G., Demir, Y., Aldemir, A. & Çakan, O. (2017). Özdeşim kurma ve bireycilik: ergen kızların benlik algısı üzerinde annelerinin rolü. Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, 2017(9), 141-164.
- Bebel, A. (1980). Kadın ve Sosyalizm, Çev. Sabiha Z. Sertel. Ankara: Toplum
- Bee, H. ve Boyd, D. (2009). Çocuk gelişim psikolojisi. (1. Baskı). (Çev. Okhan Gündüz). İstanbul: Kaknüs Yayınları (11. Baskıdan çeviri yapılmıştır, 2007).
- Beauvoir, S. D. (2021). *İkinci Cinsiyet .Yaşanmış Deneyim* İstanbul: KÜY.
- Beauvoir, S. D. (2021). *İkinci Cinsiyet Olgular ve Efsaneler*. İstanbul: KÜY.
- Bozok M. (2018). Türkiye’de ataerkillik, kapitalizm ve erkeklik ilişkilerinde biçimlenen babalık. Fe Dergi, 10(2), 31-42.
- Beki, E. (2022). *Türk toplumundaki üç kuşak annelerin doğum öncesi, doğum anı ve doğum sonrası çocuk gelişimi ve yetiştirilmesine ilişkin gelenek, görenek ve inançlarının incelenmesi*. Bursa, Uludağ Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü
- Butler, J. (2008). *Cinsiyet Belası*. İstanbul. Metis.
- Campell, J. (2020). *Kahramanın Sonsuz Yolculuğu*. İstanbul: İthaki.

Carlo Tomasetto University of Bologna Francesca Romana Alparone University of Chieti–Pescara Mara Cadinu University of Padova Girls’ Math Performance Under Stereotype Threat: The Moderating Role of Mothers’ Gender Stereotypes

Çelik, Ö. (2008). *Ataerkil sistem bağlamında toplumsal cinsiyet ve cinsiyet rollerinin benimsenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Çete, E. (2021). 36-72 aylık okul öncesi eğitim alan çocukların anne ve babaya yüklediği toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının belirlenmesi. İstanbul, Okan Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü

Chodorow, N. J.(2021). *Anneliğin Yeniden Üretimi*. Ankara: Phoenix.

Chodorow, N. J. (2021). *Duyguların Gücü*. İstanbul : Metis.

Cobutoğlu, S. A. (2022). “Öğrenilmiş Çaresizlik” Bağlamında Aslı Tohumcu’nun Öykülerinde Babalar ve Kızları . *Folklor/Edebiyat*, 855-856.

Cüceloğlu, D. (1991). *İnsan ve Davranış* . İstanbul: Remzi.

Çakıcı, B. (2019). Ataerkillik, anaerkillik ve toplumsal eşitsizlik. 20 Şubat 2020 tarihinde <http://www.antiktarih.com/2019/01/04/anaerkillik-veataerkillik/sayfasından> erişilmiştir.

Çelik, Ö. (2008). *Ataerkil sistem bağlamında toplumsal cinsiyet ve cinsiyet rollerinin benimsenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Demeo, J. (1991). Saharasia: The 4000 BCE Origins of Child Abuse, Sex-Repression, Warfare and Social Violence, In the Deserts of the Old World Natural Energy Works.

Demirhan Serinken, N. (2016). Anaerkil toplumun sonu. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 9. 1070-1075.

Dökmen, Z. Y. (2004). *Toplumsal cinsiyet sosyal psikolojik açıklamalar*. Ankara: Sistem.

Dökmen, Ü. (2009). *Varolmak Uzlaşmak ve Gelişmek*. İstanbul: Remzi.

Dökmen, Z. Y. (2006). *Toplumsal cinsiyet*. İstanbul: Sistem.

Dökmen, Z. Y. (2009). *Toplumsal cinsiyet sosyal psikolojik açıklamalar*. İstanbul: Remzi.

Dökmen, Z. Y. (2010). *Toplumsal cinsiyet-sosyal psikolojik açıklamalar*. İstanbul: Remzi.

Dökmen, Z. Y. (2015). *Cinsiyet sosyal psikolojik açıklamalar*. İstanbul: Remzi

Dökmen, Z. Y. (2017). *Toplumsal cinsiyet sosyal psikolojik açıklamalar*. İstanbul: Remzi.

E-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi/Journal of Oriental Scientific Research (JOSR)
ISSN:1308-9633 Nisan-2019 Cilt:11 Sayı:1 (23) / April-2019 Volume:11 Issue:1 (23)
Sayfa:417-427 Abeda Sultana Trc. Saadet Altay

Eagly, A. H., & Wood, W. (1999). The origins of sex differences in human behavior: Evolved dispositions versus social roles. *American Psychologist*, 54, 408–423.

Eagly, A. H., & Wood, W. (2012). Social Role Theory. P. van Lange, A. Kruglanski, & T. E. Higgins, (Eds.), *Handbook of theories in social psychology* (458–476). Thousand Oaks, CA: Sage Publications

Eagly, A.H., Wood, W. & Diekman A. B. (2000). *Social rol theory of sex differences and similitaries: a current appraisal*, T. Eckes and H. M. Trautner (Eds.), in *The development social psychology of gender* (pp:123-130). London: Lawrence Erlbaum

Eliot, T. S. (2018). *Bütün Şiirleri 1909-1962*. İstanbul.: Everest

Eccles J.S. The Impact of Mothers' Gender-Role Stereotypic Beliefs on Mothers' and Children's Ability Perceptions January 1993 *Journal of Personality and Social Psychology* 63(6):932-44 University of Colorado and University of Michigan

Fast, I. (1993). “Aspects of early gender development: A psychodynamic perspective.” A. E. Beal, R. J. Sternberg (Eds.). *The Psychology of Gender* s. 173-193. New York: Guilford Pres.

Fast, I. (1990). Aspects of early gender development: Toward a reformulation. *Psychoanalytic*

Fromm, E. (1991). *Sevme Sanatı*. İstanbul: Payel.

Galeano, E. (2016). *Kadınlar*. İstanbul: Sel.

Geçtan, E. (2018). *Hayat*. İstanbul: Metis.

Geçtan, E. (2018). *Psikodinamik Psikiyatri ve Normaldışı Davranışlar*. İstanbul: Metis.

Gök.F.A. Evli kadın ve erkeklerin toplumsal cinsiyet rolleriyle ilgili algılarının aile işlevlerine yansması. Ankara. Hacettepe Üniversitesi.Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Güldü, Ö. ve Kart, M.E. (2009), Toplumsal cinsiyet rolleri ve siyasal tutumlar: sosyal psikolojik bir değerlendirme, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi*, 64(3), 98-116.

Hasanoğlu, A. (2017). Ataerkil aile ve kadın. 8 Şubat 2021 tarihinde <https://www.gazeteduvar.com.tr/yazarlar/2017/08/11/ataerkil-aile-ve-kadin> sayfasından erişilmiştir.

Hanna Idema & Karen Phala (APRİL, 2007). Transmission of gender-role values in Turkish-German migrant families: The role of gender, intergenerational and interculturalRelationshttps71/106 Zeitschrift für Familienforschung 1/2007 Journal of Family Research

Hillary Paul Halpern¹, Maureen Perry-Jenkins (2016) Parents' Gender Ideology and Gendered Behavior as Predictors of Children's Gender-Role Attitudes: A Longitudinal Exploration 2016 May;74(11):527-542. doi: 10.1007/s11199-015

İpek, B. (2021). İlkokul öğrencilerinin toplumsal cinsiyet rollerini öğrenme sürecinde ailenin rolü . İstanbul: İstanbul Aydın Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.

<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=27594> (Erişim tarihi: 29.10.2023)

<https://www.researchgate.net/publication/29745568>

<https://kadem.org.tr/kadinlara-yonelik-yasal-duzenlemeler/>

Kandiyoti, D. 2015. Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar: Kimlikler ve Toplumsal Dönüşümler. (Çev. Aksu Bora ve Diğerleri), İstanbul: Metis Yayınları.

Karasu, B.T. (2019). Kadınların toplumsal cinsiyet eşitsizliğine ilişkin bakış açılarının belirlenmesi. İzmir, Ege Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Kırmızı, F. S. (2008). Türkçe Öğretiminde Yaratıcı Drama Yönteminin Tutum Ve Okuduğunu Anlama Stratejileri Üzerindeki Etkisi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23(23), 95-109. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/pauefd/issue/11120/132993>

Kızıldağ. (2017). Evli kadınlarda çalışmanın toplumsal cinsiyet algılarına ve aile işlevselliklerine etkisi. İstanbul. İstanbul Ticaret Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kutanoğlu, D. (2014). *Hayat bilgisi dersindeki kazanımların öğrencilerin yaratıcı düşünme becerilerine katkısına yönelik öğretmen görüşlerinin ve uygulamalarının incelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). Erişim adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>

Klein, M. (2018). *Haset ve Şükran*. İstanbul: Metis.

Menekşe. F.N. (2019). 3-6 yaş arası okul öncesi çocukların oyuncak tercihleri ve cinsiyet kalıp yargıları ile ebeveynlerinin toplumsal cinsiyet algıları arasındaki ilişkinin incelenmesi. İstanbul, İstanbul Ticaret Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Moen, P., Erickson, M. A., & Dempster-McClain, D. (1997). Their mother's daughters? The intergenerational transmission of gender attitudes in a world of changing roles. *Journal of Marriage and Family*, 59(2), 281-293. <https://doi.org/10.2307/353470>

Moya, M. Expósito, F. ve Ruiz, J. (2000). Close Relationships, Gender, and Career Salience. *Sex Roles* 42,9-10,825-846

Miller, A. (2022). *Yetenekli Çocuğun Dramı*. İstanbul: Profil Kitap.

Nielsen, J. M. (1990). *Sex and Gender in Society; Perspectives on Stratification*. Illinois: VVaveland Pness, Inc.

Phillips, A. (2017). *Yasak Olmayan Hazlar*. İstanbul: Metis.

Rank, O. (2019). *Doğum Tramvası*. İstanbul: Metis.

Sabuncuoğlu, A. (2006). Televizyon reklamlarında toplumsal cinsiyet. Yüksek Lisans Tezi. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Scott, W. J. (2013). *Feminist Tarihin Peşinde*. İstanbul: Bgst Yayınları.

Seçgin, F. ve Tural, A. (2011). Sınıf öğretmenliği bölümü öğretmen adaylarının toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumları. E-Journal of New World Sciences Academy, 6(4), 2446- 2458.

Seçgin, F. (2012). *Sosyal Bilgiler dersinde toplumsal cinsiyet etkinliklerinin öğrencilerin algı ve tutumlarına etkisi*. Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Şendil, G. (2003). *Çocuk, Ergen ve Anne-Baba* İstanbul. Çantay.

Şenol, D. Erdem, S. (2019). Toplumsal cinsiyet, kültürel antropoloji. Talas, M. Çatlı Ö. G.(edt) İstanbul: Lisans Yayıncılık

Şimşek, P. D. (2008). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara:

Seçkin. Taş, G. (2016). Feminizm Üzerinde Genel Bir Değerlendirme Akademi Hassasiyetler Dergisi, Beykent Üniversitesi, Cilt:3, Sayı:5, 2016.

Taşçı, A. İ. (2017). Cinsiyet Eğitimi. (1. Baskı) İstanbul. Betim.

Türk Dil Kurumu (27 Eylül 2023). Erişim adresi: <http://sozluk.gov.tr/>

TDK. <http://www.tdk.gov.tr/> Erişim Tarihi (19 Aralık 2018).

TÜİK, 2017. İstatistiklerle Kadın Raporu.

Topuz, S. K. ve Erkanlı, H. (2016). *Toplumsal cinsiyet bağlamında kadın ve erkeğe atfedilen anlamların metafor yöntemiyle analizi*. Alternatif Politika, 8(2).

Topal.Ö. Toplumsal cinsiyetin inşası: 7-12 yaş grubu örneği.Trabzon. Karadeniz Teknik Üniversitesi . Sosyal Bilimler Enstitüsü

Usta. K. (2018). Toplumsal Cinsiyet Rollerini Açısından “Aile” ve Günümüz Sanatındaki Yansımaları. Ankara. Hacettepe Üniversitesi. Güzel Sanatlar Enstitüsü

Ünlü, A. (2012). *Bazı değişkenlere göre okul öncesi çocuklarının cinsiyet rolü davranışlarının incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi, Sosyal İlimler Enstitüsü, Konya

Yavuzer, H. (1998). *Çocuk psikolojisi*, İstanbul: Remzi Kitabevi.

Yonca, D. (2021). Ev-eksenli çalışan kadının toplumsal cinsiyet algısı: Balıkesir Hanımeli Pazarı örneği. Balıkesir, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Young, J. ve Klosko, J. (2018). Hayatı Yeniden Keşfedin, İstanbul: Psikonet Yayıncılık

Wınıcıot, D. W. (2014). *Başlangıç Noktamız Ev*. İstanbul: Pinhan.

Wınıcıot, D. W. (2019). *Oyun ve Gerçeklik*. İstanbul. Metis.

Walby, S. 1990. Theorizing Patriarchy. Blackwell Publishers Ltd.: Oxford, UK and Cambridge USA.

EKLER

EK 1.

ÖĞRENCİNİN AKADEMİK ÖZGEÇMİŞİ

Kişisel Bilgiler			
Adı ve Soyadı	Gülistan DEMİR		
E-postası/Web Sayfası			
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce		
Uzmanlık Alanı	Eğitim		
Öğrenim Bilgileri			
	Üniversite	Bölüm	Yıl
Lisans	Dokuz Eylül	Sınıf Öğretmenliği	2010
Tez Başlığı	Erkek Egemen Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Aktarılmasında Annenin Rolü: Neden ve Nasıl?		
Tez Danışmanı	Doç.Dr. Tolga GÜNVAR		
Akademik Eserler			
(Makale, kitap, kitap bölümü, bildiri, poster, sergi, konser vb. eserlerden kaynakça yazım kurallarına göre en fazla 10 eser yazılmalıdır.) Tezden üretilen yayınlar * ile işaretlenmelidir.			
Alanıyla İlgili Bilimsel Kuruluşlara Üyelikler			
Alanıyla İlgili Aldığı Ödüller			

